

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE GERÇEKLEŞEN DIŞ GÖÇ
HAREKETLERİNİN MEKÂNSAL DAĞILIMI VE EKONOMİK
ETKİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

HAZIRLAYAN

Enbiya MERAL

1830202038

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Aykut SEZGİN

ISPARTA- 2023

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Suriye’den Türkiye’ye Gerçekleşen Dış Göç Hareketlerinin Mekânsal Dağılımı ve Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Uygulama*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Enbiya MERAL

05/06/2023

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Enbiya MERAL
Öğrenci Numarası	1830202038
Enstitü Ana Bilim Dalı	İktisat Anabilim Dalı
Programı	İktisat
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Doç. Dr. Aykut SEZGİN
Tez Başlığı	Suriye'den Türkiye'ye Gerçekleşen Dış Göç Hareketlerinin Mekânsal Dağılımı ve Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Uygulama
Turnitin Ödev Numarası	2109383225

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 112 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 05/06/2023 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 13'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımcı yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

05/06/2023
(İmza)
Doç. Dr. Aykut SEZGİN

(MERAL, Enbiya, *Suriye'den Türkiye'ye Gerçekleşen Dış Göç Hareketlerinin Mekânsal Dağılımı ve Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2023)

ÖZET

Göç olgusunun temelinde insanoğlunun var olması konunun birçok farklı disiplin tarafından etraflıca incelenmesine zemin hazırlamıştır. Konu ile ilgili çalışmalar genellikle göçün ne zaman olduğu, hangi coğrafyaları etkilediği ve hangi sosyo-ekonomik koşullarda gerçekleştiği soruları üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle son yıllarda Ortadoğu ülkelerinde iç ve dış savaşların artmasıyla birlikte büyük göçler yaşanmış ve böylece göç Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir

Bu çalışmada 2011 Suriye savaşı sonrasında Türkiye'ye gelen geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin kişi başı GSYH, istihdam, huduttan uzaklık ve göç yoğunluğu gibi faktörlerin mevcut durumları ve bu faktörlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle illerin bu değişkenler için yoğunluk haritaları çıkarılmış, il merkezlerinin hudut kapılarına uzaklığı ile göç yoğunluğu ve istihdam arasında ilişkileri lineer ve logaritmik denklemler üzerinden incelenmiştir. İl merkezleri ile hudut uzaklığı arasındaki mesafe hesaplanmasında Google Earth programı kullanılmıştır. Daha sonra QGIS programı kullanılarak, il merkezlerinin hudutta uzaklığını gösteren mesafe matrisi (81x9) ile elde edilmiştir. Araştırma sonucuna göre, Türkiye'de kayıtlı kişi başına düşen toplam Suriyeli sayısının en yoğun olduğu iller sırasıyla Kilis, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş ve Mardin olarak tespit edilmiştir. 2022 yılında Türkiye'deki geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı 3.561.883'tür. Suriyeli sayısının toplam nüfusa oranının %4,18 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak huduttan uzaklıkla göç yoğunluğu arasında negatif yönlü ilişki, istihdam ve kişi başı GSYH arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanı sıra istihdam ile göç yoğunluğu arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriye Göçü, Geçici Koruma, İstihdam, Mekânsal İlişki

(MERAL, Enbiya, *An Application on the Spatial Distribution and Economic Effects of External Migration Movements from Syria to Turkey*, Master Thesis, Isparta, 2023)

ABSTRACT

The existence of human beings on the basis of the phenomenon of migration has laid the groundwork for the subject to be examined in detail by many different disciplines. Studies on the subject have generally focused on the questions of when the migration occurred, which geographies it affected, and in which socio-economic conditions it took place. Especially in recent years, with the increase in internal and external wars in the Middle East countries, large migrations have been experienced and thus migration has become one of the most important problems of Turkey.

In this study, it is aimed to examine the current status of factors such as GDP per capita, employment, distance from the border and migration density of Syrians under temporary protection who came to Turkey after the 2011 Syrian war, and the relations between these factors. In this direction, firstly, the density maps of the provinces were drawn for these variables, and the relationship between the distance of the provincial centers to the border gates and the immigration density and employment were examined through linear and logarithmic equations. The Google Earth program was used to calculate the distance between the city centers and the border distance. Then, using the QGIS program, the distance matrix (81x9) showing the distance of the provincial centers from the border was obtained. According to the results of the research, the provinces with the highest number of Syrians per registered person in Turkey are Kilis, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş and Mardin, respectively. In 2022, the number of Syrians under temporary protection in Turkey is 3,561,883. It has been concluded that the ratio of the number of Syrians to the total population is 4.18%. As a result, a negative relationship was found between distance from the border and immigration density, and a positive relationship between employment and GDP per capita. In addition, it has been determined that there is a negative relationship between employment and migration density.

Keywords: Migration, Syrian Migration, Temporary Protection, Employment, Spatial Relationship

ÖNSÖZ

Tez çalışmasının başından sonuna kadar tecrübesi ile başarı için sabırlı olmanın ne kadar değerli olduğunu hissettiren, kaygılı, telaşlı, yaşam yolculuğumun sisli halini ışıyla aydınlatan danışman hocam Doç. Dr. Aykut SEZGİN'e, yol gösterici ve motive edici söylemleriyle desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Dilek ÇETİN'e, tez savunma jürimde yer alan ve önemli katkılarda bulunan Doç. Dr. Yasemin Asu ÇIRPICI'ya değerli katkı, görüş, öneri ve emeklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim süresince yanımda olan arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Tolga GÜL'e, Öğr. Gör. İsa YAVILIOĞLU'na ve Dr. Sevdagül DENGİZ'e teşekkür ederim.

Araştırmama desteklerinden ötürü Süleyman Demirel Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi yönetici ve çalışanlarına çok teşekkür ederim.

Bu süreçte maddi ve manevi desteklerini hep hissettiğim dualarıyla yanımda olan başta annem Nefise MERAL ve babam Mehmet MERAL'e olmak üzere ailem ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Enbiya MERAL

ISPARTA-2023

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM GENEL ÇERÇEVEDE GÖÇ OLGUSU

1. GÖÇ VE GÖÇ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	3
1.1. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı	3
1.2. Coğrafi Kısıtlama ve Ülke İçinde Yerinden Edilmişler	4
1.3. Kaynak Ülke, Hedef Ülke ve Transit Ülke	5
2. GÖÇ ÇEŞİTLERİ.....	5
2.1. İç Göçler	6
2.1.1. Mevsimlik Göçler	6
2.1.2. Geçici Göçler- Sürekli Göçler	6
2.1.3. Zorunlu ve Gönüllü Göçler	7
2.2. Uluslararası Göç (Dış Göçler)	7
2.2.1. İşgücü Göçü	8
2.2.2. Beyin Göçü	9
2.2.3. Mübadele Göçü.....	9
2.2.4. Siyasal ve Sosyo- Ekonomik Göç.....	10
2.3. Oluşma Sebebine Göre Göç	10
2.3.1. Düzenli Göç	10
2.3.2. Düzensiz Göç.....	11
2.3.3. Mülteci Göçleri	12
3. GÖÇÜ OLUŞTURAN NEDENLER	12
3.1. Ekonomik Faktörler	13
3.2. Sosyo-Kültürel Faktörler	13
3.3. Politik Faktörler.....	14
3.4. Diğer Faktörler	14
4. GÖÇ KURAMLARI.....	15
4.1. Temel Kuramlar.....	15
4.1.1. Ravenstein Göç Kanunları	16

4.1.2. Everett Lee Göç Kuramı	17
4.1.3. Petersen'in Göç Tipleri	18
4.2. Sosyo Kültürel Göç Kuramları	20
4.2.1. Denge Kuramı	20
4.2.2. Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı	21
4.2.3. İlişkiler Ağı Kuramı	21
4.2.4. Göç Sistemleri Kuramı	22
4.3. Ekonomik Temelli Göç Kuramları	23
4.3.1. Neo-Klasik Ekonomi Kuramı	23
4.3.2. Kesişen Fırsatlar Kuramı	24
4.3.3. Yeni Ekonomi Kuramı	24
4.3.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	25
4.3.5. Harris ve Todaro'un Göç Kuramı	26

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DIŞ GÖÇ HAREKETLERİNE GENEL BAKIŞ

1. TÜRKİYE'YE DOĞRU GERÇEKLEŞEN GÖÇLER	29
1.1. 1923-1945 Dönemi	30
1.2. 1945-1980 Dönemi	32
1.3. 1980 Sonrası Dönem	36
2. TÜRKİYE'DEN DIŞARI GERÇEKLEŞEN GÖÇLER	43
2.1. Gayrimüslimlerin Göçleri	44
2.2. İş Gücü Anlaşmaları	45
2.2.1. 1950-1960 Dönemi	47
2.2.2. 1960-1970 Dönemi	49
2.2.3. 1970-1980 Dönemi	51
2.2.4. 1980-1990 Dönemi	52
2.2.5. 1990-2000 Dönemi	53
2.2.6. 2000 Sonrası Dönem	55
3. TÜRKİYE'DE GERÇEKLEŞEN İÇ GÖÇLER	57
3.1. İç Göç ve Geriye Göçün Belirleyicileri	57
3.2. Cumhuriyet Sonrası (Kırdan Kente) Göçler	57
3.2.1. 1923-1950 Dönemi	58
3.2.2. 1950-1980 Dönemi	59
3.2.3. 1980 Sonrası Dönem	61

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'YE GELEN SURİYELİLERİN GÖÇ HAREKETLERİNİN MEKÂNSAL DAĞILIMI VE EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

1. TÜRKİYE'DE FARKLI GÖÇMEN GRUPLARI	62
2. 2011 SONRASI KİTLESEL SON DEV DALGA (SURİYE GÖÇÜ)	67

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	72
4. ARAŞTIRMA SORUSU.....	74
5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI, SINIRLARI ve KISITLARI.....	75
6. LİTERATÜR TARAMASI.....	76
7. ANALİZ BULGULARI (Uygulama / Analiz / Haritalandırma)	77
SONUÇ	107
KAYNAKÇA.....	111
ÖZGEÇMİŞ	123

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri	30
Tablo 2. Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Olan Göç Hareketleri (1923-1945)	31
Tablo 3. Türkiye-Bulgaristan Arasında Göç	33
Tablo 4. 1952-1967 Yıllarında Yugoslavya'dan Gerçekleşen Göç Miktarı	34
Tablo 5. 1950-1989 Döneminde Türkiye'ye Kabul Edilen Muhacirlerin Dağılımı	35
Tablo 6. 1988- 2001 Arası Türkiye'ye Gelen Kitlesel Göçler.....	37
Tablo 7. 2016-2019 Yılları Arasında Vatandaşlık Ülkesine Göre Türkiye'ye Gelen Göçler.....	39
Tablo 8. 2017 Yılında Türkiye Hudut Kapılarından Göç Eden Yabancıların Dağılımı (İlk 10 Ülke).....	40
Tablo 9. Türkiye'de Mülk Sahibi Olan Yabancılar	43
Tablo 10. Türkiye'de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kır Nüfusu	58
Tablo 11. Köyden Kente İç Göçteki Sıçramalar	60
Tablo 12. En Fazla Mültecilere Ev Sahipliği Yapan 5 Ülke	69
Tablo 13. Analizlerde Kullanılan Değişkenler Tablosu	74
Tablo 14. Türkiye'nin Suriye'ye Açılan Sınır Kapıların Durumu	75

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Göç Kuramlarının İkili Sınıflandırması.....	15
Şekil 2. Petersen'in Beş Tip Göç Sınıflandırması	19
Şekil 3. Mayıs 1990 Sonu İtibariyle Bulgaristan'dan Zorunlu Göçe Tabi Tutularak Giriş Yapan Türklerin Bulgaristan'dan Geldikleri Bölgeler	37
Şekil 4. Türkiye'deki Sığınmacılar (1997-2008).....	63
Şekil 5. İkamet İzni ile Türkiye'de Bulunan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı.....	64
Şekil 6. Türkiye'de Vatandaşlık Ülkesine Göre Yabancı Nüfusun, İlk 10 Uyuğa Göre Dağılımı (2021)	65
Şekil 7. İç Savaş Öncesi 2010 Yılı Suriye	67
Şekil 8. 2011 Yılı Suriye Nüfusunun Etnik ve Mezhepsel Dağılımı	68
Şekil 9. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	71
Şekil 10. Türkiye'de Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı	71
Şekil 11. 2022 Yılı Türkiye'deki Toplam Nüfus Sayısı	77
Şekil 12. 2016 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı	78
Şekil 13. 2017 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı	78
Şekil 14. 2018 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı	79
Şekil 15. 2019 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı	79
Şekil 16. 2020 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı	80
Şekil 17. 2021 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı	80
Şekil 18. 2022 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı	81
Şekil 19. 2016, 2017, 2018 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Bin Kişi Başına Düşen Toplam Suriyeli Sayısı.....	82
Şekil 20. 2019, 2020, 2021 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Bin Kişi Başına Düşen Toplam Suriyeli Sayısı.....	83
Şekil 21. 2022 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Bin Kişi Başına Düşen Toplam Suriyeli Sayısı.....	84
Şekil 22. 2016 Yılı Nüfusa Göre İstihdam Edilen Kişi Sayısı.....	84
Şekil 23. 2022 Yılı Nüfusa Göre İstihdam Edilen Kişi Sayısı.....	85
Şekil 24. 2016 Yılı İl Bazında Kişi Başı Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	86
Şekil 25. 2021 Yılı İl Bazında Kişi Başı Gayrisafi Yurt İçi Hasıla	86
Şekil 26. 2016- 2022 Yılı Arası Göç Yoğunluğu ile Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki.....	87
Şekil 27. 2016 ve 2022 Yılı Göç Yoğunluğu ve Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki.....	88
Şekil 28. 2016- 2022 Yılı Arası İstihdam ile Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki.....	89
Şekil 29. 2016 ve 2022 Yılı İstihdam ve Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki	90
Şekil 30. 2016- 2021 Yılı Arası Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki.....	91
Şekil 31. 2016 ve 2021 Yılına Ait Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki	92

Şekil 32. 2016- 2022 Yılı Arası Göç Yoğunluğu ile İstihdam Arasındaki İlişki.....	93
Şekil 33. 2016 ve 2022 Yılına Ait Göç Yoğunluğu ile İstihdam Arasındaki İlişki	94
Şekil 34. 2016- 2022 Yılı Arası İstihdam ile Göç Yoğunluğu Arasındaki İlişki.....	95
Şekil 35. 2016 ve 2022 Yılına Ait İstihdam ile Göç Yoğunluğu Arasındaki İlişki	96
Şekil 36. 2016- 2022 Yılı Arası Göç Yoğunluğu ile Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki	97
Şekil 37. 2016 ve 2022 Yılı Göç Yoğunluğu ve Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki	98
Şekil 38. 2016- 2022 Yılı Arası İstihdam ile Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki	99
Şekil 39. 2016 ve 2022 Yılı İstihdam ve Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki	100
Şekil 40. 2016- 2021 Yılı Arası Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki	101
Şekil 41. 2016 ve 2021 Yılına Ait Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki	102
Şekil 42. 2016- 2022 Göç Yoğunluğu ile İstihdam Arasındaki Logaritmik İlişki.....	103
Şekil 43. 2016 ve 2022 Yılına Ait Göç Yoğunluğu ile İstihdam Arasındaki Logaritmik İlişki	104
Şekil 44. 2016- 2022 Yılı Arası İstihdam ile Göç Yoğunluğu Arasındaki Logaritmik İlişki	105
Şekil 45. 2016 ve 2022 Yılına Ait İstihdam ile Göç Yoğunluğu Arasındaki Logaritmik İlişki	106

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DP	: Demokrat Parti
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasılası
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IDP	: Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İİBK	: Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
QGIS	: Quantum Coğrafî Bilgi Sistemleri

GİRİŞ

Göç; aynı toprak üzerinde yaşayanların toplumsal yapısı, yaşam biçimleri, iktisadi, siyasi vb. açıdan yakinen ilişkisi olan etkileyici bir olgudur. Göç, farklı boyutlu nitelik ve niceliğinden ötürü dünya genelinde birçok teorilerin içerisinde yer almış ve buna benzer modeller geliştirilmiştir. Lakin söz konusu modeller oluşturuldukları ülkelerin kendine özgü niteliği bakımından belirleneceği için başka ülkeler ve bölgelerde gerçekleşen göç hareketliliklerini açıklamakta sınırlı kalsa da konuyla ilgili kuramlara ve bilim insanlara rastlanılmaktadır. Buradan hareketle bölgesel kalkınma ve göç ile ilgili birçok konunun olduğu ve bu konularla ilgili araştırmaların yapılabileceğini düşünmek mümkündür. Ekonomik faktörlerden gelir, istihdam, işsizlik ve yoksulluk gibi kavramlar göçü etkileyen en temel konuların başında gelmektedir. Bu kavramların yanı sıra coğrafi anlamda mesafeler, göç edilecek yerlerin gelir durumları, ticari olarak göç edilecek yerin statüsü de göçün önemli belirleyicilerindendir (Özyakışır, 2013, s. 1).

Göç etme sebeplerine göre hukuki olarak mülteci, sığınmacı ve göçmen gibi farklı kavramlar ortaya çıkmıştır. Ülke sınırları içerisinde veya ülke dışında olmak üzere göçün çeşitleri farklılıklar göstermiştir. Genel olarak iç ve dış göç şeklinde karşımıza çıkan ve mevsimine, süresine, oluşumuna vb. durumuna göre farklı başlıklar altında toplanmıştır.

Türkiye'nin geçmişten bugüne göç tarihi incelendiğinde ekonomik anlamda dönemin şartlarına göre farklı etkiler yarattığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde göçlerin yüksek olması incelendiğinde hiçbir sosyal olgunun, ülkenin iktisadi ve toplumla ilgili yapısı üzerinde etkisi olmadığı görülmektedir. Türkiye'den yurtdışına olan göç ekonomik anlamda gerçekleşirken, Türkiye'ye yurtdışından gelen göç ise etnik asıllı olarak gerçekleşmektedir. İç göç, belirli bir bölgeden farklı bir bölgeye gerçekleşen göç hareketidir. (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 269-276). İçinde bulunduğumuz zamanda ülkemizin en önemli meselesi, ikinci dünya savaşı ardından hızla artış gösteren topraktan ayrılma, büyük şehirlere ve başkentlerin merkezlerine olan göçtür. Bu iç göçlerin yanında ayrıca dış göçler de vardır. Bugün Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak bir buçuk milyonu yurt dışında çalışan kitlelerden ibarettir. Topraksızlık ve geçim darlığı da yeni toplumsal olgu olan tabakalaşmaya veya iç- dış göçlere neden olmaktadır (Türkdoğan, 2012, s. 40).

2011 Suriye savaşıyla birlikte başlayan göç dalgası ise Türkiye’de yeni bir sosyo-demografik yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Oluşan bu yapı emek piyasasını ve diğer ekonomik unsurları da etkilemiştir. Bu araştırmanın temel amacı savaş sonrası ülkesini terk etmek zorunda kalan geçici koruma kapsamında Türkiye’ye göç eden Suriyeli sayısının; illerin kişi başı gayri safi yurt içi hasıla, istihdam ve huduttan uzaklığı ile olan ilişkisinin incelenmesidir.

Çalışmanın birinci bölümünde göç ve göçle ilgili kavramlar, göç çeşitleri, göç kuramları ve göçün nedenleri anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de dış göç hareketlerine genel bir bakış ele alınmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Türkiye’ye gerçekleşen göçler, ikinci olarak Türkiye’den dışarıya gerçekleşen göçler ve son olarak da Türkiye’de gerçekleşen iç göçler açıklanmıştır. Ayrıca bölümde Osmanlının Avrupa’daki topraklarını kaybetmesiyle gerçekleşen Anadolu göçleri ve sonrasında cumhuriyetin ilanı ve büyük buhranla birlikte gerçekleşen 1923 sonrası göçler kronolojik olarak incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Suriye'den Türkiye’ye gerçekleşen dış göç hareketlerinin mekânsal dağılımı ve ekonomik etkileri üzerine bir uygulama yapılmıştır. Türkiye’de yaşayan farklı göçmen grupları ve 2011 sonrası gerçekleşen kitlesel Suriye göç dalgası açıklanmıştır. Gene bu bölümde, araştırmanın amacı ve önemine değinilmiş, araştırma sorularıyla birlikte kapsam ve kısıtları belirlenmiştir. Son olarak araştırma bulguları incelenen literatür ile birlikte karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

1. BÖLÜM

GENEL ÇERÇEVEDE GÖÇ OLGUSU

Göç, nüfusla birlikte düşünüldüğünde kayda değer, toplumsal bir olgudur. Bu olgu önemli ölçüde şehirleşme ile bağdaştırılır. Göç olgusu gelişmekte olan ülkelerde şehir ve şehir yaşamı üzerinde farklı yaşam alanlarının meydana gelmesine ve şehirde yeni bir düzenin oluşmasına neden olmaktadır. Göçün denetim altına alınması gerekmektedir. Göçün ortaya çıkmasında toplulukların yaşadığı dönemdeki siyasi ve ekonomik zorlamaların payı bulunmaktadır (Bahar, 2009, s. 259).

1. GÖÇ VE GÖÇ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) hazırladığı Göç Terimleri Sözlüğünde göç, *“Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirme, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir”* olarak tanımlanmıştır (Çiçekçi, 2009, s. 22). Mutlak bir göç tanımı pek mümkün olamamakla birlikte göç tanımı olgusu, insanların ya da toplulukların mekânsal anlamda kalıcı veya geçici olarak yer değiştirmesi durumunu ifade etmektedir. Göç, sosyoloji, tarih, coğrafya ve ekonomi olmak üzere birden fazla bilim dalını ilgilendirdiği için, her bilim dalı kendi bakış açısına göre farklı göç tanımları oluşturmuştur (Akkayan, 1979'dan akt. Kurt, 2006, s. 150)

1.1. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı

Göçmen kavramı uluslararası siyasette ve insani yardım çalışmalarında çok tartışılan bir konu haline gelmektedir. Evrensel olarak kabul görülen tek bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde mülteciler yasal terimlerle tanımlanırken, *“göçmen”* tanımına karşılık gelen bir kaynak bulunmamaktadır (www.meaningofmigrants.org, 2022). Genel olarak göçmenlik olgusu zorlayıcı bir dış müdahale olmadan bireylerin kendi iradesiyle aldığı tüm kararları kapsar. Bu deyiş, maddi ve sosyal durumlarını iyi hale getirmek, kendileri ve aile bireyleri için

gerçekleşmesi beklenen şeyin gelişmesine yol açmak amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye taşınan kişi ve aile üyeleri için geçerli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM), göçmen kavramını, sebepleri ne olursa olsun, gönüllü olsun ya da olmasın, göç yollarının düzenli ya da yasa dışı olduğuna bakılmaksızın bir yıldan fazla yabancı bir ülkede yaşayan kişi olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre kısa süreliğine turist veya iş adamı olarak seyahat eden kişiler, tarım ürünleri dikmek veya mahsul hasat etmek için kısa sürelerle seyahat eden mevsimlik işçiler de göçmen statüsünde bulunmamaktadır (IOM *Göç Terimleri Sözlüğü*, 2013).

1.2. Coğrafi Kısıtlama ve Ülke İçinde Yerinden Edilmişler

Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ni 1951'de coğrafi kısıtlama şartı ile imzalamıştır. Coğrafi sınırlama, yalnızca Avrupa'da (Bakanlar Kurulu'nca belli olacak diğer ülkeler ve Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkelerde) ortaya çıkan olaylardan dolayı sığınma talebinde bulunan mülteci koruması sunma yükümlülüğünü göstermektedir. Uluslararası koruma arayan kişiler için coğrafi kısıtlama, kalıcı çözümlere engel değildir. Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu'na (YUKK) göre, Avrupa ülkelerinden gelen mülteciler veya üçüncü ülkelere gelen uluslararası koruma başvurusu ve statü sahipleri, Türkiye'de kaldıkları süre boyunca aynı hak ve hizmetlerden yararlanabilirler (Adıgüzel, 2020, s. 6).

Yerinden edinme, insanların, toplulukların yaşadıkları ikamet yerlerinden zorunlu olarak ülke içine veya başka bir ülkeye gönülsüz hareketlerini ve yeniden yerleştirilmesini içeren bir terimdir. Uluslararası mülteciler veya Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (IDP)¹, BM ve uluslararası kuruluşlar tarafından (hem resmi hem gayri resmi olarak) tanınan kişilerdir, ancak ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin uluslararası kabul görmüş bir statüsü yoktur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından 1992 yılında yapılan girişimler, mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler arasındaki tanım farklılığını göstermektedir (David vd., 2017). 1990'ların başında ülke içinde yerinden edilme konusu uluslararası gündeme geldiğinde, “*ülke içinde yerinden edilmiş kişiler*” tanımı kullanılmıştır. 1992 yılında BM Genel Sekreteri

¹ Ülkesinde yerinden edilmiş kişi ya da sıkça kullanılan şekliyle “Internally Displaced Person” kısaltmasıdır.

tarafından ortaya atılan ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler için yapılan tanım bir başlangıç noktasıdır. Bu tanım silahlı çatışma, iç çekişme, sistematik insan hakları ihlalleri veya doğal ve insan kaynaklı afetlerin sonucu olan ve kendi ülkesinin sınırları içinde bulunan kişiler şeklinde olmuştur (Mooney, 2005, s. 11).

1.3. Kaynak Ülke, Hedef Ülke ve Transit Ülke

Kaynak ülke terimi göçmenlerin göç etmek için ayrıldığı ülkeleri, hedef ülke ise göçmenlerin ulaşmak istediği ülkeyi tanımlar. Transit ülke, göçmenlerin hedef ülkelere ulaşmak için kullandıkları rota üzerindeki bir ülke veya ülkelerdir. Dolayısıyla bu üç terim kendi içerisinde, yasadışı göç hareketini barındırmakla beraber yasadışı yollardan gitmek istedikleri ülkeye hangi ülke üzerinden gittiklerini açıklar (Özdemir, 2008, s. 13).

Kaynak, hedef ve transit ülke sınıflandırması hem insan ticareti hem de göç literatüründe yaygın olarak kullanılan sınıflandırmalardan birisidir. Çünkü göç genellikle bir yerden başlayıp başka bir yere giden tek yönlü bir hareket olarak kabul edilmektedir. Bu sınıflandırma, özellikle yasa dışı göç veya insan ticareti gibi olumsuz kavramlar düşünüldüğünde oldukça yönlendiricidir. Düzensiz göç ya da insan ticareti sorunu ele alındığında, kaynak ülke sorunun kaynağını; hedef ülke, sorunun başladığı ülkeyi; transit ülke ise sorunun bulaştığı ülkeyi ifade etmektedir (Topcuoğlu, 2016, s. 7).

2. GÖÇ ÇEŞİTLERİ

Göç, bireylerin veya toplumların yaşadıkları ve içinde bulunduğu toplumu oluşturan sosyo-kültürel çevreden uzaklaşarak farklı bir coğrafi mekâna, sosyo-kültürel çevreye girmesi şeklinde ifade edilebilmektedir. İç göç, dış göç, gönüllü göç, zorunlu göç, süreli veya kalıcı göç gibi farklı şekillerde sınıflandırma yapılmaktadır (Kurt, 2006, s. 149). Bir ülke sınırları temel alındığında göç iç ve dış göçler olarak iki farklı kategoriye ayrılmaktadır. İç göç, bir ülke içinde bölge, şehir veya köy gibi bir yerden başka bir yere yerleşmek için nüfus hareketi olarak tanımlanır. Dış göç ise, belirli bir süre veya kalıcı olarak çalışarak ya da sınırların ötesine yerleşerek meydana gelen nüfus hareketidir (Üner, 1972, s. 77).

2.1. İç Göçler

İç göç, belirli bir yerleşim bölgesinde belirli bir süre içinde yaşayan ve ikamet ettiği yeri gönüllü olarak bu yerleşim alanının dışına taşınma eylemidir. İlk bakışta, bu tanım tüm işler için geçerlidir. Ancak dikkatli okunduğunda, bu tanımın esas olarak modern sanayi toplumları için geçerli olduğu görülecektir. Tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlıdır, dolayısıyla nüfus hareketleri bireyin iradesiyle gerçekleşmez. Göç zorunlu değil gönüllü göçü içeriyorsa, bu kategorinin ortaya çıkması için modern toplumlar, ulus devletler ve özgür bireyler şekillenmiş olmalıdır. Hal böyle olunca iç göç, modern toplumlarda insan-yer ilişkilerini düzenlemede kullanılan bir kategori haline gelmektedir (Tekeli, 1998, s. 9).

2.1.1. Mevsimlik Göçler

Göç, çeşitli nedenlerle bir bölgeden diğerine hareket eden bir yer değişikliğidir. Bu kalıcı yahut geçici olabilir. Alternatif olarak, bu göç olayının her yıl düzenli gerçekleşmesi durumuna mevsimlik göç denilmektedir. Bu durumda, insanlar yılın belirli zamanlarında iki veya daha fazla yer arasında hareket eder. Mevsimlik göç grupları, çoklu sosyal ve kültürel yapılarla iç içe yaşarlar (Sağlam, 2006, s. 34). Bu göç türü genel olarak tarım ve tarım dışı alanlardaki geçici işlerle alakalı göçleri ifade eder (Özdal, 2018, s. 43).

2.1.2. Geçici Göçler- Sürekli Göçler

Göç, en geniş anlamıyla, bir bireyin veya topluluğun, daha iyi yaşam beklentileri elde etmek için geçici veya sürekli olarak bulunduğu yeri terk etme ve yeni bir yerleşim yerine taşınma kararıdır (Pazarlıoğlu, 2007, s. 121). Uluslararası göç olgusunda incelenmesi gereken husus, yer değiştirmenin sürekli mi yoksa geçici mi olduğudur. Bu husus ilk kez 1932 yılı Cenevre Kongresi'nde ele alınmış ve 1 yılı geçen göç hareketleri *sürekli göç*, bu süreyi geçmeyen göç hareketlerinin ise *geçici göç* olarak ifade edilmiştir (Özdal ve Vardar Tutan, 2018, s. 2). Geçici ve sürekli göçün etkileri göç alan ve göç veren yerlere göre farklılık göstermektedir (Günay vd., 2017, s. 42).

2.1.3. Zorunlu ve Gönüllü Göçler

Zorunlu göç, devletin belirli olaylar veya koşullar karşısında, halkın iradesine bırakmadan insanları zorunlu olarak göç ettirmesidir. Türkiye'de bu göç kategorisine giren insanlar, ülkenin doğu ve güney kesimlerine yerleşmişlerdir. Bu duruma bağlı olarak göç alan yerlerin nüfus oranı artmaktadır. Mersin ve Adana illeri örnek olarak gösterilebilir. Gönüllü göç ise insanların kendi tercihleri doğrultusunda herhangi bir baskı olmaksızın yaptıkları göçtür. İnsanların daha iyi yaşam koşullarında yaşamını sürdürmek, iyi bir eğitim almak, sağlık olanaklarından yararlanmak ve daha fazla para kazanmak için devlet baskısı olmaksızın gönüllü olarak göç etmesidir (Koçak ve Terzi, 2012, s. 171).

Avrupa ülkeleri ikinci dünya savaşı sonrası toparlanma sürecine girmiş ve işgücü ihtiyacını tamamlamak için az gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelere göç almayı kabul etmişlerdir. Bu ülkelere biri olan Almanya'nın, 1954-1970 yılları arasında İspanya, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelere aldığı işgücü alımı, gönüllü göçe örnek olmaktadır (Özyakışır, 2013, s. 14).

2.2. Uluslararası Göç (Dış Göçler)

Uluslararası göç terimi bazı kaynaklarda “dış göç” şeklinde ifade edilmektedir. BM'nin göç konusunda uzmanlaşmış kurumlarından biri olan IOM tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğünde göç, “*kişilerin geçici ya da daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşei ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları*” olarak tanımlanmaktadır (Çiçekçi, 2009, s. 59).

Kökeni ilkel dönemlere dayanan göç kavramı; Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali gibi 19. yüzyılda meydana gelen olgular neticesinde yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yeni ve değişen dünyada göç olgusu başlarda küçük hareketlerle başlamış olsa da 21. yüzyıla gelindiğinde büyük rakamlara ve çok büyük göçlere dönüşmüştür. BM'ye göre bir göç hareketinin uluslararası nitelik kazanması, kişinin göç edilen ülkede en az bir yıl kalması ile mümkün olmaktadır (Özyakışır, 2013, s. 8)

IOM'un yayımladığı 2018 Dünya Göç Raporu, uluslararası göçün gelmiş olduğu evrenselleşmenin boyutunu göstermektedir. Rapora göre 2015 yılında dünyada 244 milyon göçmen olup dünya nüfusunun yüzde 3,3'üne tekabül etmektedir. Yani dünyada her 30 kişiden biri göçmendir. Dolayısıyla insanların büyük çoğunluğu sınır ötesine göç

etmektedir. Ülke içi göçün ise 2009 yılında 740 milyon civarı olduğu görülmektedir. Rapordaki değerlendirmelere göre Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünyada en çok göçmenin yaşadığı ülke olup, başka bir ülkede doğup şu anda Amerika’da yaşayan insan sayısı yaklaşık 47 milyona ulaşmıştır. ABD’yi takip eden ülke ise 2005 yılından bu yana yaklaşık 12 milyondan fazla göçmen sayısı ile Almanya’dır (IOM, 2019, s. 2).

Dış göç durumunda ülkeler arasında karşılıklı farklılıkların olması doğaldır. Göç alan ülkenin nüfusu artarken göç veren ülkede nüfusun azalması söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda dış göç, ülkelerin kültürel ve sosyo-ekonomik gelişimine katkıda bulunmaktadır. Dış göçün, iç göçe göre gerçekleşmesi uzun zaman gerektirmektedir (Youssof, 2019, s. 27).

Dış göç, işgücü göçü, beyin göçü ve mübadele göçü olarak üç başlık altında değerlendirilmektedir.

2.2.1. İşgücü Göçü

İşgücü göçü ve beyin göçü gibi farklı şekilde açıklanan göçün en ehemmiyetli sebebi ekonomiktir. Batı Avrupa’da 18. yüzyılda başlamış olan “sanayi devrimi” toplumsal yapıda köklü değişimlerin ortaya çıkmasına yol açmış ve bu durum işgücü göçünü arttırmıştır. Sanayi devrimi ve teknolojik alanlardaki değişimin olgunluk kazanması uzun bir süre aynı iş üzerinde çalışılan üretime geçilmiştir. Kentlerdeki sanayi kuruluşları, üretimin yönetim yerini (merkezini) evden, mevcut teknolojik koşullarda üretimin standart hale getirilerek, malın büyük ölçüde üretiminin yapıldığı fabrikalara yönlendirmiş ve ardı sıra kentlere göç artmıştır. Bu gelişmelerin neticesinde son asırda küreselleşmeyle beraber bütün ulusal iş kollarının dünyaya açık duruma gelerek dünya genelinde işgücü göçünün hız kazandığı görülmüştür (Yalçınkaya ve Dülger, 2017, s. 2)

Dünya nüfusunun önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve emeklerinin karşılığını alamamaktadır. Bu nedenle, insanlar doğdukları veya yaşadıkları yerlerden göç etmektedirler. Göç, sosyal ve ekonomik nedenlerden gerçekleşeceği gibi eğitim, iş imkanları ve daha iyi yaşam koşulları arayışından da kaynaklanabilmektedir (Yıldırımoglu, 2005, s. 3).

2.2.2. Beyin Göçü

Eğitimli ve yetenekli insanların bir menşei ülkeden diğerine hareketini ve menşei ülkenin beceri kaynaklarını azaltıcı şekilde göç etmesidir. Eğitimli ve yetenekli insanların hedef ülkeye çıkışı ise tersine beyin göçü olarak ifade edilmektedir (*IOM Göç Terimleri Sözlüğü*, 2013).

Beyin göçünün, ülkelerin birbiri arasındaki gelişmişlik farkının daha da fazlaşmasına sebep olduğu gözlenmektedir. Gelişmekte veya az gelişmiş ülkeden başka bir gelişmekte veya gelişmiş bir ülkeye eğitim görmüş nitelikli, seçkin ve üstün yetenekli işgücünün çalışmak ya da araştırma yapmak için yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Sınırlı ve kıt kaynaklar ile yetiştirilen bu beyinlerin göçü sebebiyle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin gelişmelerinde yavaşlama görülmektedir. Göçü kabul eden ülkelerin vasıflı beyinlere daha fazla ücret ve daha fazla olanaklar sunması bu ülkelerin daha fazla gelişmelerine vesile olmaktadır. Dolayısıyla beyin göçü, ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının çok daha fazla artması anlamına gelmektedir. Bir ülkenin sahip olmak istediği şey üstün yetenekli ve vasıflı beyinlerdir. Türkiye'ye bakıldığında ciddi beyin göçleri 1960'lı yıllardan sonra başlamıştır. Doktorlar, mühendisler ve sonra bilim insanları ve ardından sanatçılar bu göçün öncüleri olmaktadır (Kaya, 2009, s. 14-15).

2.2.3. Mübadele Göçü

Mübadele göçü, karşılıklı değişim anlamına gelmektedir. Mübadil, bir başkasının yerine getirilmiş yani mübadele edilen anlamına gelir. Hukuki olarak, ülke nüfuslarının karşılıklı hareketinin yarattığı anlaşma ilkeleri temelinde gerçekleşen göçtür. Örneğin, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Yunanistan ile yapılan anlaşma nedeniyle Türkiye'de yaşayan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Türkler arasında mübadele göçü yaşanmıştır (Özdal, 2018, s. 41).

Savaş bittikten sonra sınırlar değişmekte ve bu değişim beraberinde ana ülke ile bağlantı kopmaktadır. Kalan nüfus diğer tarafta kalmakta, din ve kültür gibi değerlerin devamlılığı için yani sürekliliğin sağlanması için bu yönetime başvurulmaktadır. Dolayısıyla bu göç bazı olumsuzlukları beraberinde getirecektir. Sadece din veya etnik kökene bakılarak yapıldığından göç edecek bireylerin doğdukları ve büyüdükları

yerlerdeki kültürleri terk etmelerinden doğacak etkiler mevcuttur. Göç veren ülke açısından bakıldığında ise uyum sorunu ve göç edenlerin beşerî sermaye eksikliği oluşmaktadır (Ak, 2013, s. 9).

2.2.4. Siyasal ve Sosyo- Ekonomik Göç

Göç olgusu yalnızca fiziksel olarak bir yer değiştirme değildir. Sosyal ve psikolojik boyutu ile karma bir süreçtir. Dolayısıyla göç olgusu coğrafi olarak yer değiştirme sürecinde siyasal, kültürel ve sosyoekonomik boyutu ile toplumun yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Adıgüzel, 2016, s. 6). Göçün en sorunlu biçimlerinden biri olan siyasi ve sosyo- ekonomik göç hareketine, Ortadoğu'da savaş, baskı ve siyasi iradenin yol açtığı sorunlar nedeniyle insanların evlerini terk etmek zorunda kalmaları bir örnektir (Bakkaloğlu, 2021, s. 208).

Siyasal ve sosyo- ekonomi göç türü ile mücadelede büyük ekonomik kaynaklara sahip olmak gerekmektedir. Bu göç türü hükümetlere ve topluma bazı yükler yüklemektedir. Örneğin, Suriye'den Türkiye'ye gelen göçlerde toplumla uyum, siyasal, kentleşme ve sağlık gibi sorunlara yol açmaktadır. Siyasal ve sosyo- ekonomi göç türü ile karşılaşan ülkeler yasakçı ve koruyucu bir yaklaşım sergilemektedir (Günay vd., 2017, s. 46).

2.3. Oluşma Sebebine Göre Göç

Göç olgusunun kendisi, gelişim, yapı veya oluşum tipine bağlı olarak birçok ayrımdan geçmiştir. Bu ayrımlar, göç hareketini daha iyi açıklamaya yardımcı olur. Oluşumuna göre göç, düzenli, düzensiz ve mülteci göçü olarak üç grupta ele alınmaktadır (Özdemir, 2008, s. 19).

2.3.1. Düzenli Göç

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre düzenli göç, yabancıların Türkiye'ye yasal olarak girmesi, kalması ve çıkması sürecidir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013, s. 2). Bir başka deyişle kişilerin vatandaş oldukları ülkenin, seyahat esnasında transit geçtikleri ülkenin ve seyahat ettikleri asıl ülkenin seyahatlere ilişkin yasal prosedürü ile uyumlu olarak seyahat etmeleri durumudur (www.yabancilar.org,

2022). Günümüzde düzenli göçün en belirgin biçimlerinden biri, Avrupa'daki ülkelerde büyümüş ikinci, üçüncü kuşak genç göçmenlerin menşei ülkelere evlilik yoluyla eşlerini yanlarına aldırma hareketidir (Tokgöz, 2006, s. 24).

Türkiye'de düzenli göçün durumuna bakıldığında son 10 yılda önemli derecede artış olduğu gözlemlenmektedir. 2012 yılında ikamet izni olan yabancı sayısı 321.548 iken, 2021 yılına bakıldığında bu rakamların 1.311.633'e yükseldiği görülmüştür. 2020 yılında koronavirüs salgınına bağlı olarak düşüş yaşanmıştır. Salgın öncesi dönemde yani 2021 yılında oturma izin sayılarının yüksek seviyeye ulaştığı gözlemlenmektedir (Sağiroğlu vd., 2022). Son 20 yıl göz önüne alındığında artan bir şekilde yabancıların çalışma veya eğitim için ülkemize geldikleri bilinmektedir. İçişleri Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) göç ile gelen yabancıların kalmaları ile ilgili yasal düzenlemeleri yapmaktadır. Bu bağlamda düzenli göç olgusu öğrenciler, emeklilikler ve profesyoneller olmak üzere üç başlıkta toplanmaktadır (İçduygu vd., 2014).

2.3.2. Düzensiz Göç

Düzensiz göç, kişilerin yasadışı yollarla hem kendi ülkelerinden transit olarak geçtikleri ülkenin hem de seyahat ettikleri asıl ülkenin sınırlarını aşması ya da yasal yollarla giriş yaptıkları ülkede yasal kalış sürelerini ihlal etmeleri durumudur (www.yabancilar.org, 2019). IOM Göç Terimler Sözlüğünde düzensiz göçmen, yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali ile vize süresinin dolması nedeniyle transit veya alıcı ülkede yasal statüye sahip olmayan kişidir. Bu terim diğer şeylerin yanı sıra, bir transit veya ev sahibi ülkeye yasal olarak giren, ancak izinsiz olarak fazla kalan ya da daha sonra çalışmaya başlayan kişileri içerir. "Düzensiz" terimi, "yasadışı" olmaktan daha iyidir, çünkü suç çağrışımları vardır ve göçmenlerin insanlığını görmezden gelir. Terimler genellikle göçmenleri zulümden kaçan mültecilerden ayırmak için kullanılsa da yasal izin olmaksızın veya iyi niyetle sığınma prosedürleri yoluyla bir ülkeye girmeye çalışan bireyleri ifade etmek için de kullanılır. İş bulabilmek için memleketinden ayrılan kişileri ifade etmektedir (IOM Göç Terimleri Sözlüğü, 2013).

Düzensiz göç, düzenli göçten üç farklı unsurla ayrılmaktadır. Bunlar; kaynak ülke, transit ülke ve hedef ülkedir. Kaynak ülke unsuru göç hareketine dâhil olan kişi ya da kişilerin tamamen yasal olarak ya da herhangi bir yasal işleme, uygulamaya ya da

düzenlemeye tabi olmadan ülkeden ayrılmaları durumunu ortaya çıkarmaktadır. Transit ülke unsuru göç hareketine dâhil olan kişi ya da kişilerin farklı yollarla girdikleri ikinci ülkede geçici olarak kaldıkları ve üçüncü bir ülkeye geçtikleri süreler içinde gerçekleşmesini ifade eder. Hedef ülke ise bu kişi ya da kişilerin ülkeye farklı yollardan yasa dışı olarak giriş yapma deneyimleri ya da yasal yollarla giriş yaptıktan sonra ülkede kalışları ile gerçekleşmektedir (Kasım vd., 2014).

2.3.3. Mülteci Göçleri

Mülteci kavramı, savaştan, şiddetten, çatışmadan veya zulümden kaçan ve başka bir ülkede kendini güvende hissetmek için uluslararası bir sınırı geçen insanlardır. Mülteci, hayatlarını ve güvenliklerini tehlikeye atarak savaş, işkence gibi nedenlerle ülkesini terk eden ve uluslararası koruma talep eden göçmenlerdir. Geçmiş zamanlara bakıldığında mülteci göçünün dini çatışmalardan dolayı da ortaya çıktığı görülmektedir (David vd., 2017; UNHCR, 2022). Bu göç türünün kendiliğinden oluşan ve öngörülemeyen göç hareketleri olduğu varsayılmaktadır (Richmond, 1988, s. 9)

Mülteci göçü, transit göç ve döngüsel göç düzensiz göçmen kapsamına alınabilecek göç türleridir. “Türkiye 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli ek protokoller ışığında, uluslararası toplumun ve devletlerin mültecilere karşı sorumluluklarını tanımlamaktadır” (Teke Lloyd, 2019, s. 507).

3. GÖÇÜ OLUŞTURAN NEDENLER

Göç, sosyal bir olay olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla sosyal ve demografik açıdan sonuçlarının olmasının yanı sıra ekonomik, politik ve siyasi sonuçlara da sahip olan bir kavramdır. Bundan dolayı göçün oluşumunu tek bir nedene bağlamanın ve bunun yanında sınırlı alanlarda incelemenin doğru olmadığı ifade edilmektedir (Ünver, 2003, s. 179). Göçe neden olan ögeler, göç durumunda gidilen mesafe veya göçün gittiği yönler merkeze alındığında birbirinden farklı ayrımlar yapılmaktadır (Yaman, 2019, s. 20). Ayrıca göç olgusunu neden ve amaçlarına göre farklı bir gruplarda değerlendirerek ele almak mümkündür. Aşağıdaki konu başlıklarında göçü oluşturan nedenler açıklanmaya çalışılmıştır (Ünver, 2003, s. 179).

3.1. Ekonomik Faktörler

Göç olgusunu, bireylerin mekânsal olarak bulundukları yerlerden uzaklaşarak yurt edinmek amacıyla farklı bir mekâna gitmesi biçiminde tanımlamak mümkündür. Bu olguyu etkileyen iki farklı kavramdan biri gelir diğeri ise istihdamdır. Dolaylı olarak, iktisadi açıdan azgelişmiş ülkeden gelişmiş ülkeye olan akış biçiminde ifade edilir. Türkiye’de 1950’lerden sonra şehirleşme süreci hız kazanmıştır. Bu göç hareketleri belli başlı mekânsal yerlerde nüfus yoğunlaşmasını meydana getirmiştir (Çelik, 2007, s. 88). Göçlerin ana kaynağında göze çarpan temel sebep her şeyden önce coğrafi bölgeler arası gelir farklılıklarının dağılımı, göze çarpan dengesizlikler, eşit olmayan durumlar ve istihdam açısından yaşanan sorunlardır. Bireyler göç kararı verirken fazla ücret ve daha iyi iş olanaklarını ön planda tutmaktadır (Özyakışır, 2013, s. 15).

Ekonomik sebepler ve güvenlik endişesi ön sıralarda olmak üzere birçok sebep insanların bulundukları bölgelerden insan topluluğu şeklinde terk etmesine neden olmuştur. İnsanlığın tarihsel süreci bakımından gündemini meşgul eden veya bireylerin gündeminden çıkarılmayan bir olgu olan göç, özellikle 2000’li yıllarda dünyanın en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Bilhassa 2010 yılında Kuzey Afrika’da başlayıp ileri zamanlarda Arap Baharı olarak gündeme gelen süreç ilk olarak Türkiye’nin de içinde bulunduğu coğrafya ile dünyanın birçok bölgesine doğrudan ya da dolaylı bir şekilde tesir etmiştir (Ekici ve Tuncel, 2016, s. 10)

3.2. Sosyo-Kültürel Faktörler

Göç alan toplum ve göç eden topluluk ile ilgili uyum sorununu açıklamak için bazı kavramlardan bahsedilmelidir. En önemlisi aynışma- benzeşme, bütünleşme- entegrasyon ve erime-eşitlenme üzerine birçok ayrı algıları kapsayan genel bir düşüncedir. Bu kavramlar olası bir kültürlenme durumu sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürlenme kavramı iki veya daha fazla kültürün karşılıklı olarak etkilenme sonucu değer, inanç ve tutumlardaki değişme neticesidir. Bu farklı kültürlerin karşılaşması neticesinde kültürler noktasının her birinde farklı ölçüde değişme meydana gelmektedir (Yarma, 2013, s. 615)

Göç, ana hatları ile mekansal değişiklik olarak görülse de sosyo-kültürel ve ekonomik arka planındaki değişim göç edilen yerler kadar göçmen topluluklarını da

etkilenmektedir. Göç edilen yere gelen göçmenlerin sosyo-politik ve kültürel olarak farklılıklarının olması bir çok sorunları da beraberinde getirmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016, s. 88)

3.3. Politik Faktörler

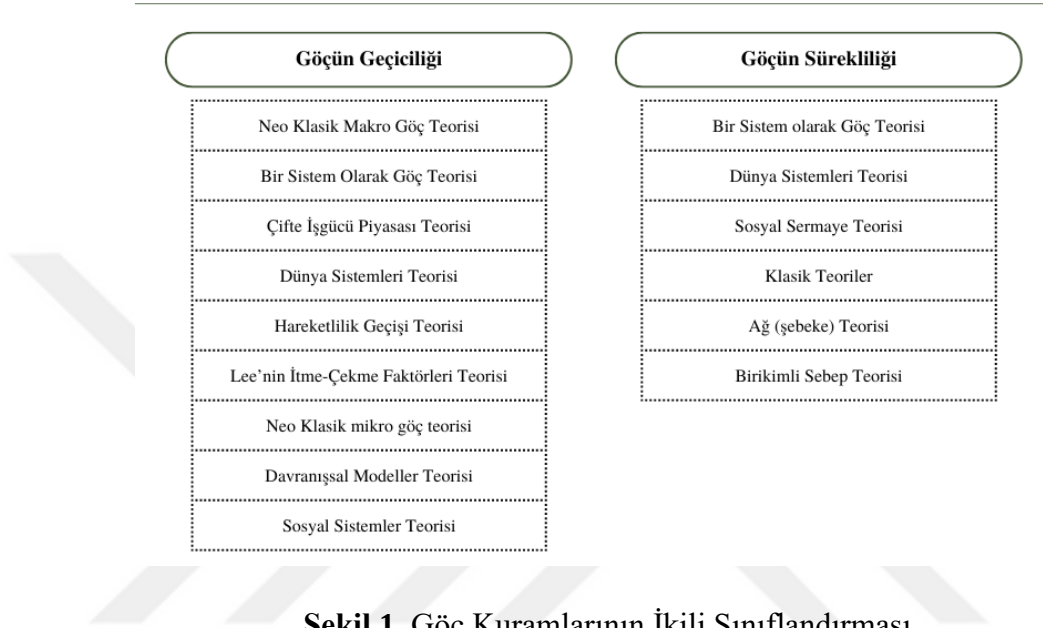
İnsanların hayatlarının belli zaman aralıklarında yaşanan birtakım politik ve tabiat olayları zorunlu olarak göç etmelerine sebep olmuştur. Örneğin, 1961 yılından sonra Doğu Türkistan'da Uygurlar, Çin baskısı sebebiyle yurtlarını terk etmek zorunda bırakılmıştır. Göç etme nedenlerinin başında en önemlisi can güvenliğinin olmaması gelmektedir. İlk olarak göç geçici bir şekilde Afganistan'a olmuştur. Sonrasında buradaki insanların çoğu Türkiye'ye gelmiştir (Gül, 2007, s. 261).

3.4. Diğer Faktörler

Göç olgusu, sonuçları itibariyle sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik yönden birden fazla unsuru kapsamaktadır. Göçmenlerin bazıları doğdukları yer dışında başka bir ülkede yaşamakta olup kimi ailesine daha iyi bir gelecek sunmak, kimi de kariyer yapmak ya da daha iyi sağlık hizmetlerinden yararlanmak için gönüllü olarak göç etmektedir. Bazıları ise güvenliklerinin tehdit altında olmasından dolayı ülkelerini istemeden de olsa terk ederek göçe zorlanmaktadır. En çok göç alan yerler insan haklarına saygı duyulan, demokrasi ile yönetilen ve istihdam olanağının yüksek olduğu yerler olup göçmenlerin tercihlerinin Batı ülkeleri olduğu görülmektedir. Göç olgusuna etki eden belirleyici faktörlerin yanı sıra özgül faktörler de bulunmaktadır. İnsanların yerleşim bölgelerinde güvenliklerinin tehdit altında olması, yerleşim yerlerine ait çevre kirliliği ve kuraklıkları, iklim değişiklikleri, sanayileşme özgül faktörlere örnek olarak verilmektedir. İnsanın isteği dışında oluşan ve doğada gerçekleşen deprem, yangın, sel felaketleri gibi dışsal faktörler de insanların göç etmesine sebep olabilmektedir. İnsanların bir ülkeden veya bir bölgeden diğerine göçme sebepleri incelendiğinde ise; aslında içinde bulundukları psikolojik durumdan uzaklaşmanın tek yolunun göç etme isteği olduğu görülmektedir (Özyakışır, 2013, s. 22).

4. GÖÇ KURAMLARI

Göç, her ne kadar çok boyutlu ve birçok değişkene bağlı olsa da temelinde insan vardır. Dolayısıyla analiz edilmesinde temel kriter de insanın davranışları ve tercihleridir. Bireysel veya kolektif insan gereksinimleri, tercih, inanç ve değerler etrafında şekillenmektedir (Battır, 2020, s. 11-12).

Şekil 1. Göç Kuramlarının İkili Sınıflandırması

Kaynak: Douglas S. Massey, Uluslararası Göç Teorileri, 1993

Şekil 1'e göre Massey ve Arango, göç kuramlarını "Uluslararası Göç Teorileri" adlı çalışmada özet halinde iki grupta değerlendirmişlerdir. Bunlardan biri göçün geçiciliği ve diğeri ise göçün sürekliliği olarak ikili sınıflandırmada gösterilmiştir (Massey vd., 1993, s. 9-26).

4.1. Temel Kuramlar

Göç olgusu birçok etkene bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik, toplumsal, siyasal ve mekânsal nedenler göçün en önemli sebepleri arasındadır. Bunun yanı sıra, kişileri göç etmek zorunda bırakan kriz durumları da mevcuttur. Savaş veya soykırımlar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bugüne kadar çeşitli sebepler ve şartlar altında gerçekleştirilen göçler, farklı teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır (Taştan, 2020, s. 70).

4.1.1. Ravenstein Göç Kanunları

Göç olgusunu kurumsal açıdan ilk ele alan kişi Ravenstein olarak kabul görmektedir. Ravenstein, göçe olan ilgisinden yola çıkarak çalışmasını sanayileşme ve ona bağlı olarak gelişen kentleşme olgusu üzerine hazırlamıştır. Çalışmasının teorik altyapısını sosyo-ekonomik gelişmeler oluşturmaktadır. Ravenstein'in Göç Kanunları isimli çalışması, göçü teorik olarak ele almış olup, söz konusu çalışması ile göç kanunlarını ortaya atmıştır (Özyakışır, 2013, s. 45).

Göç ve Mesafe: Göçmenlerin çoğu yalnızca kısa mesafeli yerlere göç ederler. Göçmenlerin yapmış olduğu kısa mesafeli göçler, gidilen yerde göç dalgalanmaları yaratan bir güce sahiptir ve göç dalgalanmaları ile daha fazla göçmeni içine alabilecek olan büyük merkezlere doğru “göç akımları” meydana getirmektedir. Göçün boyutu, gelişen sanayi kentlerindeki yerli nüfusun yoğunluğuna bağlı olarak değişmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 23).

Göç ve Basamakları: Kent ile ilgili ortaya çıkan ekonomik büyümenin, kentin çevresinde bulunan yerlerdeki kişileri kente çektiği görülmektedir. Kentin kırsal bölgelerinde gerçekleşen seyrelme, uzak bölgelerden göç eden kişilerce doldurulmaktadır. Her basamak, kente yakınlaşan ve kentin avantajları diğer göçmenler tarafından da algılandıkça, göç ülkeye/bölgeye yayılmaktadır. Ravenstein'e göre göç olgusu, basamaklı bir şekilde hareket eden yerlerin yakın bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulması ile oluşan hareketler olmasıdır (Adıgüzel, 2016, s. 23).

Yayılma ve Emme Süreci: Göç olgusunda yayılma ve emme sürecinde benzer olan temel nokta, ulaşılmak istenen amaç olarak görülmektedir. Göçmenlerin hedefi, kentte gelişmekte olan ekonomik ve ticari faaliyetlerin sonucundan pay almaktır. Göçmenlerin bu arzusu yayılma sürecini göstermektedir. Hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayinin ihtiyacı olan işgücü, göçlerle karşılanmaktadır. Böylece gerçekleşen göçler, sanayi merkezlerince emilmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 24).

Göç Zincirleri: Gerçekleşen her göç, etki göstererek bir diğer göçün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ravenstein'e göre göç, zincirleme olarak gelişmekte olup, art arda devam etmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 24).

Doğrudan Göç: Ravenstein'e göre doğrudan göç, uzun mesafeli ve basamaksız bir göç türüdür. Göç eden kişiler, basamaksız ve doğrudan kente yerleşmeyi tercih etmektedirler. Diğer göçler ile ortak noktası göç faktörünün, ticaretin ve sanayinin gelişmiş olduğu büyük kentlere doğru olduğudur (Adıgüzel, 2016, s. 24).

Kır Kent Yerleşimcileri Farkı: Ravenstein'e göre, kentte yaşayanlar kırsal bölgede yaşayanlardan daha az göç etme eğilimine sahiptirler. Kırsal bölgelerden kırsal kesime yapılan göçler, göç dalgalanması meydana getirmesine rağmen, kentten göç edenler kentte yaşayan kişileri çok fazla yerinden oynatmamaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 24).

Kadın Erkek Farkı: Kadınlar, erkeklere göre daha yüksek oranda göç etme eğilimine sahiptir. Erkeklerin ise göç ile ilgili uzun mesafeli ve yurtdışı göçlere daha fazla katıldığı görülmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 24).

4.1.2. Everett Lee Göç Kuramı

İlk olarak 1966 yılında Everett Lee, kaleme almıştır. Çalışmaya, takip eden yıllarda katkılar yapılmıştır. Lee'nin kuramında, göç eden insanlardan ziyade daha çok göç olgusu üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Göç edenlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini kuramında vurgulamıştır (Çağlayan, 2006, s. 72).

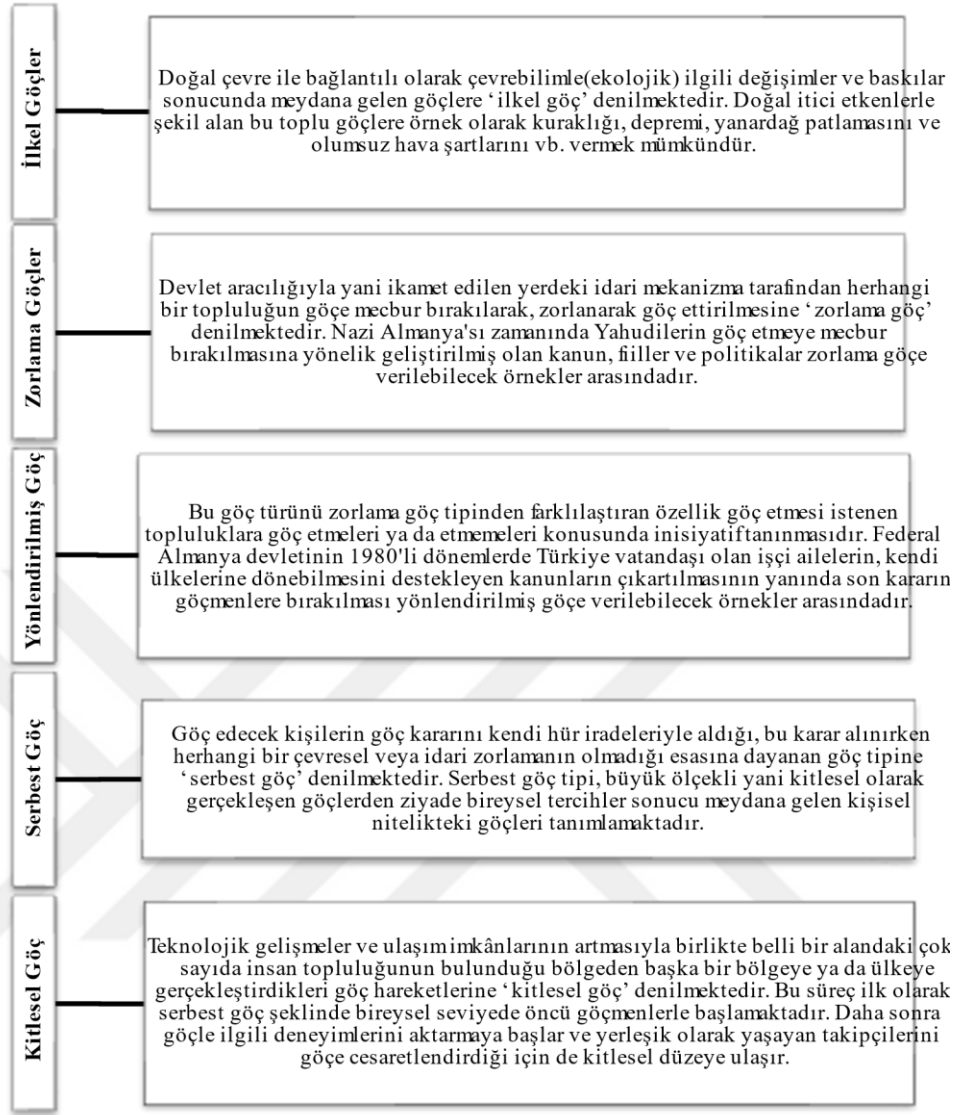
Lee, göçlerin ortak özelliklerine göre, göç sürecini itici ve çekici faktörler üzerinden dört kategoride açıklamıştır. Lee kuramının temel işleyişini ve bileşenlerini; yaşanan yerle ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, işe karışan engeller ve bireysel faktörler oluşturmaktadır (Yalçın, 2004, s. 30-31).

Göç etmek isteyen insanlar için itici ve çekici faktörler kişiden kişiye değişiklik gösterebilmektedir. Lee'ye göre göç, anlaşılması zor ve karmaşık bir olgu olmakla birlikte göçü engelleyen makro ve mikro faktörleri de içinde barındıran bir süreçtir. Lee'nin kuramında önemli etkenler arasında kişisel (mikro) faktörler ve kişisel olmayan (makro) faktörler yer almaktadır. Mikro faktörler; göçün beraberinde getireceği belirsiz durumlar, göç mesafesi, ulaşım olanakları gibi etmenler olup makro faktörler ise; katı göç yasaları, ırk veya ulusal kimlik ile ilgili göç sistemleri gibi daha üst düzeydeki etmenlerdir (Adıgüzel, 2016, s. 26).

4.1.3. Petersen'in Göç Tipleri

İtme çekme faktörleriyle ilgilenen ve göçler hakkında araştırmalar yapan göç kuramcılarında biri de William Petersen'dir. Petersen, insanların her birinin aynı olduğu ve göçün de normal bir hareketlilik olduğu yaklaşımına karşı çıkmıştır. Bundan dolayı çalışmasına “eğer her insan aynıysa neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor” sorusuyla başlamaktadır (Petersen, 1958, s. 258).

William Petersen için asıl önemli olan itme çekme faktörlerinin altında yatan sebeplerdir (Çağlayan, 2016). Ona göre bazı insanlar, içinde bulunduğu durumu değiştirmek için farklı bir yere göç ederken, bazıları ise mevcut şartlarda yapılan değişikliklere karşı çıktıkları için farklı bir yere göç etmektedir. William Petersen, Lee'nin itme ve çekme kuramını gözden geçirmiş ve geçmiş çalışmasında ele aldığı dörtlü sınıflamayı farklılaştırarak daha detaylı bir hale getirmiştir (Bkz. Şekil 2). Yaptığı çalışmalar sonucunda itici ve çekici faktörleri beş tip göç hareketi şeklinde ortaya koymuştur. Bu göçleri; ilkel göç, zorlama göç, yönlendirilmiş göç, serbest göç ve kitlesel göç olarak beş başlık halinde düzenlemiştir (Yalçın, 2004, s. 34-35).

Şekil 2. Petersen'in Beş Tip Göç Sınıflandırması

Kaynak: (Petersen, 1958'ten akt. Çağlayan, 2006, s. 75-76)

Amerika kıtasına gerçekleşmiş olan bireysel, öncü ve serbest göçlerin ilerleyen safhalarda kitlesel bir göç hareketine dönüşmesi kitlesel göçe verilebilecek en güzel örneklerdendir (Petersen, 1969, s. 260-263). Petersen'in göç tipleri değinilen konulardan da anlaşıldığı üzere sadece itme ve çekme faktörleri ile değil, buna bağlı bir şekilde göçlerin oluşum süreçlerine etkisi olan bireysel ve kolektif motivasyonların da işin içine katılmasını zorunlu hale getirmiştir (Yaman, 2019, s. 43-44).

4.2. Sosyo Kültürel Göç Kuramları

Göç kavramı tarihsel, siyasal, ekonomik ve bunların yanında sosyolojik bir olgudur. Dolayısıyla bu nüfus hareketlerinin sosyal-kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan etkileri olduğunu söylemek mümkündür. Göç eden toplumlar bir yandan göç ettikleri toplumlardan etkilenererek değişirken; diğer yandan yerleştikleri ülkeler üzerinde “sosyo-kültürel” anlamda pek çok değişikliği meydana getirmektedirler. Bundan dolayı yaşanmış olan göçlerin özelliklerinin ya da niteliklerinin bilimsel açıdan incelemelerine daha fazla ağırlık verilmesine ihtiyaç vardır. Uluslararası olan göçler, özellikle zorunlu kitlesel göç hareketleri meydana geldiğinde çözülmesi gerekli olan ekonomik sorunlarla birlikte, sosyo-kültürel adaptasyon sorunları ve sosyal uyum problemleri de ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu problemlere çözüm önerisi olarak bazı sosyo-kültürel göç kuramları geliştirilmiştir. Bunlar: Denge Kuramı, Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı ve Göç Sistemleri Kuramı olarak ele alınmaktadır (Çetiner ve Günay, 2021, s. 1-21).

4.2.1. Denge Kuramı

Göç alan tarafın çekici olması gelişmişliği; göç veren tarafın ise itici faktörlere sahip olması az gelişmişliği göstermektedir. Bu durumun, az gelişmiş ve gelişmiş sorununu beraberinde getirirken, modernleşme okulunun denge kuramını ortaya çıkarmaktadır (Özyakışır, 2013, s. 52).

Gelişmemiş yerlerden gelişmiş yerlere, diğer bir ifade ile sanayileşmiş yerlere göç eden nüfus yeni talepler ve işgücü transferleri yaratacaktır. Az gelişmiş yörelerde (kırsal) işgücü talebi doğacak ve üretim artışının olması göç oranını düşürecektir. Modernleşme okulu düşünürleri bu durumu dengesizlik giderici, bütünleştirici pozitif kalkınma veya modernleşme süreci olarak değerlendirmişlerdir. Nüfus, üretim ve sosyokültürel bütünleşmeler denge kuramının sağlanması yönünde çalışmalar olmasına rağmen 1960’lı yıllardan sonra bu kurama birçok eleştiriler getirilmektedir. Toplumsal, ekonomik, kültürel ve psikolojik dengenin aksine ülkelere olan göçün dengesizlikleri daha da arttırdığı öne sürülmüştür (Çakır, 2011, s. 135).

4.2.2. Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Kuramı

Bağımlılık teorisinin temsilcisi Wallerstein'in Merkez- Çevre kuramı göç kuramını anlamada oldukça önemlidir (Kızıılçelik, 2018, s. 162). Amin'in 1997 yılında yayımlanan çalışmasında, merkez-çevre kavramı arasındaki esas farkın sermaye olduğunu belirtmiştir. Bu iki kavramın, sermayenin yayılmasıyla bağlantılı olduğunu değerlendirmiştir (Amin, 1997, s. 150).

Morawska “Çevrenin merkeze olan zorunlu bağıllığı”nı tartışılması gereken bir durum olarak görmektedir. Dolayısıyla bağımlılık hiçbir şekilde tek taraflı değildir. Çevre ülkeler ister gelişmemiş ister az gelişmiş olsun, hammadde ve ucuz işgücü açısından oldukça iyi durumdayken, merkez ülkeler iştahlarını ve sermayelerini artırmakta ve kaçınılmaz olarak bağımlılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu durumun ana çelişkisi, gelişmiş ülkeler mevcut durumunun devamı için mücadele ederler. Aynı zamanda bu ülkeler gelişmemiş ülkelerin, gelişmemesi için daha az yatırım yaparlar ve ucuz olan işgücünün nitelikli hale gelmesini engellemeye yönelik politikalar sağlayarak uygulamaya koyarlar (Yalçın, 2004, s. 36).

Küresel göç, gelişmemiş ve azgelişmiş ülkelerin aleyhinde olmakta ve gelişmemiş olmayı hızlı hale getirmektedir. Göç, merkez – çevre kuramına göre gelişmeyi ve modernleşmeyi sağlayan mekanizma olmaktan uzaktır. Yasadışı yollardan veya iltica ederek gerçekleşen göç, azgelişmiş ülkelerdeki işgücünün gelişmiş ülkelere kullandırılmasına yaramaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 30).

4.2.3. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler ağı (Network) kuramı, ülkeler arası kurulan bağlantılar sebebiyle meydana gelen göç akımına dayanmaktadır. Göçü etkileyen bu ağlar, sosyal temellere dayanan zayıf ve güçlü ağlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Özyakışır, 2013, s. 59).

Bu kuram, göç akımının devamı neticesinde herhangi bir yere göç eden grupların oluşturdukları ağ etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla kurama göre daha yolun başında göç edilen yerlerde oluşturulan bu ağların her türlü toplumsal farklılıklara dayalı olabileceğini ifade etmektedir. İlişkiler ağında, üst derecede örgütlenme gerekli görülmemektedir. Önemli derecede göç alan yerlerde uluslararası göçü de içine alırsak ilk başta göçmenlerin yer olarak kendi benzerlerine yakın yer tercihinde bulunmaktadır.

Büyük şehirlerin bu tür yerleşim tercihlerinin başında olduğu bilinmektedir (Yalçın, 2004, s. 49-50).

Türkiye'deki göç ağlarının örneklerine bakıldığında hemşeri olma ve akraba olma öğelerinin belirleyici olması dikkat çekmektedir. Göç edenlerin maliyetlerini ve risklerini azaltıcı ilişki ağları yaygın hale geldikçe göç edenlerin gideceği ülke sayısı ile iş imkanları bulabilecekleri alanların sayılarının arttığı görülmektedir (Adıgüzel, 2016, s. 31).

4.2.4. Göç Sistemleri Kuramı

İlişkiler ağı kuramında olduğu gibi bu teoriye göre, menşe ve varış ülkeleri arasında karşılıklı ilişkiler ve göç yolları ağı söz konusu olmaktadır. Fakat göç hareketlerinin mesafesinin ve niceliğinin çok daha büyük olması beklenir. Bölgeler arası değişen göç hareketleri olarak ortaya çıkan göç sistemleri analizinde kullanılan teori, Akin L. Maboquje öncülüğü ile geliştirilmiştir. Bu teorinin asıl varsayımı, göçün gerçekleşmesiyle çıkış ve hedef noktalarının sosyal, kültürel ve ekonomik olarak kurumsal koşulların değiştiği, göçün gelişimi ile kendine öz bir nitelik taşıdığı şeklinde ifade edilir (Battır, 2020, s. 47-48).

Göç sistemleri teorisi uluslararası ilişkilerde sınırları etrafında siyasi ve ekonomik başlıklar temelinde geliştirilmiş kurumsal çerçeve olarak görülmektedir. İki ya da daha fazla ülkenin karşılıklı şekilde göçmen değişimi yapması ve bununla beraber ilişki zincirinin kurulmasıdır. En iyi örnek, ABD ile Meksika arasında göç ile göçmen bağı, birbirine uzak olmayan coğrafya üzerinde iken Fransa ile Batı Afrika arasındaki göç ile göçmen ilişkisi birbirine yakın olmayan iki coğrafya arasında meydana gelmesidir (Çağlayan, 2019, s. 119).

Bu teori aynı zamanda giderek artan ve birbirine bağlantılı sistem yapısını açıklamaktadır. Göç sistemi geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin göçü bağlamında değerlendirilirse, Türkiye'nin terkedilmiş ülke Suriye ile ilişkisi ekonomik, siyasi ve hukuki olarak olumsuz yönde gelişmiştir. Bu bağlamda diğer taraftan teoriye göre Suriye ile göç çerçevesinde karşılıklı anlaşmalarla oluşan yapı Avrupa ülkeleriyle ilişkiler yönünde farklılık göstermektedir. Bu ilişki farklılıklarının başında görülen, terk edilen ülke ve iki ülke sınırları içinde süregelen iç çatışmaların devam ediyor olmasıdır. Bir

diğer konu da mültecilerin Avrupa'ya ulaşmak için Türk denizlerini ve sınırlarını kullanmalarından kaynaklanan sınır güvenliği sorunlarıdır (Kıvrak, 2019, s. 17).

4.3. Ekonomik Temelli Göç Kuramları

Zaman zaman uluslararası perspektifte popüler olan liberal ekonomi politikaları, özellikle kriz dönemlerinde yerini katı milliyetçi ekonomi politikalarına ve belirli koşullarda, özellikle kriz zamanlarında, yerini Marksist bir ekonomik yaklaşıma bırakmıştır. Tüm bu değişikliklerin uluslararası sistem üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Bu değişikliklerden en çok etkilenen gruplar mevcut ekonomik durumu daha iyi hale getirmek isteyenler olmuştur. Yaklaşımlar ekonomi temelinde olsa da içinde bulunan dinamikler birbirinden farklı özellik sergilemektedir. Göç sürecinin anlaşılması ve açıklanmasında değişik dengeler bulundurmaktadır (Görgün, 2018, s. 1156).

4.3.1. Neo-Klasik Ekonomi Kuramı

İşgücü fazlası olan ülkelerde ücretler düşüken, kısıtlı işgücü piyasalarına sahip ülkelerde yüksek ücret seviyeleri vardır. Bu ücret farkları ülkeler arasında işgücü göçüne yol açmaktadır. Bu teorelin makro ve mikro olmak üzere iki yönü vardır. Makro neoklasik iktisat teorisi, sermaye ve emeğin coğrafi olarak eşitsiz dağılımını vurgular. Mikro teoride ise göç süreci rasyonel düşünen, fayda/maliyet hesaplayan ve daha fazlasını elde etmek isteyen biri tarafından planlanır ve yürütölür (Adıgüzel, 2016, s. 28).

Neo-klasik mikro-ekonomik modeller, işgücü piyasalarına da odaklanır. Ancak bireylerin yalnızca göç edip etmeme kararlarında değil, aynı zamanda alternatif destinasyonları değerlendirirken de rasyonel maliyet-fayda hesaplamaları yaptığını varsayar. Beklenen daha yüksek ücretlerin faydalarına karşı- ücret farklılıklarının ve istihdam oranlarının bir fonksiyonu olarak- çeşitli maliyetler vardır. Bu tür maliyetler, örneğin seyahatle, iş ararken vazgeçilen ücretlerle, başka bir ülkeye uyum sağlama çabalarıyla (yeni bir dil ve kültür öğrenmek, yeni arkadaşlar edinmek, vb.) arkadaş ve aileden ayrılmak gibi nedenleri kapsamaktadır. Bireysel özellikler, bireysel maliyet-fayda hesaplamalarının göç etme kararıyla ilgili olarak neden farklı sonuçlar ürettiğini açıklar. Genel olarak, beklenen getiriler açısından ülkeler arasındaki fark ne kadar büyük olursa, göç akışının boyutu da o kadar büyük olur. Ancak, büyük (beklenen) ücret farklarının

olduğu durumlarda bile, potansiyel göçmenlerin bu boşlukların öngörülebilir gelecekte yakınsamasını beklemleri nedeniyle (beklemenin opsiyon değeri) göç sınırlı olabilir. Bu mikro ekonomik modellerde yer alan değişkenler, yalnızca menşe ülkede gözlemlenen kazançlar ve varış ülkesinde beklenen kazançlar değil, aynı zamanda iş bulma olasılığının yanı sıra bireysel özelliklerini (eğitim, deneyim, dil becerileri) de kapsamaktadır (Schoorl vd., 2000, s. 3).

4.3.2. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Göç ile ilgili bir başka kuram 1940 yılında ilk defa kesişen fırsatlardan söz etmektedir. Kuram, göç eden insanların sayısına ek olarak gittikleri yerdeki imkanların çok olması arasındaki oran varlığı konusunda matematiksel olarak bir açıklama yapmaktadır. Başka bir ifadeyle, iş istihdamı olanağı arttıkça bireylerin oraya göç etme ihtimali fazla olacaktır (Bayraklı, 2007, s. 10). Burada önerilen ve deneysel olarak incelenen teori, hareketlilik ve mesafe arasında zorunlu bir ilişki olmadığını varsayar. Bunun yerine, araya giren fırsatlar kavramını tanıtır. Belirli bir mesafeye giden insan sayısının, o mesafedeki fırsatların sayısı ile doğru orantılı ve araya giren fırsatların sayısı ile ters orantılı olmasıdır (A. Stouffer, 1940, s. 846). Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse istihdam olanakları göç edilen yere ve beraberinde ekonomik fırsatlara paralel olarak göç eden sayını olumlu olarak etkilemektedir. Özetle fırsat ne kadar fazla ise göç eden de o kadar fazla olmaktadır (Özyakışır, 2013, s. 48).

4.3.3. Yeni Ekonomi Kuramı

Neo-klasik ekonomik modeli, ekonomik bir birim olarak yalnızca göçmenleri temel almaktadır. Kuram analizlerinde, bireylerin dış etkilere maruz kalmadan kendi özel çıkarları bağlamında göç etmeye karar verdiklerini varsaymaktadırlar. Göçmenlerin atalarının özelliklerini, aile bağlarını ve kendi ülkelerine olan kültürel bağlarını dikkate almadan uluslararası göç sürecini analiz etmektedir (Suğur, 2019, s. 106). Buna göre göç üzerine yapılan araştırmalarda birey değil aynı evde yaşayan gelir ve giderleri ortak kişiler ele alınmalıdır. Bu teori bize ücretlerdeki farklılık dışındaki nedenlerin de göçe sebep olacağını açıklamaktadır. Bireyler farklı riskleri ortadan kaldırmak, yoksulluklarını düzeltmek ve sermaye biriktirme eğilimi için göçü destekliyor olabilirler. Hükümet

politikaları yeni ekonomik yapılar gelir dağılımını etkileyeceği için göç kararının artmasında oldukça etkilidir (Bayraklı, 2007, s. 12).

Göç kararı sadece birey olarak değil hane halkının tüm fertleri tarafından verilmektedir. Hane halkının aldığı bu kararlar sadece beklenen gelirin arttırılmasında rol oynamamaktadır. Beklenmedik şekilde ortaya çıkacak gelir ile ilgili risklerin azaltılması ve yerel piyasaların başarısızlıkları aşmasında etkin olarak rol oynamaktadır. Çoğu gelişmiş ülkede, hane geliri ile ilgili riskleri önlemek için kurumsallaşmış bir mekanizma kullanılmaktadır. Mahsul sigortası programları, çiftçileri doğal afetlerden ve fiyat dalgalanmalarından korurken, işsizlik sigortası ise işçileri ekonomideki yapısal değişikliklerden korumaktadır. Az gelişmiş ülkelerde haneler, aile gelir kaynaklarını bireylerden daha verimli bir şekilde yönlendirebilir. Hane halkı ekonomik krizde farklı stratejiler kullanmaktadır. Kimi yerel ekonomide iş bulur, kimi aynı ülkenin başka bir yerinde çalışır, kimi de yurt dışında çalışma imkânı bulur. Hane halkı mali dengesi bozuldukça, haneler gelirlerini göçmenlerden gelen havalelerle dengelemektedir (Abadan Unat, 2022, s. 8-9).

Dolayısıyla göç, ailenin ekonomik gelişimine katkı sağlaması beklenen ve ilgili taraflara aileyi ön planda tutmalarını ve insiyatif kullanarak tavsiyede bulunulan, aile çapında bir karar sonucunda gerçekleştirilen bir yatırım kararıdır. Anlaşılacağı üzere hem neoklasik hem de yeni ekonomik teoriler, göçü anlamak için mikro düzeyde modeller geliştirmektedir. Aralarındaki temel fark, rasyonel bir fayda değerlendirmesinde ve risk analizinde kimin öne çıktığı ile belirlenir. Neoklasik teoride birey, göç konusunda değerlendirici ve karar verici iken, yeni iktisat teorisinde tüm süreçler haneler veya ilgili gruplar tarafından değerlendirilir ve sonuca bağlanır (Yaman, 2019, s. 48-49).

4.3.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

İkiye bölünmüş emek piyasası kuramı, gelişmiş milletlerin ekonomik işleyişinden ve daimî işgücü ihtiyacından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu teorinin güçlü ve güzide savunuculardan birisi Michael J. Piore'dir (Battır, 2020, s. 37).

Yeni ekonomi ve neoklasik göç teorileri göçe ilişkin hareketleri açıklamakta birbirinden farklı sonuçlar elde edilse de her iki teoride de mikro seviyede analizler olarak kabul edilir. Göç kararını hane halkının mı yoksa bireyin mi verdiği gelirlerin, rizikonun

neye göre hesaplandığı, eksik piyasaların varlığı gibi konularda birleşmektedirler. Ölçülü düşünceye dayanan bu teorilere karşın “İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı” farklı bir yer edinmektedir. Bu teori uluslararası gerçekleşen göç akışında çağdaş sanayi toplumların işgücü isteğinin önemli yeri olduğunu desteklemektedir (Abadan Unat, 2022, s. 10-11).

Piore’ye göre, işçi gönderen ülkelerdeki göç hareketleri o ülkedeki yüksek işsizlik veya düşük olan ücretlerden değil, işçi kabul eden ülkelerdeki kronik olan düşük ücretli işgücü ihtiyacından ileri gelmektedir. Zira gelişmiş olan sanayi ülkelerinde ücret düzeyi tek başına arz veya talebe bağlı değildir. Buna ek olarak işin pozisyonu ve itibarını da yansıttığı görülmektedir. Dolayısıyla insanların çalışma isteğine yön veren şey tek başına gelir olmamakta, bununla beraber toplumsal olarak itibar elde etmek için de toplum içindeki durumu düşük olan işlerde çalışan yerliler için yükselmenin tek çaresi göçmen işçi istihdamına katılmaktır. Gelişmiş ekonomilerde hem işgücü piyasası hem de işletme düzeyinde sermaye yoğun sektörler, işler ise emek yoğun sektörlerdir. İşgücü piyasası bu işlerin varlığına bağlı şekilde ikili yapıya sahiptir. Birinci sektörde çalışanların yaptıkları işler fazla bilgi, yetenek gerektirmekte olup sigorta, toplu sözleşme, sendika vb. hakları bulunan nitelikli işçilerdir. Dolayısıyla nitelikli işgücü ile sermaye arasında tamamlamıcılık vardır. İkinci sektör ise çoğu zaman sigortasız, niteliği olmayan istikrar bulunmayan işçileri içinde barındırmaktadır. Herhangi bir ekonomik kriz ile karşı karşıya kalınması durumunda ikinci sektörde bulunanların işlerine kolay bir şekilde son verilmektedir. Göçmen işçiler göç ettikleri ülkede ücretin, kendi ülkelerinde ikincil sektör işlerinden daha yüksek olmasından ve ülkelere kaynak aktarma fırsatı sunmalarından dolayı, kendilerini göç ettikleri ülkeye ait birey olarak hissetmemekte ve kendi ülkelerinde saygın olmaya önem vermektedirler (Tokgöz, 2006, s. 17-18)

4.3.5. Harris ve Todaro’un Göç Kuramı

Harris ve Todaro (1970) yaptıkları çalışmalarda, gelişmekte olan ülkelerin, kırdan kente doğru olan göç hareketlerini belirlemeye yönelik faktörlerini modellemeyi amaçlamışlardır. Araştırmacılar modelde, kentsel kesimlerin çekiciliğinden kırsal kesimlerin iticiliğine odaklanmışlardır (Özbay, 2017, s. 221).

Çalıştıkları modele göre göç hareketini belirleyen faktörler; kentsel ve kırsal kesimlerin arasındaki ‘ücret değişiklikleri’ ve kentsel kesimlerdeki ‘işsizlik oranlarıdır’. Harris-Todaro modelinden yola çıkarak sanayileşmiş kentsel kesimlerdeki iş bulabilme oranı, kırsal kesimlerdeki ücretlerden daha fazla olduğu sürece kırsal kesimden kentsel kesime doğru olan göç hareketlerinin devam edeceği sonucuna ulaşılmaktadır. Harris ve Todaro’nun görüşlerine göre işsizlik, göç hareketinin hem nedenini hem de sonucunu oluşturmaktadır (Harris ve Todaro, 1970).

Todaro ve Harris (1970), Todaro’nun (1969) geliştirmiş olduğu modeli, sanayi ve tarım sektörü olmak üzere, ekonomi içerisinde ikili yapı kapsamında genişletmişlerdir (Özyakışır, 2012, s. 48).

Harris-Todaro, yaptıkları çalışmada göç yönetimi içerisinde üç ana politikayı açıklamaya çalışmışlardır. Bu politikalar şunlardır:

- Kısmi ücret sübvansiyonları,
- Doğrudan hükümet istihdamı,
- Serbest göçü kısıtlama tedbirleridir (Harris ve Todaro, 1970, s. 132-138).

Oluşturulan modelde sektörler gelir açısından ve üretim açısından ikiye ayrılmaktadır. Kentsel modern sektörler sanayi tipi malların üretilmesinde uzmanlaşmışken, tarım alanında üretim yapmakta olan kırsal kesimdekiler ise, tarımsal üretimde uzmanlaşmışlardır. Modeldeki en önemli varsayım ise, beklenen kentsel ücretler, kırsal kesimin ücretlerini geçtiği sürece kırdan kente göçün devam etmesidir (Harris ve Todaro, 1970, s. 126-127).

Harris-Todaro modelinin dört tane çıkarımı bulunmaktadır. Bu çıkarımlar şunlardır:

- Tarımsal kazançtan yüksek kentsel minimum ücretin varlığı,
- Kentte açık bir işsizlik olmasına karşın bireylerin rasyonel bir tercih olarak göç etmeyi tercih ettiği,
- Sübvansiyonlar ve doğrudan devlet işe alımlarının doğrudan refah düzeyini arttırmadığı aslında daha da kötüleştirdiği,
- Tam esnek ücret varsayımının mümkün olmadığı; ücret esnekliğinin yokluğunda en uygun politika sepetinin ne olabileceğidir (Harris ve Todaro, 1970, s. 126-127).

Bu tespitlerden yola çıkılarak kırsal kesimlerden kentlere doğru olan göçün, ücretler arasındaki farkın giderilmesine ve eşitliğin sağlanmasına kadar devam edeceği ön görülmektedir (Adaş, 2001, s. 147).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DIŞ GÖÇ HAREKETLERİNE GENEL BAKIŞ

Anadolu coğrafyası, tarih boyunca sahip olduğu iklim özellikleri ve doğu-batı hattı boyunca önemli ticaret ve kültür yollarının kavşağında yer alması nedeniyle stratejik öneme sahip bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu, dünyanın farklı yerlerinden çeşitli nedenlerle sürgüne gönderilmiş birçok topluluk için sığınak olmuştur (Yaman, 2019, s. 113).

Coğrafyası ve tarihi itibarıyla hem göç ülkesi hem de bir geçiş ülkesi olan Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana büyük bir nüfus hareketine sahne olmuştur. Nüfus hareketlerinde meydana gelen bu değişiklikler, modern Türkiye'nin yirminci yüzyılının ilk dönemlerinde meydana gelmeye başlamıştır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirmiş olduğu modernleşme projeleriyle ve ulus devlet oluşturma süreciyle birlikte de bu nüfus hareketlerinin meydana geldiğini ifade etmek mümkündür. Bu dönemde bir yandan gayrimüslim nüfusun bir kısmı yurtdışına göçmüş, diğer yandan Türkler ve Müslüman nüfus eski Osmanlı topraklarından Türkiye'ye taşınırken, nüfus türdeş duruma getirilmeye çalışılmıştır (Öner, 2021, s. 59).

1. TÜRKİYE’YE DOĞRU GERÇEKLEŞEN GÖÇLER

Osmanlı Devleti Balkan Savaşını ve Avrupa’da bulunan topraklarının hemen hemen hepsini kaybettikten sonra milyonlarca Osmanlı vatandaşı, Osmanlı Coğrafyası dışında kalmıştır. Bu durum orada yaşayan insanları bir anda başka bir devletin azınlık statüsüne düşürmüştür. Böylece bu insanlar için en iyi tercih Osmanlı’nın devamı niteliğinde olan Anadolu topraklarına göç etmek olmuştur (Özgöker ve Doğan, 2019, s. 68).

Türkiye’ye yapılan göç hareketlerini anlamak ve bu süreçleri analiz edebilmek için Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde başlayıp yeni Türkiye Cumhuriyeti’ne aktarılan “ulus devletleşme” kavramının etkisini dikkate almak gerekmektedir. 19. yüzyılın sonlarından başlayıp, Cumhuriyetin ilanından sonra Balkanlar’dan ve

Kafkasya'dan zorunlu ve gönüllü göçler Anadolu coğrafyasının İslamlaştırma politikası kapsamında devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin kaybettiği yerlerden milyonlarca insan Anadolu'ya göç etmiştir. Kırım'dan, Balkan ülkelerinden ve Kafkas ülkelerinden göç eden Müslümanlar ve onların soyundan gelenler Türkiye nüfusunun şekillenmesinde önemli bir yer tutmaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 35).

Aşağıda Tablo 1'de Türkiye'ye yönelik olan göç hareketlerinin bir kısmı ülkeler ve yıllar bazında gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri

Tarih	Sayı	Yer
1922-1938	384 Bin Kişi	Yunanistan
1923-1945	800 Bin Kişi	Balkanlar
1933-1945	800 Kişi	Almanya
1988	51.542 Kişi	Irak
1989	345 Bin Kişi	Bulgaristan
1991	467.489 Kişi	Irak
1992-1998	20 Bin Kişi	Bosna
1999	17.746 Kişi	Kosova
2001	10.500 Kişi	Makedonya
2011-2018	3.5 Milyon Kişi	Suriye

Kaynak: GİGM, 2022

Yukarıdaki Tablo 1 incelendiğinde en fazla göç alınan dönemin 2011-2018 yılları arasında Suriye'den alındığı görülmektedir. En an göçün ise 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan alındığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ülkemize yönelik alınan göçlerin 1922-2018 yılları arasında olduğunu gösteren tablonun Anadolu coğrafyasının İslamlaştırma politikası kapsamında oluşturulduğu söylenmektedir.

1.1. 1923-1945 Dönemi

İlk olarak gerçekleşen büyük göç hareketliliği yeni devletin kurulmasıyla beraber 1923-1924 yılları arasında Yunanistan'la yapılan nüfus hareketi ile gerçekleşmiştir

(Çuha, 1999). Cumhuriyetin kuruluşu ve Lozan'da imzalanan sözleşmenin akabinde, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki Rumlar ile Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Türkler arasında mübadele olmuştur. İmzalanan sözleşme gereğince Yunanistan'da yaşayan 384.000 kişi zorunlu nüfus değişimi sonucu olarak mübadil olarak Türkiye'ye gönderilmiştir (Kirişçi, 1999).

Ulus devletleşme sürecinde Balkan ve Kafkas ülkelerinden yoğun bir şekilde göç süreci olmuştur. Etnik kökeni Türk olan Müslümanlar kitleler şeklinde Türkiye'ye gelmiştir. 1934 yılında Türkiye'ye gerçekleşen bu göç hareketlerini yasal olarak kontrol altına almak için 2510 sayılı İskân Kanunu çıkarılmıştır. Ulusal kimliğin homojenliğini inşa etmek önemli bir amaç olmuştur (Kara, 2017)

Tablo 2'de görüldüğü üzere Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi daha önce Osmanlı Devleti'ne ait olan topraklardan çok fazla göç yaşanmıştır.

Tablo 2. Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Olan Göç Hareketleri (1923-1945)

Ülke	Yıl		
	1923-1939	1940-1945	1923-1945
Bulgaristan	198.688	15.744	214.432
Yunanistan	384.000	0	384.000
Romanya	117.095	4.201	121.296
Yugoslavya	115.427	1.671	117.098
Türkistan	0	0	0
Diğerleri	7.998	1.005	9003
Toplam	823.208	22.621	845.829

Kaynak: İçişleri Bakanlığına bağlı Yabancılar Şubesi'nden alınan verilerden derlenmiştir.

Tablo 2'ye göre, Müslüman ve Türk olan göçmenlerin Türkiye'ye doğru olan göç hareketleri 20. yüzyıl boyunca devam etmektedir. 1923-1945 yılları arasındaki dönemde 1934 tarihinde kabul edilen İskân Kanunu'nun teşvikiyle birlikte eski Osmanlı toprağı olarak kabul edilen Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya'dan toplam 1 milyona yakın kişinin Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. Bununla birlikte Tablo 2'de de belirtildiği üzere gayrimüslim olan azınlıkların Türkiye'den göçü 1940'lardan sonra da devam

etmektedir. Ayrıca Türk ve Müslüman olan toplulukların Türkiye'ye olan göçü de yine aynı şekilde 1940'lerden sonra devam etmektedir.

1923-1945 yılları arasında Türkiye'de 2. Dünya Savaşı'ndan dolayı büyük nüfus kayıpları söz konusuydu ve dolayısıyla nüfusunu arttırmak mecburiyetindeydi. Türkiye'nin Bulgaristan ve Romanya ile yaptığı anlaşmalar göçü teşvik etmiştir. Özellikle Türkiye'nin 18-40 yaş arası nüfusa ihtiyacı bulunmaktaydı. Savunma için askere ve ekonomik kalkınma için işgücüne ihtiyacı olan Türkiye göçü teşvik amaçlı askerlik, vergi vb. konularda göçmenlere özel ayrıcalıklar sunmuştur (Karpat, 2015, s. 33). 1933 yılından itibaren 1945 yılına kadar olan dönemde Türkiye'ye Almanya'dan 800 kişi ve yine bu yıllar arasında Balkan ülkelerinden 800 bin kişi göç etmiştir (GİGM,2022).

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan Konferansı bünyesinde Türkiye ve Yunanistan arasında sözleşme ve protokolle mübadele anlaşmasına imza atılmıştır. Anlaşmaya göre Batı Trakya ile İstanbul hariç Ortodoks olan Rumlar ile Yunan sınırları içerisinde bulunan Türkler 1 Mayıs 1923 tarihi itibarıyla zorunlu olarak göç mübadelesine tabii olacaklardır. Mübadele edeceklerin her iki ülke izni olmadan göç ettikleri yerlere geri dönüp yerleşmeleri mümkün olmamaktadır (Güner, 2017, s. 97).

Anlaşma kapsamında Yunanistan'dan Türkiye'ye 1923 yılında başlayan göçler 1927 yılına kadar dalgalı olarak devam etmiştir. Mübadele ile bu süreçte 1.200.000 Ortodoks Hristiyan Anadolu coğrafyasından Yunanistan'a; 500.000 Müslüman Türk ise Yunanistan'dan Türk topraklarına göç etmiştir. Yunanistan sınırları içerisinde gelen Müslümanların arasında Türklerin yanı sıra Drama, Karacaova, Kesriye ve Kavala'dan gelen Makedonca, Bulgarca konuşan Pomaklar, Rumence konuşan Ulahlar, Rumca konuşan Patriyotlar ve Arnavutlar da bulunmaktaydı (Adıgüzel, 2016, s. 81).

1.2. 1945-1980 Dönemi

İkinci Dünya Savaşı sonrası komünist rejimin Bulgaristan'da kurulması ile Türkiye'nin ABD öncülüğündeki kapitalist kutba yakın politikalar izlemeye başladığı dönemde, Bulgaristan'da yaşayan azınlık Türk nüfusunun Türkiye'ye gönderilmesi büyük bir öncelik kazanmıştır. Bu durum 1950-1951 ile 1969-1978 yılları arasında iki farklı döneme Bulgaristan göçmenlerinin damga vurmasına sebep olmuştur (Adıgüzel, 2016).

1969-1978 yılı arası Türkiye'ye Bulgaristan'dan 130.000 göçmen gelmiştir. 1969 yılında Bulgaristan'daki mevcut Türk nüfusu 1.000.000'u aşmaktadır (Şimşir, 1986, s. 20).

Aşağıda Tablo 3'te 1950 yılında Bulgar Hükümeti ile Türkiye arasında yapılmış olan göç hareketinden bahsedilmektedir.

Tablo 3. Türkiye-Bulgaristan Arasında Göç

Ülke	Yıl	Talep/Sonuç
Bulgaristan	1950	250.000 Türk'ü Almasını Talep Etti.
Türkiye	1950 (Ocak)- 1951 (Kasım) Arasında	154.000 Kişi Türkiye'ye Sürgün Edildi.

Kaynak: Adıgüzel, 2016, s. 81

Yukarıda Tablo 3'e göre 1950 yılında Bulgar Hükümeti tarafınca, Türkiye'ye göç etmek isteyen 250.000 Türk'ün toplamda üç ay içinde Türkiye'ye kabul edilmelerini isteyen bir olay gerçekleşmiştir. Bu göçün gerekçesi olarak ise tarım işçilerinin çalışmalarının durdurulması sonucunda Bulgaristan'ın yıllık üretiminin düştüğü öne sürülmüştür. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte Ocak 1950 ile Kasım 1951 yılları arasında 154.000 kişi Türkiye'ye sürgün edilmiştir (Adıgüzel, 2016, s. 81-82).

1947 yılında göçmen işlerinin takibini yapan Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı bünyesindeydi. Bu müdürlük tarafından Dışişleri Bakanlığına 31.07.1950 tarihli yazılan yazıda bir yılda 25-30 bin civarında göçmenin alınması düşünülmektedir. Yıl içerisinde 30 bin göçmen alınması hesabı yapılarak Bulgaristan'da bulunan bütün Türklerin alınarak iki ülke arasında bulunan meselenin çözülmesi varsayımı üzerinde durulmaktaydı (Ağanoğlu, 2012, s. 363-364). Yugoslavya İçişleri Bakanı'nın Müslüman ve Türklere yaptığı baskı ve zulüm sonucunda kapılar açılır açılmaz kitleler halinde 1966 yılında çok fazla sayıda Türk, Arnavut ve Boşnak kökenli göçmen; Kosova, Makedonya Sancak bölgesinden Türkiye'ye göç etmiştir (Ağanoğlu, 2012, s. 386).

Aşağıda Tablo 4'te 1952-1967 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye doğru gerçekleşen göçlerin yıllarından ve yıl bazındaki nüfus miktarlarından bahsedilmektedir.

Tablo 4. 1952-1967 Yıllarında Yugoslavya'dan Gerçekleşen Göç Miktarı

Yıl	Aile Miktarı	Nüfus Miktarı
1952	32	73
1953	303	1.113
1954	2.437	9.728
1955	4.047	17.000
1956	8.083	31.969
1957	8250	30.162
1958	8.741	18.403
1959	3.795	18.403
1960	3.417	13.304
1961	1.801	7.091
1962	1.286	3.399
1963	996	2.603
1964	318	1.288
1965	333	1.998
1966	783	3.672
1967	716	3.452
TOPLAM	46.338	175.392

Kaynak: Yücelden, 1976, s. 1094

Tablo 4 incelendiğinde Avrupa Konseyi İskân Fonu İdare Meclisi ve İdare Komitesi'nin 7-13 Ekim 1968 tarihinde Türkiye Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde düzenliği toplantıda verdiği rakamlara göre 1952-1967 yılları arasında tümü serbest göçmen olarak Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir. Toplam göçmen sayısı ise 175.392 olarak hesaplanmış ve aynı şekilde Tablo 4'te gösterilmiştir. Bununla birlikte 1954-1958 yılları arasındaki göçmen sayısının 107.262 olduğu sonucuna da ulaşılabilmektedir (Ağanoğlu, 2012, s. 386).

Aşağıdaki Tablo 5'te 1950-1989 yılları arasında Türkiye'ye kabul edilen muhacirlerin dağılımları yüzdesel oranlarıyla birlikte yer verilmiştir.

Tablo 5. 1950-1989 Döneminde Türkiye'ye Kabul Edilen Muhacirlerin Dağılımı

Konum	Sayı	Oran
İskânlı göçmenler	164.205	%23
Serbest göçmenler	549.725	%77
Toplam	713.930	100.0

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kayıtlarına dayanarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 5 incelendiğinde 1950-1989 yılları arasında yaşanan iskânlı göçmenlerin %23 oranıyla birlikte 164. 205 kişi olduğu soncuna ulaşılmaktadır. Serbest göçmenlerin ise %77 oranıyla 549.725 kişi olduğu görülmektedir. Bu yıllar arasında yapılmış olan toplam iskânlı ve serbest göçmenlerin sayısının da 713.930 kişi olduğu ifade edilmektedir.

Bu dönemde Türkiye'nin göç aldığı bir diğer ülke ise Pakistan'dır. Pakistan'dan, 1952-1954 yılları arasında iskân göçmenliğini tercih eden Kazaklar, kabileler şeklinde Türkiye'ye getirilmiştir. Göz kararınca yaşları yazılıp, Karaçi Limanı'ndan gemilere bindirilerek Irak'ta bulunan Basra'ya getirilmişlerdir. Getirilen göçmenler trenle Nusaybin üzerinden İstanbul'a götürülmüştür (Altay, 1981).

1950'de Doğu Türkistan'ın kurulmasının ardından Çin tarafından işgal edilmesi, Türkiye'ye olan bir başka göçün ana nedeni olmuştur. Buna ek olarak, 1979'da İran'da meydana gelen devrim sonrası çoğunluğunu Azerilerin oluşturduğu, yanı sıra Kürt ve Farisi etnik kökene mensup ortalama olarak 1.000.000 göçmenin Türkiye'ye geldiği bilinmektedir (Yaman, 2019, s. 118). Sovyetler Birliği'nin 1982'de Afganistan'ı işgaliyle başlayan savaş sürecindeyse, Orta Asya kökenli birçok Özbek, Uygur, Kazak ve Kırgız grubun Türkiye'ye göç ettiği tespit edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra 35 yıl boyunca devam eden ve Yunan iç savaşının sonu ile beraber 30.000 yakın kişinin Türkiye sınırları içerisine göçüne izin verilmiştir (Adıgüzel, 2016, s. 84).

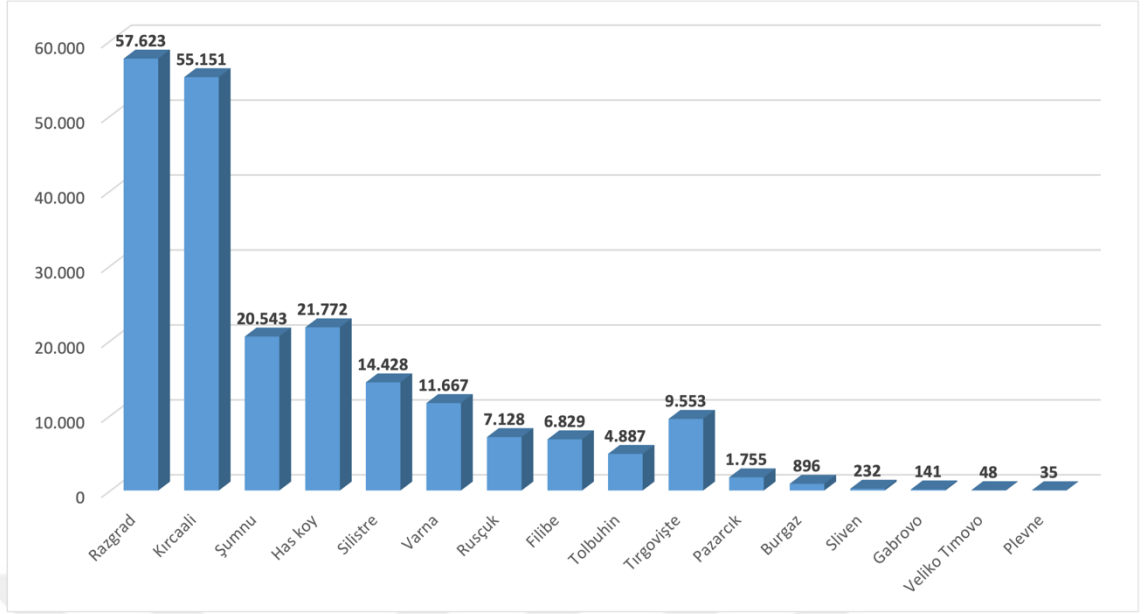
1.3. 1980 Sonrası Dönem

1982'de Afganistan savaşıdan sonra Pakistan'a kaçan Kırgız, Özbek ve Türkmenler'den yaklaşık 7.000 Afgan aşiret mensubu Türkiye'ye göç etmiştir. Bu döneme damga vuran başka bir göç olayı, Türkler'in Mayıs 1989'da Bulgar Zivkov hükümetinin baskı ve çağrılılarıyla zorunlu olarak yer değiştirmesidir. Bulgaristan hükümetinin baskısı altındaki Türkler, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'nın en şiddetli zorunlu göç akımlarından biriyle karşı karşıya kalmıştır. Yaklaşık üç ay gibi kısa bir sürede 227.000 kişi Türkiye'ye hür göçmen olarak kabul edilmiştir. Bulgaristan'dan gelen göçün yoğunluğu azalarak devam etmiş ve 1995'te ara sıra gelen serbest göçmenlerin sayısı 74.000'e ulaşmıştır. Böylece toplamda göç sayısı 320.000'e ulaşmıştır (Adıgüzel, 2016, s. 84).

1989'dan sonra Türkiye'ye gelen Bulgar göçmenlerin bir kısmı, 1993-1994 yıllarında Bursa'nın Kestel ve Görükle ilçelerinde devlet tarafından yaptırılan göçmen evlerine yerleştirilmiştir. Göçmenlerin konutlarının merkeze uzak olması onların yerel halkla etkileşimini yavaşlatmaktaydı. Yine de Bulgaristan göçmenleri, Türkiye'deki yeni hayatlarında daha önce gelen diğer göçmen gruplarına göre daha iyi desteklenmiş ve yardım edilmişlerdir (Ağanoğlu, 2012, s. 369).

1989 yılında göç etmek zorunda kalan Bulgar göçmenlerin Türkiye'de en çok tercih ettikleri yerler arasında birinci sırayı Bursa almaktadır. En çok Bursa'yı tercih etme sebepleri ise akraba yakınları ile yaşama ve onlarla çalışma istekleri olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla her dört göçmenden biri Bursa'ya yerleşmiş ve bu sayı 52.997 olmuştur (Selimoğlu, 2009, s. 202).

Aşağıda verilmiş olan Şekil 3'te 1990 yılının sonu itibariyle Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutularak giriş yapan Türklerin Bulgaristan'dan geldikleri bölgeler ve bununla birlikte kişi sayıları gösterilmiştir.

Şekil 3. Mayıs 1990 Sonu İtibariyle Bulgaristan’dan Zorunlu Göçe Tabi Tutularak Giriş Yapan Türklerin Bulgaristan’dan Geldikleri Bölgeler

Kaynak: Doğan, 1990, kit. Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan

Şekil 3’e göre zorunlu göç sonucunda Türkiye’ye giren ve yerleşme kararı veren göçmenlerin Bulgaristan’ın Razgrad ile Kırcaali kentlerinden gelenlerin daha çok olduğu görülmektedir. Razgrad’dan göç edenler 57.623 iken Kırcaali’den göç edenlerin sayısı 55.151 olarak kayıtlara geçmiştir. En az göçün ise 35 kişi ile Plevne’den olduğu görülmektedir. Toplam göçmen sayısı 212.688 kişidir.

Aşağıda oluşturulmuş olan Tablo 6 ile 1988- 2001 Arası Türkiye’ye Gelen Kitlemel Göçlerin nereden olduğu, yılları ve kişi sayıları ifade edilmiştir.

Tablo 6. 1988- 2001 Arası Türkiye’ye Gelen Kitlemel Göçler

Yıl	Ülke	Kişi
1988	Irak	51.542
1991	Irak	467.489
1992-1998	Bosna	20.000
1999	Kosova	17.746
2001	Makedonya	10.500

Kaynak: GİGM, Kitlemel Akınlar, 2022

Tablo 6'ya göre, cumhuriyet sonrası Türkiye'ye yönelik gerçekleşen toplu göçlerden birisi de Irak'tan gelen göçlerdi. Irak tan gelen göçlerin büyük bir bölümü 1988 yılında Kuzey Irak'ta yaşanan Halepçe katliamı sonrasında gerçekleşmiş, bu sayı Tablo 6'da görüldüğü üzere 51.542 kişiyi bulmuştur. 1991 yılındaki göç ise Körfez Savaşı sonrasında gerçekleşmiş ve 467.489 kişi kaçarak Türkiye'ye gelmiştir. Ayrıca 1999 yılında Kosova'dan 17.746 kişinin göç ettiği ve 2001 yılında ise Makedonya'dan 10.500 kişinin Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir.

1990'lı yıllarda Bosnalı Müslümanlar Türkiye'ye kalıcı ve geçici olarak göç ederek, Türkiye'yi bir kurtuluş yeri olarak görmüşlerdir. Birçok yönden Anadolu coğrafyasına zenginlik katmışlardır. Aralarındaki varlıklı aileler ticarete, sanayiye ve kırsal alanlarda tarımsal üretime önemli açılımlar getirmiştir (Demirel, 2010, s. 285-306).

Kosovalı Arnavutlar, Sırp tarafından insan hakları ihlal edilerek aşırı derecede şiddete maruz bırakılmıştır. Miloseviç iktidarı etnik temizlik ve asimilasyon girişimleri ile Kosova'daki nüfus yapısını Sırp lehine olacak şekilde değiştirmeyi hedeflemiştir. Dolayısıyla 1999 yılında yüzbinlerce Kosovalı Arnavut bulundukları yeri terk etmek zorunda kalmış ve içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır (Ağır, 2014, s. 455-459).

Azerbaycan Türkçesi Türkiye Türkçesine lehçe bakımından yakındır. Azerbaycan'dan Türkiye'ye akademik eğitim almış olan göçmenler gelmiş ve gelmeye devam etmektedir. Gelenlerin hepsini nitelikli insan gücü olarak değerlendirmek doğru olmamakta beraber 17.000' den fazla Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşının Türkiye'de sürekli ikamet ettiği bilinmektedir (Ünver, 2015). Yapılan bir araştırmaya göre Azeriler Türkiye'ye aile olarak göç etmektedirler. Fakat genellikle ailenin erkek bireylerinin daha önce de Türkiye'de yaşadığı ifade edilmektedir. İstanbul'a gelenler önce bir akraba yanında kalarak iş bulmakta, daha sonra birikim yaparak kendi evine çıkmaktadır. İki ülke arasında yapılan anlaşma gereği Azerbaycanlılar 1 aylık turist vizesi alabilmektedirler. Ülkeler arasında bulunan dostluk ilişkileri gereği giriş çıkışlarda ve vize almalarda zorluk çıkmamaktadır (Dedeoğlu, 2011, s. 36).

Bu bilgilere ek olarak aşağıda Tablo 7'de 2016-2019 yılları arasında vatandaşlık ülkesine göre Türkiye'ye gelen göçler verilmiştir.

Tablo 7. 2016-2019 Yılları Arasında Vatandaşlık Ülkesine Göre Türkiye'ye Gelen Göçler

Yıl	Vatandaşlık ülkesi	Türkiye'ye gelen göç		
		Toplam	Erkek	Kadın
2019	Azerbaycan	26.563	13.639	12.924
2018	Azerbaycan	23.245	11.133	12.112
2017	Azerbaycan	20.865	10.736	10.129
2016	Azerbaycan	15.284	7.565	7.719

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2016-2019

Tablo 7’de Azerbaycan’dan Türkiye’ye gelen göçlere, bu göçlerin toplam sayısına ve cinsiyet değişkenine göre değişkenlik durumları gösterilmiştir. 2019 yılında 12.924’ü kadın, 13.639’u erkek olmak üzere toplam 26.563 kişinin Türkiye’ye göç ettiği görülmektedir. Tablo 8’de ifade edildiği gibi en fazla göç 2019, en az göç ise 2016 yılında yaşanmıştır.

Coğrafi konumundan dolayı Türkiye birçok dönem zorunlu göçe maruz kalmıştır. 1979 İran İslam Devrimi ve hükümet değişikliğinin hemen ardından başlayan 1989 İran-İrak Savaşı, Bulgaristan’daki asimilasyon politikaları, 1991’de kimyasal saldırılar sonrası Körfez savaşının başlaması Bosna ve Kosova’da yaşanan olaylar yüzbinlerce kişinin Türkiye gelmesine sebep olmuştur (Özgöker ve Doğan, 2019, s. 70).

2015 yılında Türkiye’ye en çok giriş yapmış olan yabancıların menşei ülkelerinin ilk 5’i sırasıyla Almanya, Rusya, İngiltere, Gürcistan ve Bulgaristan’dır. 2016 yılında ise sırayla Almanya, Bulgaristan, Gürcistan, İran ve İngiltere iken 2017 yılının Kasım ayında Rusya, Almanya, İran, Gürcistan ve Bulgaristan olduğu ifade edilmektedir (Özgöker ve Doğan, 2019, s. 72).

Aşağıda Tablo 8’de 2017 yılında Türkiye hudut kapılarından giriş yapan yabancıların dağılımı gösterilmektedir. Tabloda ilk 10 ülkenin toplam kişi sayısı verilmiştir.

Tablo 8. 2017 Yılında Türkiye Hudut Kapılarından Göç Eden Yabancıların Dağılımı (İlk 10 Ülke)

Uyruk	Toplam
Rusya Federasyonu	4.702.482
Almanya	3.519.206
İran	2.497.812
Gürcistan	2.433.711
Bulgaristan	1.848.198
İngiltere	1.603.479
Ukrayna	1.265.668
Irak	896.724
Hollanda	789.000
Azerbaycan	762.189
Genel Toplam	32.058.216

Kaynak: Türk Kızılay'ı Göç ve Hizmet Müdürlüğü, Göç İstatistik Raporu, 2017

Tablo 8'e bakıldığında 2017 yılında Türkiye'ye hudut kapılarından en fazla giriş yapan ülkenin 4.702.482 kişi ile Rusya Federasyonu olduğu görülmektedir. Göç İstatistik Raporu'ndan elde edilen verilere göre en az giriş yapan ülkenin ise Azerbaycan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2017 yılında Türkiye'ye hudut kapılarından toplamda 32.058.216 kişinin göç kapsamında giriş yaptığı görülmektedir.

Göç çalışmalarında başta göçmenlere odaklanması, literatürdeki illegal göçe göre izlenen yollardaki gibi çalışmalar çerçevesinde yeni bir transit göç konsepti kurulmuş ve dolaylı olarak bazı ülkeler de transit ülke olarak nitelik kazanmıştır. Bu kavram, muhacirlerin belirli sürelerde bir ülkeden giderek farklı bir ülkeye taşınmasına işaret etmektedir (Topcuoğlu, 2016, s. 4). Fakat son yıllarda bilhassa Avrupa Birliği (AB) zarfında bulunan ülkelere tahakkuk eden göçleri tanımlamak için kullanılmaya başlanan bu kavramın IOM tarafından hazırlanmış olan Göç Terimleri Sözlüğünde yer almadığı görülmektedir. Aynı zamanda transit göç kavramı hala uluslararası hukuk kapsamında da tarif edilmiş değildir. Buna karşın son yıllarda transit göç teriminin farklı göç çalışmalarında; göç akımına katılan bireylerin, grupların ya da toplulukların göç edilen

ülkeden çıkışları sonrasında belirli süre farklı bir ülkede kaldıktan sonra üçüncü ülkeye intikallerini anlatmak için kullanıldığı görülmektedir (Güzel, 2020, s. 33).

Aracı (Transit) ülkeler, göç olaylarının direk komşu ülkelerden değil farklı ülkelerin toprakları üzerinden geçerek uzaklıktaki hedef ülkeye gerçekleşmesi durumudur. Bu bağlamda, transit ülke bir veya daha fazla ülke olabileceği gibi başlangıç ve varış yerlerine göre bu ülkeler değişebilmektedir. Temel insan haklarını elde etmek için göç eden bireyler sığınma ile ilgili prosedürlere takıldığı için düzensiz göçe başvurmaktadırlar. Bireylerin önemli bir bölümü hem hedef ülkeye hem de transit ülkeye ulaştıktan sonra oldukça zor şartlar altında yaşamak ve barınmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Dolaylı olarak hedef ülkelerin göç ve sığınma politikalarını belirlerken bir dizi sorumluluk yüklemektedir (Akçadağ, 2012, s. 11).

Doğu bloku ülkeleri 1960 yılı sonrası itibarıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nin (SSCB) bu ülkelere uyguladığı baskı politikalarından kurtulmak için ülkelerinde bir takım reform girişimlerinde bulunmuşlardır (Eyidiker, 2020). 1990 yılından sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB) ve Doğu Bloku parçalanmış ve buna ek olarak bölgede iç savaşlar başlamıştır. Doğu Bloku ülkelerdeki bilim insanları bulundukları bölgeleri terk etmek zorunda kalmıştır (Bayraklı, 2007, s. 27).

Türkiye, eski Doğu Bloku ülkelerinden gelen yasadışı göçmenler için önemli bir hedef ülke konumundadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Doğu Avrupa'daki komünist rejimler, çalışmak için Türkiye'ye tercih etmişlerdir. Bununla birlikte gelen yasa dışı göçmenlerin sayısında da artışlar meydana gelmiştir. 1970'lerin sonlarında Polonya'dan göçmenlerin gelişiyle başlayan "bavul ticareti", Rumenler ve eski Sovyet vatandaşları da dahil olmak üzere 1990'ların ortalarında zirveye ulaşmıştır (Adıgüzel, 2016, s. 89). Gelenlerin çoğu göçmen durumunda değildir yani geçici ve devamlı ikamet amacı gütmemektedirler. Bunun nedeni gelenlerin sayıları hakkında işlem yapan ilgili kurumların bu konuyla ilgili tam anlamıyla bilgi sahibi olamayışları olarak ifade edilebilir (Ünver, 2015, s. 251).

Yaşam tarzı göçleri, 1980 yılından sonra mal, hizmet ve insanların hareketliliğinin uluslararası bir akışkanlık kazandığı, küreselleşmenin iyice kendisini hissettirdiği bir döneme girilmiştir. Uluslararası göç hem sayı hem de nitelik olarak artmakta ve göç kategorisi yaşam tarzı göçünü de içerecek şekilde genişlemektedir. Siyasi nitelikteki

baskılar, daha iyi iş olanakları, iç çatışmalar, savaş halleri nedeniyle meydana gelen sığınmacılık, mültecilik vb. sebeplerden farklı olarak, yaşam tarzı denildiğinde ilk akla gelen emekli göçü olmaktadır. Bu göç türü gelişmiş olan Güney Avrupa ve Akdeniz ülkelerine orta yaş ile ileri yaşlarda yüksel gelir düzeyine sahip emekliliği yakın ya da emeklilerin göçü olarak ifade edilmektedir. Bu göç türünde iklim önemli bir faktördür. Bunun nedeni yaşam kalitesi olarak gerçekleşen bu göçün turizm ile de bağlantılı olmasıdır (Adıgüzel, 2016, s. 90-91).

Kaliteli yaşam arayışı içerisinde olan bazı bireyler için toplumda ekonomik öncelikler geri planda kalmaktadır. Bulundukları mekânın onlara ferahlık sağlaması önemlidir. Genel olarak sakin, doğaya yönelik yerlere göç etme yani kalabalıktan uzak sakin, pahalı olmayan ve kaliteli bir yaşama düzeni arayışından kaynaklanmaktadır (Diniz ve Arslan, 2022, s. 200-202).

Almanya, İskandinav ülkeleri ve İngiltere’de yaşayan 65 yaş üstü emeklilerin bir kısmı İtalya’ya bağlı Toskana bölgesine, İspanya’daki Costa Del Sol kıyı kesimlerine ve Yunan Adalarına yerleşirlerken bir kısmı ise Türkiye’de ağırlıklı olarak Antalya, Aydın ve Muğla’nın kıyı bölgelerine yerleşmektedirler. Birer turizm merkezi olan Antalya, Aydın ve Muğla gibi illerin mevcut olan belirli bir turist potansiyeli vardır. Bu turist potansiyelinin yanında bölgeye yerleşmiş olan yabancı göçmenler bu yörelerde mülk sahibi olma yoluna girmişlerdir (Adıgüzel, 2016, s. 91).

Aşağıda verilmiş olan Tablo 9’da ise bu yöredeki konutlara ya da iş yerlerine sahip olan yabancı uyrukların ülkelere göre sayısal dağılımları verilmiştir.

Tablo 9. Türkiye’de Mülk Sahibi Olan Yabancılar

Ülke	Kişi Sayısı
İngiltere	35.825
Almanya	29.219
Yunanistan	10830
İrlanda	6.816
Hollanda	5907
Danimarka	5 833
Norveç	5 541
Rusya Federasyonu	5.415

Kaynak: Tuna ve Özbek, 2012

Tablo 9’da İngiltere, Almanya, Yunanistan, İrlanda, Hollanda, Danimarka, Norveç ve Rusya Federasyonu gibi ülkelerin Türkiye’de mülk sahibi olduğu gösterilmektedir. Kişi sayısına göre ülkeler bazında Türkiye’de mülk sahibi olan, yaşam tarzı kategorisine giren vatandaşlara ait veriler Tablo 9 incelendiğinde İngiltere’den 35.825 kişinin, bununla birlikte Rusya Federasyonundan 5.415 kişinin Türkiye’de mülk sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. TÜRKİYE’DEN DIŞARI GERÇEKLEŞEN GÖÇLER

Göç Türkiye için sadece 20. yüzyılda ortaya çıkan bir olgu değildir. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı döneminde, Türkiye’den Batı dünyasına özellikle Amerika kıtasına yabancı bir ülkede çalışmaya yönelik işgücü göçleri gerçekleşmiştir. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra Lozan Anlaşması ile imzalanan ve 1930 yılında revize edilen Türk-Yunan Mübadele Anlaşması ile gayrimüslimlerin değişimiyle ilk göç dalgasını yaşamıştır (Bozdağlıoğlu, 2014). Bu tarihten sonra Türkiye’den yurt dışına doğru gerçekleştirilen göçü, 1950’lerin sonuna kadar özellikle gayrimüslimler oluşturmuştur. Türkiye İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte iktisadi kalkınma için çabalayan bir ülke profili çizmektedir. 1950’lerin başında ortaya çıkan iktisadi yapılanma hamleleri 1950’lerin sonuna doğru başarıya ulaşamamış ve ülkede ekonomik buhran baş göstermiştir. Tam da bu zamanda Avrupa’nın işgücüne duyduğu ihtiyaç ülkeye döviz

girmesi amacıyla Türkiye tarafından karşılanmıştır. 1980'lere kadar Batı Avrupa'nın işgücü ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılayan Türkiye, 1980'lerden itibaren Ortadoğu'ya ve 1990'larda SSCB'den ayrılan Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT) işgücü göçü akışı sağlamıştır. Aynı zamanda ülkenin iç konjonktürünün de etkili olduğu bu yıllarda Türkiye'den Avrupa ülkelerine sığınma talepleri artmıştır. 2000'li yıllarda Türkiye'nin göç politikası değişmiş ve göç veren ülkeden, göç alan ve transit ülke konuma geçmiştir. Bu bölümde Türkiye'nin verdiği göçler kronolojik olarak incelenmiş, aynı zamanda Türkiye'den giden işgücü dönemselsel olarak analiz edilmeye çalışılmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999).

2.1. Gayrimüslimlerin Göçleri

Türkiye'de gayrimüslim göçleri Osmanlı Devleti döneminde başlamıştır. Genel kanının aksine Balkan Savaşları'ndan önce Osmanlı Devleti'nden yabancı ülkelere göç başlamış ve bu göç kimi zaman zorunlu olarak kimi zamanda çalışmak için yapılmıştır. 1890 yılında Osmanlı Devleti'nden ABD'ye ise yaklaşık 2.176 kişinin göç ettiği resmi dokümanlarda bulunmaktadır. 1898 yılına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nden Amerika kıtasına yaklaşık 20 bin kişi göç etmiştir. Göç edenlerin en büyük bölümü Lübnan bölgesinde yaşayan Hristiyan Marunilerden oluşmakta onlardan sonra ise en büyük grubu Hristiyan Ermeniler oluşturmaktadır. Öte yandan daha 1870'lerde Osmanlı vatandaşlarının Kuzey ve Güney Amerika'ya (özellikle Arjantin, Brezilya ABD, Kanada) göç ettiği bilinmektedir. Bu göçlerin büyük bir çoğunluğu ise Ortodoks Osmanlı vatandaşları tarafından gerçekleştirilmiş, gerçekleşme gerekçesi ise yabancı şirketler tarafından demir yolu ve tarımsal ürünler gibi üretimin işgücüne ihtiyaç duyması olmuştur (Genç ve Bozkurt, 2010, s. 72-76). Öte yandan Balkan uluslarının Osmanlı Devleti'nden kopup bağımsızlık kazanmasına müteakiben 1912 yılında Karadağ, Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaşarak Balkan Savaşlarını başlatması Anadolu ve Balkan bölgesinde büyük bir göç hareketi oluşmasına sebep olmuştur. Bu durumda Osmanlı Devleti, Anadolu ve Trakya'da yaşayan ve güçlü bir ulusal bilince sahip olan gayrimüslimleri gönderme kararı almıştır. Osmanlı devleti savaş sonrasında bahsi geçen devletlerle nüfus mübadelesi için bir anlaşma yapmış, 1913 yılında İstanbul Anlaşması imzalanmıştır. Bu kapsamda Osmanlı topraklarında yaşayan

yaklaşık 47 bin gayrimüslim Bulgar, Bulgaristan’a gönderilmiştir (Küçükler, 2015, s. 441-442).

Bulgaristan ile yapılan karşılıklı mübadele anlaşması başarılı olunca Osmanlı yönetimi benzer bir anlaşmayı “*megali idea*” fikirleri ile güçlenen Yunan milliyetçiliğine karşı bir tedbir olarak 1914 yılında Yunanistan’a da önermiştir. Yunan tarafı önceleri bu teklife sıcak bakmamış ancak ardından kabul etmek durumunda kalmıştır. Ancak iki ülke arasındaki mübadele müzakereleri Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle birlikte yarım kalmıştır. Balkan Savaşlarından Birinci Dünya Savaşı’na kadar kaç kişinin göç ettiği tam olarak bilinmese de tahmini olarak 270 bin kişinin Anadolu ve Doğu Trakya’dan Yunanistan’a geçtiği düşünülmektedir (Küçükler, 2015, s. 442-443). Birinci Dünya Savaşı’nın akabinde Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Anlaşması görüşmelerinde, 1923 yılında, “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” taraflarca imzalanmıştır. Lozan Anlaşması’na kadar toplamda yaklaşık 350 bin Rum’un Yunanistan’a göç ettiği tahmin edilmektedir (Aysal, 2017, s. 9-10). Ancak bahsedilen mübadele yalnızca Rumların değil etnisite fark etmeksizin birçok Hristiyan’ın göç etmesiyle sonuçlanmıştır. 1930 yılında bahsi geçen mübadele anlaşmasına ek olarak bir protokolün imzalanması ve 5,9,16 ve 20. maddelerin değiştirilmesi, Yunanistan ve Türkiye arasındaki mübadele sorununu nihayetinde çözüme kavuşturmuştur (Uygun, 2022, s. 58). 1924 yılında Anadolu’da ikamet eden ve Türk kökenli olan yaklaşık 193 bin Hristiyan Ortodoks bu mübadeleler kapsamında zorunlu olarak Yunanistan’a göç etmek durumunda kalmıştır (Aysal, 2017, s. 18). Öte yandan Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Yunan işgali, Türkiye’nin 1922 senesinde kesin zaferiyle neticelenmiş ve sayıları tam olarak tahmin edilemese de Anadolu’da yaşayan birçok Hristiyan Rum da Kıbrıs’a göç etmek zorunda kalmıştır (Gülen, 2012, s. 390).

2.2. İş Gücü Anlaşmaları

Türkiye, Avrupa’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ekonomik entegrasyona başladığı ve finansal anlamda yeniden toparlanmaya başladığı zamanda, Avrupa’ya işgücü göçü vermeye başlamıştır. Bu kapsamda öncelikle Almanya’yla Türkiye arasında 1957 yılında bir işgücü göçü anlaşması yapılmış ve bu anlaşma kapsamında 12 kişi Almanya’ya gönderilmiştir. Ancak bu anlaşma yerini 30 Ekim 1961

yılında imzalanan bir anlaşmaya bırakmıştır. Anlaşma tek taraflı şekilde düzenlenmiş ve belirli kriterler çerçevesinde Türk işçilerin Almanya’da istihdamına ilişkin maddeleri içermektedir. Ayrıca anlaşma içeriğinde iş ve işçi niteliği, işçinin çalışma koşul, saat ve ücretlendirmesi gibi temel görülen hak ve koşullar belirtilmiştir. Almanya dışında Türkiye Avusturya ile de benzer bir anlaşmayı yine 1964 yılında 15 Mayıs’ta imzalamıştır. Benzer şekilde bu anlaşmanın da tek taraflı olarak gerçekleştirilmesi ön görülmüş ve Avusturya’daki işgücü ihtiyacına göre işçi alımının kriter, gerekçe ve koşulları belirtilmiştir. Anlaşmada bu konular haricinde işçilerin sigortası, seyahat imkânları ve ücretleri, işçilerin kendi ülkelerine gelir transfer etmesi gibi hususlar da karara bağlanmıştır. Aynı zamanda işgücü göçü ve bu anlaşmada kazanılan haklarla gelen bir Türk’ün geri dönüş koşulları da karara bağlanmıştır (Kazanç, 2014, s. 62-63).

Türkiye Belçika ile 16 Temmuz 1964, Hollanda ile ise 19 Ağustos 1964 tarihlerinde Türkiye ile ikili işgücü göçü anlaşmaları imzalanmıştır. Diğer anlaşmalardan farklı olan hususlar olarak Belçika işgücü göçü olarak gelen vatandaşlara 2 yıl geçerli olacak olan bir pasaport vermekte ve Belçika’ya varış anında çalışma ve ikamet izinlerini vermektedir. Hollanda ise çalışacak olan işçilere yaş sınırlaması getirmiş ve işçileri niteliklerine göre (kalifiye olan/olmayan) kategorize etmiştir. Bu minvalde nitelikli işçiler için 23-45 yaş aralığı, nitelikli olmayanlar içinse 21-35 yaş aralığı uygun olarak belirlenmiştir. Türkiye ve Fransa arasında 8 Nisan 1964 yılında imzalanan anlaşma doğrultusunda diğer anlaşmalardan yani temel görülen hak ve koşullardan farklı olarak işçileri Türkiye’ye deport etme şartları belirlenmiş ve bu şartlar; Fransa’da kamu düzenini bozmak ya da suç işlemek, çalışmayı reddetmek ve iş için nitelsiz görülmek sebepleriyle üç ayrı şekilde kategorize edilmiştir (Kazanç, 2014, s. 65-68).

Bunun dışında Türkiye, Libya (5 Ocak 1975), Ürdün (8 Temmuz 1982), Katar (1 Mayıs 1986), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC- 9 Mart 1987) ve Endonezya (26 Haziran 2010) ile benzer İşgücü Anlaşmaları imzalamış bu anlaşmalardan kimisi tek taraflı kimisi karşılıklı olarak işgücü göçüne izin vermiştir.² Ayrıca anlaşmalarda işgücü göçü ile bir ülkeden diğerine geçen kişilerin temel hak ve sorumlulukları, yurt dışına para

² Ayr. Bknz. T.C Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, İkili İşgücü Anlaşmaları, <https://www.csgb.gov.tr/uigm/genel-bilgiler/ikili-isgucu-anlasmalari/> (e.t. 05.12.2022).

transferi, nitelikleri, göçü alan ülkenin ihtiyaçları gibi birçok konu hükme bağlanmıştır (Aydın, 2014).

Türkiye’den yurt dışına işgücü hareketleri bilhassa ülke içerisindeki ekonomik konjonktürden kaynaklı olarak gerçekleşmiş ve 1950’lerde Türkiye özellikle Batı Avrupa ülkelerine işgücü göçü vermeye başlamıştır. Ancak 1960’lara kadar Türkiye’den Avrupa’ya giden işçilerin birçoğunu gayrimüslimler oluşturmakta, 1960 sonrası dönemde Türk kökenli işçiler de bahsedilen işgücü göçüne dahil olmuşlardır (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 254).

Yapılan literatür taraması sonucunda Türkiye’de işgücü göç dönemlerinin nitelik ya da önem sırasına sokulduğu ve bu kapsamda farklı periyotlarla ele alındığı görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan raporda Türkiye’den dışarıya, işgücü göçünü de kapsayacak şekilde gerçekleşen göç 1961-197, 1975-1980 ve 1990-2000’li yıllar olarak üç döneme ayrılmıştır (Özel İhtisas Komisyonu, 2014). Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) süreli yayınında bahsedilen durum 1970 öncesi, sonrası ve 1990 öncesi ve sonrası olarak dört döneme ayrılmıştır (İŞKUR, 2011). İçduygu ve Aksel (2013) ise Türkiye’den yurt dışına yönelen göçleri 50’ler, 80’ler ve 2000’ler olarak üç döneme ayırmışken, Türkiye’den yurt dışına işgücü göçü dönemlerini İçduygu vd. (2014) 1950-1960, 1960-1970 ve 1970-2000’ler dönemi olarak üç döneme ayırmıştır. Bu çalışmada ise 1950’lerden itibaren başlayan işgücü göçü on yıllık periyotlarla dönemin iç ve dış konjonktürü incelenerek neden ve sonuç ilişkisiyle anlatılmaya çalışılmıştır.

2.2.1. 1950-1960 Dönemi

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütüne (NATO) girerek (1952) Batı Bloğuna dâhil olan Türkiye, bu kapsamda modernleşme ve liberalleşmek üzere adımlar atmıştır. 1950 yılında Adnan Menderes liderliğinde iktidara gelen Demokrat Parti (DP) Türkiye’nin liberalleşme sürecinin ilk somut adımlarını oluşturmuştur. Modern dünya olarak tasvir edilen bu Batılı küresel sisteme Türkiye gibi gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerin de entegrasyonu gerekmekte ve bu doğrultuda adımlar atarak modernleşmesi beklenmiştir. Bu kapsamda gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin dış ticaret ve/veya yabancı sermaye girişini serbest bırakması gibi

engellerin kaldırılması gerekmiştir. 1950’li yıllarda DP yönetimi toprak mülkiyetini ve geleneksel kurumsal yapıları modernleşmenin önünde bir engel olarak görmüş ve kalkınma stratejisini bu doğrultuda kurgulamıştır. ABD tarafından verilen Marshall yardımları da bu doğrultuda kullanılmış, tarımda makineleşme başlamış ve kentli ile köylüler arasında iletişim sağlanmış, ekonomik bir büyüme söz konusu olmuştur (İçduygu vd., 2014, s. 177-178; Kılıç ve Biffl, 2022, s. 2049). Ancak, 1954 yılından itibaren rüzgar tersine dönmüştür. Ülke içerisinde alınan ekonomik kararların herhangi bir plan, program ya da sisteme dayanmadan ilerlemesi, yapılan hesapsız harcamalar, para basımı yüzünden artan enflasyon, tarım sübvansiyonları gibi sebeplerden dış ticaret ve bütçe açığı artmaya başlamıştır.³ 1958 yılına gelindiğinde Türkiye ilk kez IMF’den borç almaya ve borçla borç kapatmaya çalıştığı bir döneme girmiştir. 1954 yılından sonra ekonominin kötüye gidişatı tarımı ve kırsal nüfusu oldukça etkilemiş, kredi ve yardımlarla alınan traktörler dahi tarlalarda enkaz vaziyetinde kalmış, yedek parça, petrol gibi ürünlerin ithalatı yapılamamıştır. Bu konjonktür içerisinde köylerde yaşayan kırsal nüfus büyük kentlere göç etmeye başlamış ve Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk büyük iç göç akışı yaşanmıştır (Oran, 2009, s. 487-491).

Ekonomik olarak gücünü kaybeden toprak sahibi köylülerin kimisi bu doğrultuda şehirlere göç etmeyi tercih etmiş kimisi ise tarım sektöründe kalmak için ısrar ederek ek gelir arayışına girmişlerdir. Nitekim bu fazladan gelir arayışı da hane halkından biri ya da birkaçının göçü ile sonuçlanmıştır. Öte yandan kırsal ve kentsel hayat arasındaki sosyo-ekonomik farklar 1950-60 arasında ortaya çıkan iç göçü hızlandırmıştır (Sert ve İçduygu, 2009, s. 2-3). Öyle ki, kent ve kır arasındaki iş ve istihdam olanakları, maaş farklılıkları, sosyal imkanlar bu noktada önemli faktörler olmuştur. 1950-60 arası dönemde yaşanan bu iç göçün bir benzeri 1800’lü yıllarda İngiltere’de de yaşanmıştır. Ancak Türkiye’de yaşanan farklılık göç edip gelen insanları işgücüne katacak sanayi niteliği ve niceliğinden kaynaklanmaktadır. İngiltere’de iç göçün yaşandığı o dönemde göçle gelenleri entegre edebilecek bir sanayi yapısı mevcutken, 1950-60 arası DP yönetiminde Türkiye’de böyle bir sanayileşme söz konusu olmamıştır. Öte yandan sadece sanayi ve istihdam anlamında değil, aynı zamanda göç eden insanların ikameti için yeterli

³ Türkiye’de 1952 yılında %0.8 olarak hesaplanan enflasyon oranı, 1954 yılında %11’e ve 1957 yılında ise %18,7’ye çıkmıştır. Ayr. Bknz. (Oran, 2009, s. 489)

konut da bulunmamakta, bu durum şehirlerde gecekondulaşmayı arttırmaktadır (Oran, 2009, s. 491).

Bahsedilen bu iç göç durumu ülkede toplumsal ve ekonomik bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda kent ve kırsal alanlarda yaşayan insanların sayısı görece olarak hızlıca değişim göstermiştir. 1935 yılında Türkiye'nin toplam nüfusunun yaklaşık %20'si kentlerde yaşarken bu oran 1950 senesinde yaklaşık %18'e kadar gerilemiş ancak 1960 yılında yaklaşık olarak %26'ya yükselmiştir. DP'nin plansız uygulamalarıyla fitili ateşlenen bu göç dalgası daha sonrasında Türkiye'nin yurt dışına dönük işgücü göçünün de hazırlayıcısı olmuştur (İçduygu vd., 2014, s. 180). 1950'li yıllarda Türkiye'den Avrupa ülkelerine doğru başlayan işgücü göçü özellikle Türkiye'deki gayrimüslim kesimle başlamıştır. İstanbul'da faaliyetlerini sürdüren kendi ve/veya eşleri Alman yahut Avrupalı olan iş adamları ve çalışanların bireysel girişimleri gerçekleşmiştir (Naz, 2015, s. 52).

2.2.2. 1960-1970 Dönemi

1960 ve 1970'li yıllar Avrupa'nın ve dünyanın ekonomik olarak yükselişe geçtiği yıllar olmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması ile Batı Avrupa'da refah seviyesi yükselmiş ve büyüme hızı artmıştır.⁴ Avrupa'da özellikle Fransa, Hollanda, Batı Almanya, Belçika gibi Batı Avrupa ülkelerinde, bahsedilen büyüme sayesinde, yurt dışından hatta bölge dışından işçi getirme gereksinimi oluşacak kadar büyük bir ilerleme kat edilmiştir. 1950-1980 yılları arasında insanlık tarihindeki en büyük işgücü göçü hareketlerinden biri yaşanmış ve Akdeniz, Asya, Afrika ülkelerinin kiminden Batı Avrupa'ya giden göçmenler Avrupa nüfusunu yaklaşık olarak 10 milyon kadar arttırmıştır (İçduygu vd., 2014, s. 181). 1961 yılında Türkiye'den Avrupa giden işgücü sayısı 1.476 kişi iken 1962 senesinde bu sayı yaklaşık 11 bin kişi, 1965 yılında ise 51.520 kişiye yükselmiştir. 1970 yılına gelindiğinde Türkiye'den Avrupa'ya giden işgücü sayısı 129.575 kişi olmuştur (Naz, 2015, s. 53).

Türkiye'de 1960'ta yaşanan 27 Mayıs askeri darbesinden sonra oluşan hükümet tahmini rakamı 2,5 milyona ulaşan gizli işsizlik ve 1950'lerden beri süre gelen ekonomik

⁴ Avrupa ekonomik entegrasyonu ve etkileri için Ayr. Bknz. (McCormick, 2015, s. 94-96)

sıkıntılarının çözümü için iki yöntem ön görmüştür. Bunlardan ilki, ülke içerisinde yeni istihdam kaynakları oluşturmak, ikincisi ise işgücüne ihtiyacı olan diğer ülkelerle ikili anlaşmalar vasıtasıyla yerli işgücü ihraç etmek ve ihraç edilen kişilerin uzmanlaşarak Türkiye'ye dönüp yerel kalkınmayı desteklemesini sağlamak olmuştur. Öte yandan yurt dışına çıkan işgücünün sağlayacağı döviz ve ilişkilerle oluşacak yatırımlar da bir çözüm olarak görülmüştür. Bu kapsamda 1961 anayasasında göç ve seyahat özgürlüğünü arttıracak kararlar alınmıştır (İçduygu vd., 2014, s. 182-183).

Türkiye'nin Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde, vasıflı/vasıfsız işçilerin Avrupa'ya gönderilmesiyle, yerli endüstrileşmeyi destekleyecek eğitimli elemanlar temin edilmek istenmiştir. Bu kapsamda göçmenler “kalkınmanın önderleri” olarak görülmüştür. Türkiye'nin işgücü göçü anlamında yaptığı ilk anlaşma Batı Almanya (1961) ile gerçekleşmiş akabinde Avusturya (1964), Belçika (1964), Hollanda (1964), Fransa (1965) ve İsveç (1967) ile de benzer anlaşmalar imzalanmıştır. Dahası bahsi geçen ülkeler ve onlara ek olarak İsviçre ve Danimarka ile göçmenler için sosyal güvenlik anlaşmaları imzalanmıştır. Böylelikle ikili anlaşmaların imzalanmasıyla birlikte işgücü ihracı doğrudan ve bütünüyle taraf hükümetlerin politikalarınca meşrulaşmıştır (İçduygu vd., 2014, s. 184-186).

Batılı işverenlerin yabancı işgücü istihdamı sağlamasının⁵ nedenleri, Türk işçiler özelinde; iş seçiminde daha az titizlik gösterilmesi, diğer ülke vatandaşlarının aksine ailelerini yanlarına aldırma oranlarındaki düşüklük, kalıcılığın görece az olması olmuştur. Bu durumlar dâhilinde Türkiye'nin İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda işgücü ihracının beklendiği gibi seyretmediği belirtilmiştir. Bu durumun sebebi ise başlangıçta ön görülenin aksine işgücü göçü ile giden Türklerin birçok Avrupa ülkesinde yerleşik olarak kalmaları ve kendilerine ait göçmen toplulukları oluşturmaları olmuştur. Türkiye'den Batı Avrupa'ya yönelen bu göç dalgası 1973 yılında Petrol Krizi'nin patlak vermesi ve ülkelerin işgücü alımını azaltması ile sonuçlansa da Avrupa'ya Türkiye'den yönelen

⁵ Batılı işverenler yabancı işçilere anonim ya da isme davet yoluyla istihdam sağlayabilmişlerdir. Anonim işe alma durumunda, işçi arayan şirket yahut işverenler kendi ülkelerindeki iş bulma kurumlarında belirledikleri kriterlerde eleman bulamazlarsa (yerli işçi bulunmuyorsa) yabancı bir ülkede bulunan ancak talep eden ülkeye bağlı iş alım bürosuna iletilir ve istihdam sağlanmış olur. İsme davet durumunda ise işçilerin para garantisi ve yol masrafları karşılığında spesifik olarak kişilere iş çağrısında bulunulmuştur (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 187).

işgücü göçü tamamen son bulmamış ve ailelerin birleşmesi, sığınma, düzensiz göç gibi yeni varyantlarla devam etmiştir (İçduygu vd., 2014, s. 191-192; Naz, 2015, s. 52).

2.2.3. 1970-1980 Dönemi

1973 Petrol Krizi ile tetiklenen küresel ekonomik bunalım ile Avrupa'nın yabancı işgücü göçüne kapılarını kapatması üzerine Türkiye'yi yeni göç politikalarını belirlemeye zorlamıştır. Türkiye'nin 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 350.000 işçinin yurt dışına gönderilmesi ön görülmüşse de gerçekte rakam beklenenin çok altında kalmıştır. Ancak buna raşmen işgücü göçü ve bu göç sayesinde ülkeye giren yüksek miktarda döviz ekonomiye katkıda bulunacak bir alternatif olarak görülmeye devam etmiştir. Bu doğrultuda 1964 yılında işgücü göçünden kaynaklanan gelir Türkiye'nin ihracatının %2'si kadar iken 1970'te bu rakam ihracatın yaklaşık olarak %50'sine 1973 yılında ise yaklaşık olarak %90'ına tekabül etmektedir. İşgücü göçü kaynaklı ülkeye giren döviz 1973 yılında Türkiye'nin dış ticaret açığını %154 oranında kapatacak büyüklüğe erişmiştir (İçduygu vd., 2014, s. 195). 1970 yılında 29.575 kişi işgücü göçü ile Avrupa'ya göç etmiş iken 1973 yılında bu sayı 136.000 kişiye çıkmıştır. Bu kapsamda 1961-1975 arası dönemde Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) verilerine göre 805.000 kişi Avrupa'ya gitmişken, Alman kaynaklara göre aynı tarihlerde 1,5-2 milyon Türk işgücü göçü gerekçesiyle Avrupa ülkelerine ulaşmıştır. Bu sayı bahsedilen dönemde Türkiye'de bulunan işgücünün yaklaşık %12'sine denk gelmektedir. 1973 yılından itibaren petrol krizinin etkisiyle birlikte Türkiye'nin yurtdışına gönderdiği işgücü göçü miktarında azalış gözlemlenmiş ve 1974 yılında 20.211 olan bu rakam 1975 yılında 4.417'ye kadar gerilemiş ve Avrupa ülkeleri yerine Arap ülkelerine 1980'lere doğru artmaya başlamıştır (Naz, 2015, s. 52-53).

İşgücü göçü kapsamında Türkiye ile yapılan ikili anlaşmaların birçoğu 1973 yılından sonra yeniden düzenlenmiş ve aynı zamanda taraf devletlerle sosyal güvenlik anlaşmaları imzalanmış, mevcut imzalananların birçoğunun da kapsamı genişletilmiştir. 1970-1980 arası dönemde işgücü göçünün farklı bir niteliğe büründüğünü söylemek mümkündür. Bu nitelikler daha önce göçü gerçekteştiren kişilerin aile birleşimi ya da geçici bulunmadan kalıcı bulunmaya doğru dönüştüğü aynı zamanda göç etmek isteyen kişilerin işgücü göçü yerine sığınma göçünü tercih etmesine dönüşmüştür (Diehl ve Liebau, 2014, s. 9). İşgücü göçünü sınırlamak isteyen Avrupa ülkeleri de aile

birleşiminden gelen kişilere çalışma izni verilmemesi ya da nüfus anlamında daha küçük yerlere göndermek gibi kimi önlemler almışlardır. Ancak bu uygulamalar dahi Türkiye’den Avrupa’ya göçü engelleyememiş ve 1972 yılında Avrupa’da bulunan Türk göçmen sayısı 600.000 iken 1980’lerde yaklaşık olarak 2 milyona çıkmıştır. Öte yandan Avrupalı devletler tarafından alınan önlemler kaçak işçi sayısındaki ve sığınmacı taleplerindeki artışla sonuçlanmıştır. Avrupalı devletlere siyasi sığınma talebinde bulunan Türklerin sayısı 1976 yılında yaklaşık 800 kişi iken bu sayı 1980’de yaklaşık 58.000’e çıkmıştır (İçduygu vd., 2014, s. 196-197).

2.2.4. 1980-1990 Dönemi

1980’li yıllara gelindiğinde Türkiye’den Avrupa ülkelerine giden sığınmacı sayısında ciddi bir yükseliş söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda 1980-1995 yılları arasında Türkiye’den Avrupa’ya sığınmacı olarak giden kişi sayısı yaklaşık olarak 350.000’dir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye’den Avrupa’ya giden siyasi sığınmacıların sayısının bu denli artmasında ekonomik sebeplerin yanı sıra Türkiye’deki iç konjonktürün de büyük bir etkisi olmuştur. 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri darbenin ülke genelinde yol açtığı tutuklamalar, kısıtlayıcı uygulamalar ve ülkede yaşanan siyasi istikrarsızlığın sert müdahaleler ile düzeltilmeye çalışması Türkiye’den Avrupa’ya giden sığınmacı sayısının artmasına neden olmuştur (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 198; Naz, 2015, s. 55). 1980’lerde Türkiye’den başka bir ülkeye sığınmacı olarak gitmek için başvuran kişi sayısı yaklaşık 500.000 kişiye ulaşmıştır (Sirkeci ve Esipova, 2013, s. 3)

Öte yandan Türkiye’den siyasi sığınma başvurusu ve bu doğrultuda yapılan göç yalnızca Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşmemiş olsa da bu göçün oldukça büyük bir bölümü Avrupa’ya gerçekleşmiştir. Avrupalı ülkelerin kısıtlayıcı tedbirleri sayesinde bu dönemde, kaçınılmaz şekilde ülkeye dönüşler de yaşanmıştır. Ayrıca 1980’li yılların başında göç alan –Özellikle Batı Avrupa- ülkelerinin “Destekli Geri Dönüş Programları” geri dönüşleri hızlandırıcı ve cazip kılıcı bir etki de yaratmıştır. 1983-1984 yılları arasında Almanya’dan yaklaşık olarak 310.000 kişinin, 1985-1986 yıllarında ise Hollanda’dan yaklaşık olarak 10.000 kişinin Türkiye’ye geri dönüş yaptığı belirtilmiştir. 1980’lerin sonlarına doğru bahsedilen rakamlarda düşüşler gerçekleşmiş olsa da 1980’ler Türkiye için yeni bir göç stratejisinin ve geri dönüşlerin yaşandığı bir dönem olmuştur (İçduygu

vd., 2014, s. 199-200). Aynı zamanda Türkiye'nin işgücü göçü Avrupa'yla beraber Kuveyt, Irak, Yemen, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi Doğu ülkelerine de yönelmeye başlamıştır (Sert ve İçduygu, 2009, s. 3). 1980'lerin sonuna doğru Ortadoğu ve Arap ülkelerinde çalışan Türk işçilerin sayısı yaklaşık 250.000 olarak ölçülmüştür (Naz, 2015, s. 54).

Dış göç dışında 1980-1990 arası dönemde Türkiye'de iç göç yoğun olarak yaşanmaya devam etmiştir. Bahsedilen durumda en önemli sebeplerden biri de dönemin modern teknolojik gelişmeleri ve bu doğrultuda gelişen iletişim kapasitesi olmuştur. İçduygu ve Sirkeci'nin (1999) çalışmasında da görüldüğü üzere 1980-90 arası dönemde Türkiye'de ilk kez şehir nüfusu kır nüfusunu oransal anlamda geçmiştir. 1950'de %81 olan kır ve %19 olan kent nüfusu, 1970'te sırasıyla %64 ve %36 olarak tespit edilmiş, 1980 yılında ise sırasıyla %55'e %45 oranına gelmiştir. Ancak 1985 yılında kır nüfusu gerilemeye devam etmiş ve %46 olarak tespit edilirken, kent nüfusu artışını sürdürerek %54'e yükselmiş ve Türkiye tarihinde ilk kez kent nüfusu kır nüfusunu geçmiştir. Zamanla kent nüfusunda yaşanan bu artış ve kır nüfusunda yaşanan düşüş Türkiye'de 1950'lerden hatta daha da öncesinden itibaren iç göçün yaşandığını göstermektedir. 1950'lerde başlayan bu iç göç durumu temelinde işgücü göçü ile ilişkilidir. 1950'lerde tarımın makineleşmesi, tarımın ve toplumun modernleşmesi, ulaşım koşullarındaki gelişmeler kırsal alanda istihdam edilemeyen nüfusun kentlere doğru kaymasına yol açmıştır. Benzer bir iç göç durumunun yaşandığı 1960-1980 yılları içerisinde Türkiye'nin sanayileşme hamleleri kırsal kesimden kentsel alanlara doğru işgücü göçünün baş faktörü olmuş hatta bu durum 1970'lerden itibaren sanayileşememiş ya da istihdam sağlayamayan kentlerden sanayileşmiş kentlere doğru gerçekleşmiştir. Diğer bir değişle, kırsal kesimden kentlere yönelim gösteren işgücü göçü 1970'lerden itibaren kentlerden diğer kentlere doğru gerçekleşmeye başlamıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 251-253).

2.2.5. 1990-2000 Dönemi

1980 ve 1990 arası dönemde Türkiye'den özellikle Batı Avrupa'ya yönelen göç 1990'lar boyunca da devam etmiştir. Bahsedilen zaman dilimi aralığında Batı Avrupa'ya Türkiye'den göç eden göçmen sayısının yaklaşık 1,5 milyon artış gösterdiği düşünülmektedir. Bahsedilen artışın 2/3'ü halihazırda göç etmiş ailelerin nüfus artışından, kalan 1/3'ü ise Türkiye'den giden yeni göçün bir sonucu olarak ortaya

çıkıştır. 1980’lerde başlayan Avrupa’nın göç kısıtlamaları bu dönemde devam etse de yeni göçlerin oluşumunun tam olarak engellenemediği açıktır. Ancak göçmen sayısındaki artış bu dönemde temel olarak iki kaynaktan beslenmiştir. Bunlardan ilki 1980’lerin sonu ve 1990’ların başlarında aile birleşmesi, ikincisi ise göçün şekil değiştirerek bir önceki dönemde anlatıldığı üzere sığınma taleplerine dönüşmesi olmuştur. Bu kapsamda Türkiye nüfusunun⁶ büyüklüğü küresel göç pazarında Türkiye’nin önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır. Ayrıca ülkeler arasındaki ekonomik ve demografik farklılıklar da bu göçlerin devam etmesine sebep olmuştur (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 256). Örneğin Türkiye ve en çok işgücü verdiği ülke Almanya kıyaslanacak olursa 1990’ların başında, Türkiye’nin Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) kişi başı 3.740 dolar iken Almanya’da bu rakam 20.250 dolara kadar çıkmaktadır (IMF, 2023). Ayrıca Dünya Bankası verilerine göre 1990 yılında Türkiye’de doğurganlık oranı 3,1 olarak hesaplanmışken Almanya’da aynı oran 1,4 olarak ölçülmüştür (The World Bank, 2023). Türkiye’de belirlenen dönemde kent nüfusu toplam nüfusun %63’ünü teşkil etmekteyken aynı dönemde Almanya’da bu oran %90’a yakın olarak hesaplanmıştır. Bu ve bunun gibi farklılıklar göç dalgalarının yönünü belirleyici nitelikler olarak karşımıza çıkmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 256-257).

1990’larda uluslararası konjonktürde yaşanan değişimler ve Doğu Bloku ülkelerinde yaşanan değişimler Türkiye’nin işgücü göç hareketliliğini de etkilemiştir. Türkiye 1990’lardan itibaren yalnızca Avrupa’ya değil aynı zamanda ekonomik büyüme amacı güden ve ekonomik-politik bir dönüşüm geçiren Rusya’ya yönelmeye başlamıştır. Buna ek olarak 1990 küresel konjonktüründe ortaya çıkan BDT bu doğrultuda petrol kaynakları güçlü Ortadoğu ve Afrika ülkeleri de Türkiye’den işgücü göçü almıştır (Özel İhtisas Komisyonu, 2014, s. 11).

Avrupa’nın uyguladığı kısıtlayıcı tedbirler ve teşviklerle birlikte 1990-2000 yılları arasında geri dönüşler de yaşanmıştır. Hatta Rusya ve yeni bölgelere yönelen işgücü göçünün bir nedeninin de Avrupa’nın kısıtlayıcı ve geri dönüş teşvik edici politikaları olduğu söylenebilir. Bu dönemde 1980-90 arası döneme benzer şekilde Avrupa’dan Türkiye’ye dönüşler yaşanmış ve 1980-1999 yılları arası dönemde yaklaşık olarak 1,5

⁶ Türkiye Nüfusu 1990 yılında yaklaşık olarak 56 milyon kişi olarak ölçülmüşken bu sayı (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1991) 2000 yılında yaklaşık 67 milyonu geçmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2003)

milyon sığınmacı ve göçmenin Türkiye'ye geri dönüş yaptığı tahmin edilmektedir. (İçduygu vd., 2014, s. 200)

2.2.6. 2000 Sonrası Dönem

Türkiye'nin 2000 yılından itibaren göç politikası daha önceki dönemlerde olduğu gibi yurt dışına işgücü gönderip döviz sağlamak yerine yüksek vasıflı kişilerin Türkiye'ye dönüşünü sağlamak üzere değişmiştir. Bu kapsamda 2000'li yıllarda Türkiye, ülkenin kalkınması için verimli olduğunu düşündüğü yüksek vasıflı göçmenleri ülkeye çekebilmek adına çeşitli destekleyici politika ve araçlar üretmiştir. Özellikle 10'uncu Ulusal Kalkınma Planı (2014) ile nitelikli insan kaynakları programının başlatılması, Türkiye'nin Türkiye Cumhuriyeti kökenli ve yurt dışında bulunan yüksek vasıflı insanların Türkiye'ye dönmeleri için başlatılan girişimlerin başında gelmektedir. Bu kapsamda büyük ölçüde üniversiteler, sanayi, kamu ve özel sektör, araştırma merkezleri arasında iş birliği sağlanması ve inovasyonu teşvik eden ortam ve koşulları yaratarak gerektiğinde finanse edilmesi adımları atılmak istenmiştir (Kılıç ve Biffl, 2022, s. 2062-2063).

Buna rağmen Türkiye'den yurt dışında işgücü göçü 2000'li yıllarda da devam etmiş ve 2000 yılında 13.645 işçi İŞKUR aracılığıyla yurt dışına gönderilmiştir. 2000'den 2006'ya kadar geçen sürede Türkiye'den yurt dışına işgücü göçü istikrarlı şekilde artmış ve 2006 yılında en üst seviyeye ulaşarak 81.000 bin işçi yurt dışına gitmiştir. 2008 yılında 57.652'ye düşen Türkiye'den işgücü göçü rakamı 2009 yılında artış göstermiş olsa da genel itibari ile 2011 yılına kadar azalmıştır. Fakat 2011 yılından sonra özellikle 2011-2012 döneminde tekrar büyük bir sıçrama ile 67.045 kişiye çıkmış ve bu 2006'dan bu yana yaşanan en büyük işgücü göçü dalgası olmuştur. Ancak bu işgücü göçü dalgası 2000 öncesi dönemde olduğu gibi Avrupa ülkelerine değil BDT ve Ortadoğu ülkelerine doğru gerçekleşmiştir. Bu işçiler 3-24 aylık sürelerle işe alınmış ve en sık çalışma sektörü inşaat olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında yurt dışına giden işgücünün BDT ve Ortadoğu ülkelerine gitme oranı yaklaşık %67 olmuşken ülkeler bazında bu oranlar; Irak (%20), Rusya (%17), Suudi Arabistan (%15), Türkmenistan (%9) ve Katar (%6) şeklinde belirlenmiştir. 2012 yılında Orta Doğu ülkeleri, İŞKUR'un tüm ülke dışı istihdamının yaklaşık %60'ını temsil eden 40.158 işçi ile büyük bir kısmını işgal etmişken, AB ülkelerine yalnızca 2.227 işçi gönderilmiştir. Ek olarak kalıcı bir göç niteliği taşımayan

ancak üniversite öğrencileri, mezunları ve vasıflı işgücü akışını sağlayacak şekilde 2000'den 2010'ların başına kadar yaklaşık olarak 5.000 kişinin ABD ve AB ülkeleri başta olmak üzere yurt dışına çıktığı da bilinmektedir (İçduygu, 2013, s. 15-16).

Avrupa ülkelerine gidişin geçmiş on yıllara nazaran daha düşük olması bu ülkelere gidişteki kısıtlamalar ve Türkiye'nin nitelikli işçileri ülkeye döndürme planı olmuştur. Avrupalı devletlerin ülkelerinde istihdam etmek için yeterli/vasıflı bulmadığı kişiler bir önceki bölümde belirtildiği gibi sığınmacı olarak Avrupa'ya gitmeye çalışmıştır. Bu gerekçeden hareketle 1980'lerde 503,627 kişinin özellikle Batı Avrupa ülkelerine sığınma başvurusu yaptığı düşünülmektedir. 1990'larda 309.764 kişi Türkiye'den yurt dışına, özellikle de çok büyük bir bölümü Avrupa'ya, sığınmacı olarak başvurmuştur. Bu sayı 2000'lerde 203.976'ya düşmüş ve 2010'dan itibaren büyük bir düşüş göstererek 2011 yılında 6.843 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu durum itibari ile 10 yıllık periyotlarla yapılan başvuru sayısı toplandığında, 1980'den 2011'e kadar geçen sürede toplam 1 milyondan fazla kişinin özellikle Batı ülkelerine sığınmacı olarak başvurduğu anlamına gelmektedir. Bu sığınma başvurularının sebebi ülke içinde gerçekleşen terör tehdidinden, ülke politikalarından, sosyo-ekonomik durumdan ve iş ya da eğitim arzusundan kaynaklanmıştır (Sirkeci ve Esipova, 2013, s. 3).

2017 yılında Türkiye'den yurt dışına sığınma ve işgücü göçü de dahil olmak üzere 253.640 kişi göç etmiştir (TÜİK, 2018). TÜİK verilerine göre 2017'deki rakamlardan %27,7'lik bir artışla Türkiye'den yurt dışına göç eden sayısı 2018 senesinde 323.918 kişiye ulaşmışken (TÜİK, 2019) bu sayı 2019 yılında ise 330.289 kişi olarak saptanmıştır (TÜİK, 2020). Ancak 2021 ve sonrasına ait TÜİK verileri bu çalışmanın hazırlandığı 2023 dâhilinde henüz açıklanmamış ve ertelenmiştir.

3. TÜRKİYE’DE GERÇEKLEŞEN İÇ GÖÇLER

Türk Dil Kurumu (TDK)’na göre iç göç, “*bir ülke sınırları içinde genellikle küçük yerleşim bölgelerinden büyük kentlere geçici veya sürekli kalmak üzere göç etme*” şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2022).

İç göç ülke sınırları içerisindeki nüfusun mekânsal olarak dağılımı ile alakalı olduğundan, bu göçlerin yönü genellikle nispeten daha az gelişmiş yerlerden daha gelişmiş yerlere doğru olmaktadır. Dolayısıyla bireylerin gelişmiş yerlere göç etmek istemeleri artan ekonomik refah beklentisi olarak görülmüştür. Az gelişmiş bölgelerdeki düşük ücret, istihdam yetersizliği mevsimlere bağlı nedenler sağlıkta, eğitimde yetersizlikler ve ağır çalışma koşulları gibi sebepler insanları göçe iten belli başlıca nedenlerdendir (Saracoglu ve Roe, 2004, s. 1-2). İç göç söz konusu olduğunda, ilk bakışta göçün yönüne ilişkin net bir tanımı yoktur. Göç, kırdan kente olduğu gibi kentten kıra da olabilmektedir. Olaya Türkiye açısından bakıldığında, çoğunlukla 1950’lerden itibaren göçün yönünün genellikle kırdan kente olduğu görülmektedir (Yalçın, 2004, s. 109).

3.1. İç Göç ve Geriye Göçün Belirleyicileri

İnsanlık tarihi açısından göç olgusuna baktığımızda daha iyi şartlar altında yaşama ulaşmak için bir yerden başka bir yere göç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge ve sektör açısından göç olgusu, topluluğun gereksinimlerine farklı seviyelerde cevap vermiştir. Göç olgusunun ana nedenleri; daha iyi ücret, daha iyi eğitim, siyasi ve toplumsal denge, daha yararlı teknoloji gibi istihdam ve iş olanakları olarak sıralanabilir (Özyakışır, 2013, s. 13-15)

3.2. Cumhuriyet Sonrası (Kırdan Kente) Göçler

Göç akış yönleri kentten kıra, kırdan kente, kentten kente ve kırdan kıra olmaktadır. Türkiye’de yoğun olarak kırdan kente göç gerçekleşirken son zamanlarda da kentten kente göç olmaktadır. Kentlerdeki “çekme” etkisini ve kırlardaki “itme” etkisini göçe ve göçe bağlı olarak ortaya çıkan hızlı kentleşme ile açıklanmaktadır. Kırsal alanlardaki hızlı nüfus artışı, düşük verimlilik, toprağın miras yoluyla parçalanması, tarımdaki makineleşme durumu meydana gelen açık işsizlik vb. durumlar nüfusu kentte iten etmenler arasındadır. Kente çeken etmenler ise, kır ile kent arasında olan gelir

farklılığı, daha iyi eğitim, sağlık ile ilgili kolaylıklar, kentin çekici olması, ulaşım ve iletişim, iş bulmada da ümitli olunması ve kültürel olanaklar olarak sıralanabilir (İçduygu vd., 1998, s. 216).

3.2.1. 1923-1950 Dönemi

Türkiye’de iç göç tarihi 1920’lerin başlarında ekonomik olarak yani kalkınma, sanayileşme ve modernleşme anlamında ortaya çıkmıştır. 1923-1950 tarihleri arasında iç göç hareketleri yaşanmamıştır. İlk bilgiler olarak kır-kent nüfus dağılımına ilişkin bilgiler ve nüfus artış hızlarını gösteren bilgiler nüfus sayımları sonuçlarına bakılarak bulunmaktadır (Kaygalak, 2009, s. 76).

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle Türkiye’de kırsalda alanda yapısal dönüşüm olduğu ve bu dönüşüm doğrultusunda kırdan kente göçün artmasıyla şehirleşmenin hızlandığı bilinmektedir. Bu dönüşüm tarımsal kesiminde ki nüfusu tutabilmek ve üretkenliği artmasında yeni teknolojileri yaygın hale getirmektir (Tekeli ve Erder, 1978, s. 301).

Aşağıdaki Tablo 10’de Türkiye’de yapılmış olan nüfus sayım yıllarına göre genel nüfus, kent ve kır nüfusunun dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 10. Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kır Nüfusu

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kent (%)	Köy Nüfusu	Kır (%)
1927	13.648.270	3.305.879	24.22	10.342.391	75.78
1940	16.158.018	3.802.649	23.53	12.355.376	76.47
1945	17.820.950	4.346.249	24.38	13.474.701	75.62
1950	18.790.174	4.687.102	24.94	14.103.072	75.06
1955	20.947.188	5.244.337	25.03	15.702.851	74.97
1960	24.064.763	6.927.343	28.78	17.137.420	71.22
1965	27.754.820	8.859.701	31.92	18.895.089	68.08
1970	31.391.421	10.805.817	34.42	20.585.604	65.58
1975	35.605.176	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55
1980	40.347.719	16.869.068	41.80	23.478.651	58.20
1985	44.736.957	19.645.007	43.91	25.091.950	56.09
1990	50.664.458	26.865.757	53.02	23.789.701	46.98
1995	56.473.035	33.326.351	59.01	23.146.684	40.99
2000	67.803.937	44.006.274	64.90	23.797.653	35.10
2007	70.487.917	49.747.859	70.57	20.838.397	29.43
2008	71.517.100	53.611.723	74.96	17.905.377	25.04
2009	72.561.312	54.807.219	75.53	17.754.093	24.47
2010	73.722.938	56.222.356	76.26	17.500.632	23.74

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2023

Tablo 10 incelendiğinde 1927 yılında elde edilen veriler sonucunda 13.648.270 kişinin, 2010 yılındaki verilere göre ise 73.722.938 kişinin Türkiye'nin kent ve kırsal nüfusunu oluşturduğu görülmektedir. Bu verilerden yola çıkarak genel nüfusun her geçen yıl arttığı ifade edilebilmektedir. 1927 yılında nüfusun %24,22'nin kent nüfusunu oluşturduğu görülmekteyken 2010 yılında ise bu oranın %76,26'ya yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak 1927 yılında nüfusun %75,78'ni kırsal nüfusunun oluşturduğu görülmekteyken 2010 yılında ise bu oranın %23,74'e kadar azaldığı görülmektedir. Yıllar içerisinde kırsaldan kente olan göçün arttığı da elde edilmiş bir başka sonuç olarak gösterilebilmektedir.

Özdemir'e göre Türkiye nüfusunda 1927 ile 1950 arası dönemde kent ve kırsala göre değerlendirme yapıldığında kente ait nüfusun %0,72 oranının artışın olduğu ve kente ait nüfus Tablo 10'de görüldüğü gibi durağanlık olduğu gözlenmiştir (2012, s. 3).

1920'de kentsel nüfus, toplam nüfusun %12'sini oluşturmakta ve bunun %39'u İstanbul'da yaşamaktadır. İzmir'de ikinci büyük kent olurken onu nüfusunun yarısına sahip olan Ankara takip etmektedir. 1927 ile 1935 yılları arasında kentsel nüfus artış hızının toplam nüfustan daha düşük olması, o dönemdeki şehirlerin çekim gücünün kısıtlı olduğunu göstermektedir. Eraydın'a göre tarımda ortaya çıkan görece gelir artışı, kırsal kesimin nüfus artışını etkisi altına almaktadır. Dolayısıyla tarımsal verimliliğinin az olduğu Erzurum, Diyarbakır ve Elazığ başta olmak üzere doğu illerinden yeni istihdam fırsatları olmasından dolayı Ankara'ya göç hareketliliğinin olduğu görülmektedir (Eraydın, 1988, s. 138-139).

İlk zamanlarında Cumhuriyet, makineli tarıma geçişte büyük bir atılım gerçekleştirmiş ancak 1929 yılında dünyanın yaşamaya başladığı Büyük Buhran bu anlayışın devam etmesine engel olmuştur. Dolayısıyla Türkiye kentleşme dönüşümünü 2. Dünya Savaşı sonrasında yaşamıştır (Tekeli, 2008, s. 50).

3.2.2. 1950-1980 Dönemi

1950 – 1955 dönemi kırsalda yaşanan dönüşümün ilk sıçrama dönemi olmaktadır. Kırsaldan kopyaların sebebi olarak Türkiye'nin Marshall planından yararlanmasıyla tarım alanlarındaki hızlı makineleşme gösterilebilir. Bu yöntemler ile traktör sayılarında artış olmuş ve bir traktörün 10 işgücünü açığa çıkaracağı varsayımı üzerine hesaplar

yapılmıştır. Dolayısıyla o dönemde Türkiye’de göçlerin kentlerin çekimi ve kırların itimiyle gerçekleştiği düşüncesi öne çıkmaktadır (Tekeli, 2008, s. 51).

Aşağıda verilmiş olan Tablo 11’de Türkiye köyden kente doğru olan iç göçteki sıçramalara ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 11. Köyden Kente İç Göçteki Sıçramalar

1945-1950’den 1950-1955’e	4 Kat
1960-1965’ten 1965-1970’e	2 Kat
1970- 1975’ten 1980-1985’e	1,5 Kat

Kaynak: Tekeli, 1998, s. 26

Tablo 11 incelendiğinde 1945-1955 yılları arsında 4 katlık bir sıçrama olduğu görülmektedir. Köyden kente olan içgöçlerde 1950-1955 yılları arası bir önceki yıllara göre büyük sıçrama olmasının nedeni Stirling’in toprağı kıt olan köylerin genişlemekte olduğu sınıra çoktan ulaşmasıyla birlikte köydeki gençlerin umut vaat eden kentlere göç etme eğiliminde olmasıdır. Bununla birlikte İstanbul, Ankara ve İzmir gibi kentlere bağılı köyler bu durumdan ilk etkilenenler arasındadır. 1960-1970 yılları arasında ise 2 katlık bir sıçrama olduğu görülmektedir. Tablo 11’de gösterilen bu yıllar arasında olan 2 katlık sıçramanın nedeni ise toprağı daha bol olan köylerin 15 yıl sonra aynı duruma düşmesi olarak ifade edilmektedir. Örnek olarak Karadeniz Bölgesi’ne bağılı köyler ile Orta Anadolu verilebilir. Son olarak 1970-1985 yılları arasındaki sıçrama 1,5 kat olarak hesaplanmıştır. 1980-1985 yıllarındaki 1,5 katlık sıçrama Doğı ve Güneydoğı Anadolu’da bulunan köylerine kendilerine yakın olan büyük kentlerin etkisi altına girmesidir. Bununla birlikte modern teknolojinin kullanımının artması ve bu bölgelerdeki işlenebilecek toprakların sınırlarının artması da yaşanmış olan 1.5 katlık sıçramanın nedenleri arasında gösterilmektedir (Tekeli, 1998, s. 26).

Göçü etkileyen nedenlere bakıldığında çeşitli sınıflandırmalar yapılsa da bütün nedenlerin birbiri ile bağılantılı olduğu ve zincirleme bir bütünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Makineleşme ile teknolojiye bağılı gelişmeler tarımsal yapıda meydana gelen değışmelerin sonucu olarak ekonomik çözümlerin olması, kırsal alanların yetersizliğinin gözlemlenmesi, halkın gözünde kenti çekici hale getirmiş ve kırdan kente göç kaçınılmaz hale gelmiştir (Akgür, 1997, s. 56).

3.2.3. 1980 Sonrası Dönem

Liberal piyasa ekonomisinin etkisi altında 1980'lerden sonra iç göç süreci farklı bir boyut kazanmıştır. Bu dönem ekonomide serbest piyasa şartları hâkim olmakta ve yoğun bir şekilde özelleştirmeler gerçekleşmektedir. Kentlerdeki eğitim, sağlık, ulaşım gibi olanakların kalitesindeki artış farklı bir kentleşme unsuru olmaktadır. 1980 yılları etkisi altına alan terör ve güvenlik sorunları zorunlu bir iç göç dalgasının oluşmasına sebep olmuştur. Doğu da başlayan göç daha güvenli olarak kabul edilen kent merkezlerine ve daha sonra da Batı ve Orta Anadolu'ya gerçekleşen göç olmuş akabinde kentsel sorunların büyümesine neden olmuştur (İçduygu ve Sirkeci, 1999).

1990 yıllarda sanayileşmeye ek olarak turizmde yaşanan gelişmeler iç göçün belli bölgelere üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Sanayisi ile ön plana çıkan Marmara Bölgesi iç göçten en çok etkilenen bölgeler arasındadır. Diğer yandan verimli geniş arazileri olması, turizmin önemli merkezi olması ve tarıma bağlı istihdama açık olması Akdeniz Bölgesi'ni göçün yoğun olduğu bir diğer bölge yapmaktadır. 2000'li yıllarda ise ücretlilerin atama yoluyla ve üniversite okuyan gençlerin hareketliliği ile yaşanan bir iç göç sürecinden bahsedilebilir (Koyucu, 2015, s. 19).

1980 ile 2010 yılları arasında Türkiye'nin göç verilerine bakıldığında toplam nüfusunun içerisinde göç eden verilerinde artış eğilimi gözlemlenmektedir. Ancak göç yapıları değişmekte ve köyden kente göçten çok kentten kente ya da kent içi göç gibi farklı toplumsal hareketlilikler ortaya çıkmaktadır. 1975 ile 1980 yılları arasında 3,6 milyon kişi (nüfusun %9,3'ü) göç etmiş, 1995 ve 2000 yılları arasında 6,7 milyon kişi (nüfusun %11'i) göç etmiştir. 1965 ile 2000 yılları arasında 21,1 milyon kişi ile arası şehir değiştirmiştir. Yaygın görüş, kırdan kente olduğu yönünde olsa da 1980-2000 yılları arasında göçlerin yarısından fazlası kent kente şeklinde olduğu görülmektedir (Koyucu, 2015, s. 44). Bu durum, göçün eskiye göre sosyo-ekonomik düzeyi daha yüksek toplumsal kesimlerde gerçekleştiğine işaret etmektedir (Yaman, 2019, s. 134-135).

2000 yılı sonrası göç edenlerde sosyo-ekonomik niteliklerin önceki yıllara göre daha yüksek olması sebebi maaşlı işlerde çalışmalarındır. Göç, 1980 yılları sonrası nitelik değiştirme eğilimine girmiş ve kırdan kente olarak bu sefer kentten kente olmaya başlamıştır. Göçmenler açısından en önemli özelliği emek piyasasındaki dönüşümle istihdamın kısıtlaması, enformel sektörlere yönelmesi ile toplumsal hareketlilik olanağı sağlamamıştır (Yükseker, 2008, s. 156)

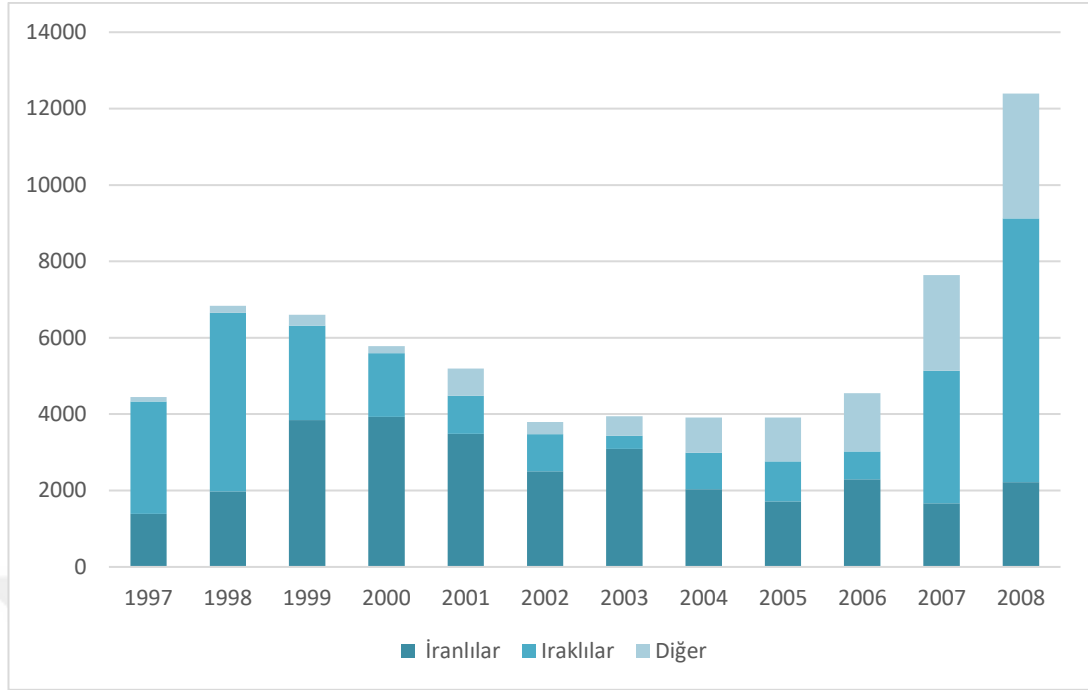
3. BÖLÜM

TÜRKİYE'YE GELEN SURİYELİLERİN GÖÇ HAREKETLERİNİN MEKÂNSAL DAĞILIMI VE EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Türkiye, komşu ülkelerden gelen sığınmacılar, mülteciler ve geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yanı sıra farklı ülkelerden gelen işçiler, öğrenciler ve diğer göçmen gruplarını da barındırmaktadır. Türkiye zamanla ‘göç veren ülke’ konumundan ‘göç alan ülke’ konumuna gelmiştir. Afrika ve Asya ülkelerinden Avrupa’ya göç etmek isteyenler için ‘transit geçiş’ göçü haline gelen Türkiye üç farklı göç türünün bir arada bulunduğu ülke konumundadır (Kirişci, 2007, s. 92).

1. TÜRKİYE’DE FARKLI GÖÇMEN GRUPLARI

Türkiye’ye gelen göçler düzenli, düzensiz ve sığınmacı olarak üç gruba ayrılmaktadır. Düzenli ve düzensiz göç arasındaki ayrım, ülke sınırlarına girerken, ülke sınırlarında kalırken veya sınırdan ayrılırken pasaport gibi gerekli belgelerin yanında olup olmaması durumuna göre yapılmaktadır. Türkiye’ye yılda ortalama 250.000 göçmen gelmektedir. Bu rakamın %70’ini düzenli göçmenler, %25’ini düzensiz göçmenler ve %5’inden azını ise sığınmacılar oluşturmaktadır. Örneğin, 2008’de yaklaşık 175.000 düzenli göçmen, 65.000 düzensiz göçmen ve 12.000 sığınmacı kayıt altına alınmıştır (İçduygu ve Biehl, 2012).

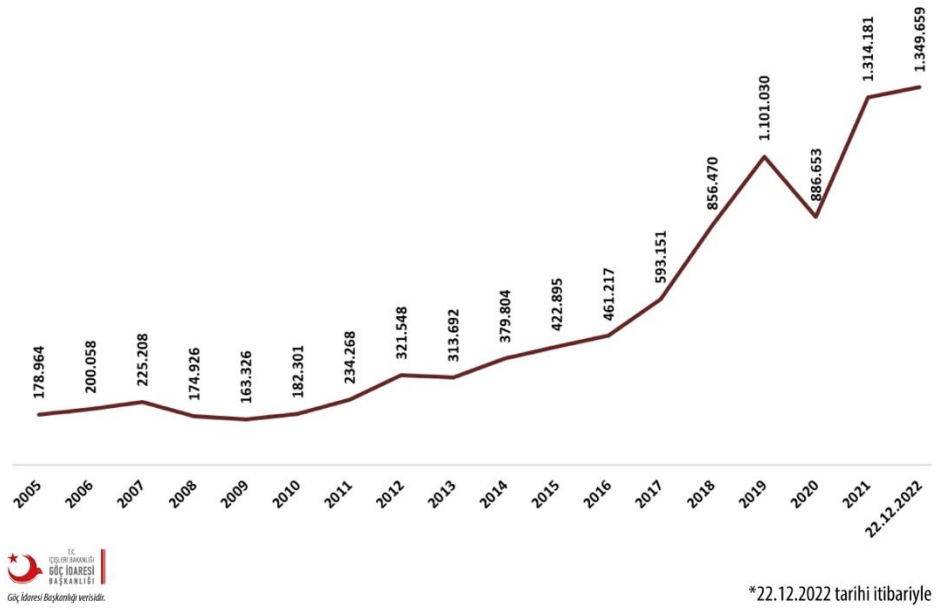
Şekil 4. Türkiye'deki Sığınmacılar (1997-2008)

Kaynak: BMMYK⁷

Şekil 4'te görüldüğü üzere 2000 yılına kadar Türkiye'de sığınmacıların büyük çoğunluğu Iraklılar ve İranlılardan oluşmaktadır. 2000 yılında yaklaşık olarak 4000'den fazla İranlı ve 1.700'ün üzerinde Iraklı, sığınma aramaktaydı. Irak'ın 2003 yılında ABD tarafından işgal edilmesinin ardından tüm sığınma taleplerinin beklemeye alınması ile bu yıldan sonra rakamlarda düşüşler yaşanmıştır. 2007 itibariyle Irak'taki koşullarda iyileşme olmasıyla beraber başvuruların tekrar işleme alınması söz konusu olmuştur. Ayrıca Türkiye'ye ABD hükümeti tarafından 2000 kişilik Iraklı mülteciyi kabul edeceği yönünde kota konmuş ve o zamandan bu yana Iraklı mültecilerin Türkiye'ye sürekli olan bir göç akımı söz konusu olduğu görülmüştür. Türkiye'de 2007 ve 2008 yıllarında sığınmacı sayısında artış gözlemlenmiştir. 2007 yılında bazı Afrika ülkelerinden gelen insanlarda önemli derecede bir artış olduğu görülmüştür. 2008 yılında sığınmacıların yaklaşık %50'sini Iraklılar, yaklaşık %20'sini İranlılar ve diğer grubundaki (Sudanlılar, Somaliler, Kongolular, Etiyopyalılar) ülkeler ise yaklaşık %10'luk bir kısmını oluşturmaktadır.

⁷ BMMYK'un Ankara'da bulunan ofisi ve İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut İltica Dairesi'nden elde edilen bilgilerden derlenmiştir (İçduygu ve Biehl, 2012).

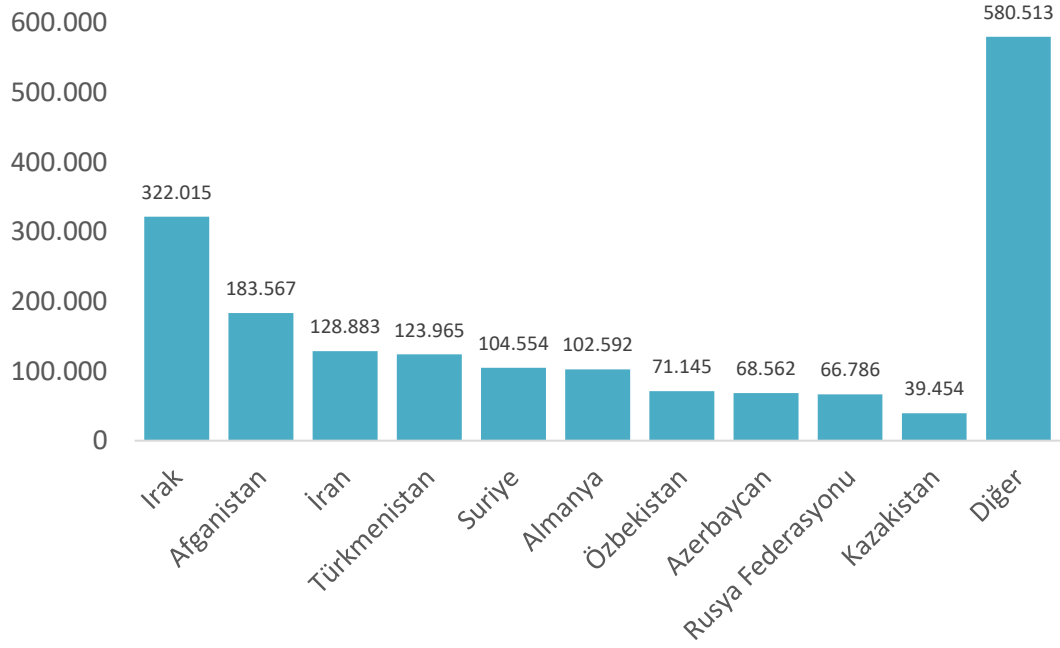
Türkiye’de bireysel göç eylemlerinin de gerçekleştiği görülmektedir. Büyük oranda az gelişmiş ülkelerden gelen göçün, göçe maruz kalan yerel halk üzerinde ekonomik, kültürel, politik ve sosyal etkileri vardır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (OECD) verilerine göre 2019 yılında Irak, Türkmenistan ve Afganistan’dan yeni göçmenler gelmiştir. 2020 yılında sığınma talebinde bulunan 31.000 göçmen başvurusu arasında en fazla Afganistan, Irak ve İran uyruklu göçmenler yer almaktadır (OECD, 2021).

Şekil 5. İkamet İzni ile Türkiye’de Bulunan Yabancıların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: GİGM, 2022

Şekil 5’te görüldüğü üzere, ikamet izni olan yabancıların 2019 yılına kadar artış eğiliminde olduğu görülmektedir. GİGM tarafından yayınlanan verilere göre 2020 yılında ikamet izni verilen yabancıların sayısı 886.653 iken, 2022 yılında bu veri 1.349.659’a yükselmiştir. İkamet izni verilerine bakıldığında 2020 yılında koronavirüs pandemisi ile düştüğü ancak 2021 yılında bu sayının salgın öncesi dönemin de üzerine çıktığı görülmektedir.

Şekil 6. Türkiye’de Vatandaşlık Ülkesine Göre Yabancı Nüfusun, İlk 10 Uyuğu Göre Dağılımı⁸ (2021)

Kaynak: TÜİK, 2022

Şekil 6 incelendiğinde Türkiye’de bulunan yabancıların (İlk 10) vatandaşlık ülkesine göre dağılımı görülmektedir. 2021 yılında Türkiye’deki ikamet izinli, çalışma izinli, mavi kart sahibi ve uluslararası koruma kapsamındaki yabancılarla ilgili veriler, TÜİK tarafından yayınlanmıştır. İlgili verilere, Suriye vatandaşlarından geçici koruma statüsüne sahip olanlar ve 3 aydan daha kısa süreli ikamet izni verilen yabancılar dahil edilmemiştir. Türkiye’de bulunan yabancı nüfusun 2021 yılında 1.792.360 kişi olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de ikamet etmekte olan yabancı nüfusun vatandaşlık ülkeleri bazında dağılımı incelendiğinde, 322.015 kişiyle Irak vatandaşlarının tablonun ilk sırasında yer aldığı görülmektedir. Devamında ise sırasıyla 183.567 kişi ile Afganistan, 128.883 kişi ile İran, 123.965 kişiyle Türkmenistan uyruklu olduğu görülmektedir. Diğer ülkeler kapsamında ise bu sayının toplamda 580.513 kişi olduğu görülmektedir (Sağıroğlu vd., 2022, s. 28).

⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız. TÜİK, “*Vatandaşlık Ülkesine Göre Yabancı Nüfus*” Erişim, 05 Aralık 2022. “Diğer” kategorisi altında vatansızlar (397 kişi), uyruğu bilinmeyenler (165 kişi) ve diğer ülkeler toplanmıştır.

TÜİK verileri incelendiğinde 2021 yılında Türkiye’de ikamet eden yabancıların iller bazındaki dağılımı sonucunda; en fazla yabancıların bulunduğu illerin başında 740.954 kişiyle İstanbul’un geldiği görülmektedir. Daha sonra bu sırayı 173.264 kişi ile Ankara’nın ve 136.946 kişiyle Antalya’nın takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte en az yabancıların ikamet ettiği illerin ise sırasıyla 207 kişiyle Bitlis, 270 kişi ile Ardahan ve 366 kişiyle Tunceli olduğu ifade edilmektedir (TÜİK, 2022).

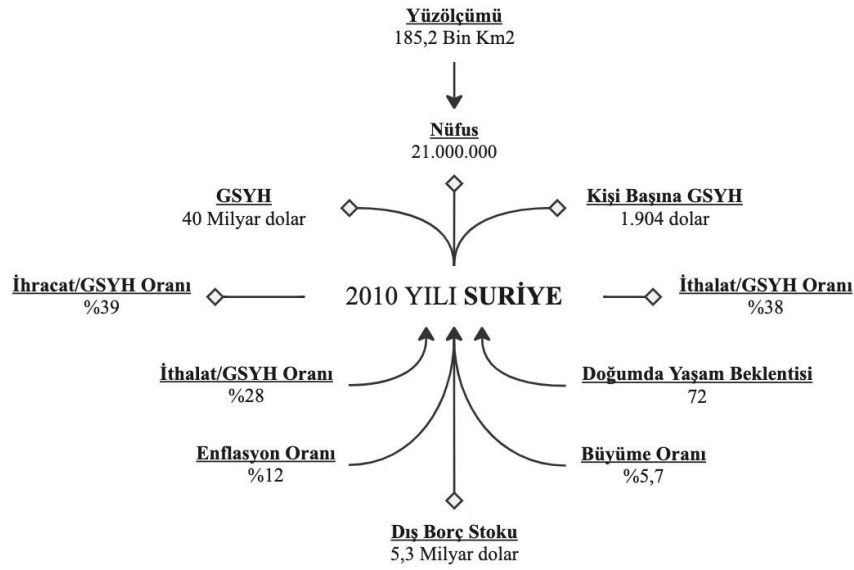
Afganistan’da yıllardır süren ve taliban güçlerine karşı yürütülen mücadeleden dolayı çoğu kişi daha iyi yaşam standartlarında yaşamak için göçe maruz kalmıştır. Kalıcı bir istikrar olacağı ümidini kaybeden halk gün geçtikçe yaşadıkları yeri terk etmek zorunda bırakılmıştır. İlk olarak bu halk komşu ülkesi olan Pakistan ve İran’a sığınmacı olarak gitmektedir. Bitmeyen savaşın oluşturduğu huzursuzluk, birçok göçmenin uğrak yeri olarak Pakistan ve İran’dan sonra ise hedefi Türkiye yapmaktadır. Türkiye’yi tercih etmelerinin en önemli nedenlerinden biri ise yönetimin ve yerli halkın Afganistanlılara yakınlık ve güven duymasıdır (Mohammad Ali, 2021, s. 42).

Son olarak Türkiye tarihinde üç önemli göç hareketi görülmektedir. Birincisi, 1. Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan ve genellikle Balkanlardaki Türkler tarafından gerçekleşen göç hareketleridir. Başlangıçta bu göç hareketi birtakım sorunlara sebep olsa da zamanla bu göçmenler Türk toplumu ile uyumlu bir yaşantı sürdürmeye başlamışlardır. İkincisi, Körfez Harekâtı ile Irak’a ABD’nin müdahale etmesi sonucunda meydana gelmiştir. Bu süre zarfında çok sayıda Iraklı göçmenler Türkiye sınırlarından geçmiş ve sınıra yakın olan barınma merkezlerinde ikamet etmişlerdir. Üçüncü ve en önemli göç hareketi ise Suriye krizi ile ilgilidir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017). 2010 yılında Kuzey Afrika’da başlayıp ilerleyen zamanlarda Arap Baharı olarak gündeme gelen süreç ilk olarak Türkiye’nin de içinde bulunduğu coğrafya ile dünyanın birçok bölgesini doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkisi altına almıştır (Ekici ve Tuncel, 2016).

2. 2011 SONRASI KİTLESEL SON DEV DALGA (SURIYE GÖÇÜ)

Suriye, Ortadoğu'nun merkezinde yer alan Türkiye, Ürdün, Irak, Lübnan ve İsrail'in komşu ülkesidir. Başkenti Şam olmak üzere önemli şehirleri Humus, Halep, Hama ve Lazkiye'dir. Savaş gerçekleşmeden önce nüfusun büyük bir kısmı ülkenin batısında yaşamaktaydı. Ülkede doğal kaynak olarak petrol, doğalgaz ve fosfat vardır. Ekonomisi tarım, hayvancılık, turizm, imalat sanayi ve diğer hizmetlerden oluşmaktadır (Demir, 2020, s. 284).

Suriye ekonomisi 2002-2010 yılları arasında cari işlemler dengesi açısından açık veren bir ülke olarak bilinmekteydi. Ortalama tasarruf ile yatırım oranları arasındaki fark ise cari işlemler dengesi açığı kadardı. Suriye bu cari açığı petrol ihracatı ile kapatmıştır. Ekonomisi büyüme sağlasa da o dönemler arasında ülkenin işsizlik oranının %8,4 gibi yüksek bir oran seyretmekte olduğu bilinmekteydi (Doğan, 2012, s. 31)

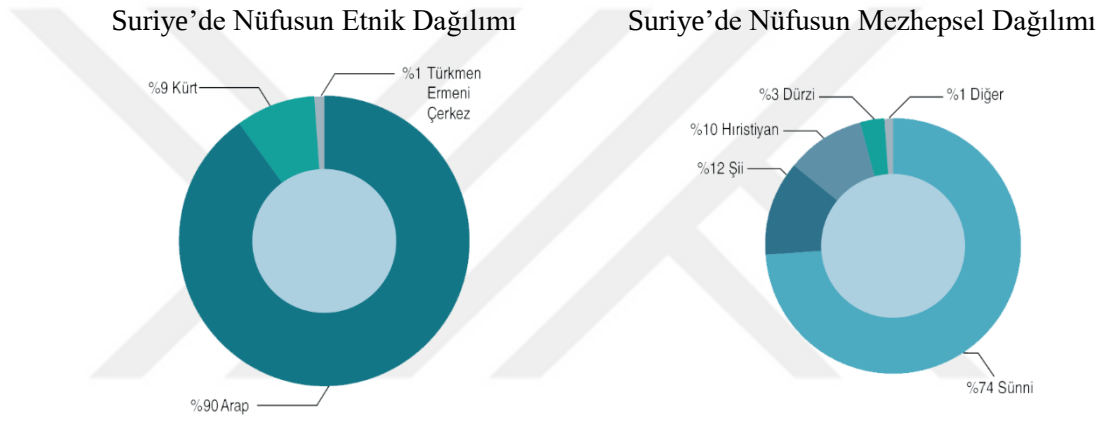

Şekil 7. İç Savaş Öncesi 2010 Yılı Suriye

Kaynak: Worldbank, Dünya Gelişmişlik Göstergeleri, 2022

Şekil 7’de görüldüğü üzere 2010 yılında ülkenin GSYH’si 40 Milyar dolar, kişi başı GSYH 1.904 dolar ve enflasyon oranının ise %12 olduğu görülmektedir.

Aşağıda Şekil 8’de görüldüğü üzere Suriye nüfusunun yaklaşık %90’ı Araplar’dan, %9’u Kürtler’den, %1’i ise Ermeniler, Çerkezler ve Türkmenlerden oluşmaktadır. Suriyeli Araplar her ne kadar çoğunlukta olsalar da mezhepsel ayrılıklardan dolayı bölünmüş bir yapı sergilemektedir. Şekil 8’e mezhepsel açıdan bakıldığında Sünni olan Müslümanların %74’lük bir kısmı temsil ettiği görülmektedirken bu oranın %9’unu Kürtler oluşturmaktadır. Aleviler/Nusayriler %12-13’lük bir oran ile Sünni olmayan Müslümanlar arasında en geniş kategoriyi oluşturmaktadır. Nüfusun %10 kısmını ise farklı mezheplerde olan Hristiyanlar teşkil etmektedir. 1990’ların başında yaşanan göç dalgası sonucunda, Yahudi sayısında az da olsa bir gerileme olduğu ifade edilmektedir.

Şekil 8. 2011 Yılı Suriye Nüfusunun Etnik ve Mezhepsel Dağılımı

Kaynak: Analist Dergisi, Dincer, 2011

Suriye Ortadoğu açısından çok stratejik bir öneme sahip olan ve üç kıtanın, üç ilahi dinin doğduğu bir ülkedir. Suriye 402 yıl Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından bakıldığında Ortadoğu’daki İslam ülkelerine geçiş kapısı niteliğinde olup aralarında 910 km sınır bulunmaktadır. İç savaşın patlak vermesi ile ülkedeki milyonlarca Suriyeli ülkesini terk etmek zorunda kalmış ve yarıdan fazlası Türkiye’yi tercih etmiştir. Ani ve büyük boyutlu olan bu göç beraberinde Türkiye’de göçmen sorununa sebep olmuştur (Demir, 2020, s. 284).

Türkiye’ye ilk toplu nüfus hareketi 29 Nisan 2011’de Hatay’ın Yayladağı ilçesine bağlı Cilvegözü sınır kapısından 252 kişinin bulunduğu grupla olmuş ve 2015’e kadar aralıksız devam etmiştir. Zulümden ve savaştan kaçanlar için Türkiye sınırlarının açık olacağı ve temel ihtiyaçların karşılanacağı belirtilmiş bununla birlikte

zorla geri gönderme gibi bir uygulamanın yapılmayacağı yönünde de Türkiye Devleti tarafından açıklamalarda bulunulmuştur (Erdoğan, 2015, s. 317-318).

Savaştan kaçarak diğer ülkelere göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin yarısında fazlasına ev sahipliği yapan Türkiye’de bu nüfusun varlığı; ekonomik, siyasi ve güvenlikle ilgili alanlarda büyük etkiler olmuştur. Barış sağlanarak evlerine dönmeleri hususunda gayretler aralıksız olarak devam etmekte olsa da her geçen gün Suriyelilerin kalıcı olma eğilimlerinin güçlendiği gözlemlenmektedir. Yaşanan bu göç 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana Dünya ve Türkiye tarihinde şahit olunan en büyük insanlık krizi olarak kabul edilmektedir. Bu krizden dolayı Türkiye, dünya üzerinde en fazla mülteci bulunduran ülke konumdadır (*T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, s. 28).

Tablo 12’de görüldüğü gibi Türkiye 3.700.000 kişi ile en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülkedir. Kolombiya, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer insanlar da dahil olmak üzere 2.500.000’den fazla insanla ikinci sıradadır. Dolayısıyla dünyada art arda 8 yıldır uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olan en fazla kişiye ev sahipliği yapan Türkiye’de geçici koruma ve uluslararası koruma altında 4 milyonun üzerinde kişi bulunduğu ifade edilebilir (UNHCR, 2022).

Tablo 12. En Fazla Mültecilere Ev Sahipliği Yapan 5 Ülke

Ülke	Kişi Sayısı
Türkiye	3.700.000
Kolombiya	2.500.000
Almanya	2.200.000
Pakistan	1.500.000
Uganda	1.500.000

Kaynak: UNHCR, 2022

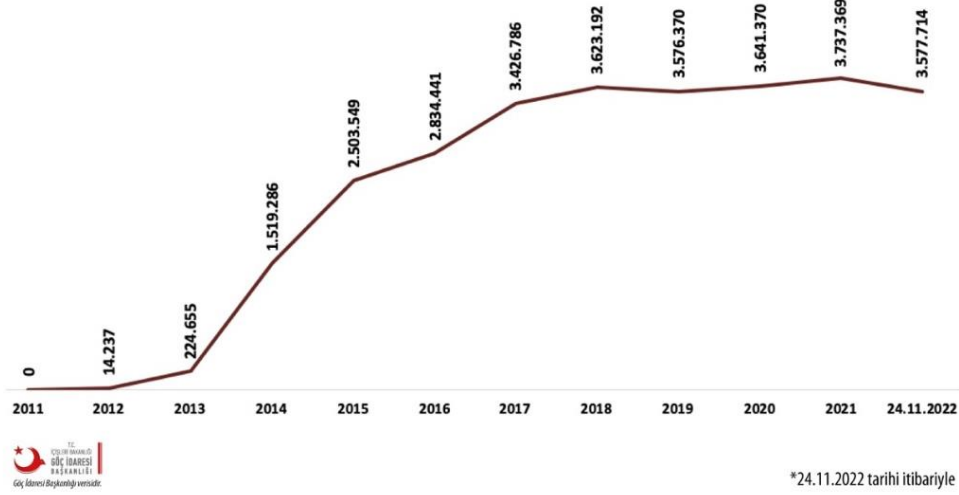
Türkiye’de göç uygulamalarının uluslararası mevzuat ile uyumlu hale getirilmesi amacıyla 04/04/2013 tarih ve 6458 sayılı YUKK, Resmî Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile GİGM kurulmuş olup 29 Ekim 2021 tarih ve 31643 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Genel Müdürlüğün statüsü Başkanlık olarak değiştirilmiştir. Resmî

Gazete’de yayımlanan 17.03.2016 tarihli 29656 sayılı kararı, YUKK’un uygulanmasına ilişkin yönetmeliği ve 2014 tarihli 6883 sayılı karar ile geçici koruma yönetmeliği, YUKK’un uygulama çerçevesini geniş bir kapsamda şekillendirmiştir. Türkiye’de koruma altında bulunan yabancılardan Suriyeliler, geçici koruma kapsamına alınmıştır⁹. Geçici koruma, Madde 91’de ifade edildiği üzere “*ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara*” sağlanan koruma olarak ifade edilmektedir (GİGM, 2022).

Türkiye’de geçici koruma kapsamı altındaki Suriyeli sayısı, Nisan 2015 tarihi itibari ile 1.738.448 olarak açıklanmıştır. Bunlardan 225.000 Suriyeli 10 ilde bulunan 25 kampta yaşamakta ve geriye kalan 1.500.000’in üzerinde kişinin kamp dışında yani Türkiye’nin hemen hemen her yerinde yayılmış şekilde yaşamakta oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte kayıt altında olmayan Suriyeli sayısı henüz bilinmemektedir. Bilinmeyen bu Suriyeli sayının tahmini olarak 2.000.000’u aşkın olduğu düşünülmektedir. Başta krizin bu kadar uzun sürmeyeceği düşünüldüğünden, Suriye’nin Türkiye’ye yakın olmasından kaynaklı korumasız sınır ve akraba ilişkileri gibi nedenlerden dolayı kayıt altına alınanlar 22 Ağustos 2022 tarihi itibariyle %55’leri göstermekteydi. Fakat GİGM ve BMMYK desteği ile yapılan yoğun çalışmalar sonucunda Nisan 2015’te bu oranın %90’ları aştığı gözlemlenmiştir (Erdoğan, 2015, s. 320-321).

2011 yılında başlayan sığınmacı akımı ve sığınmacılara uygulanan “açık kapı politikası” ilk başlarda beklenen sığınmacı sayısını aşmasına rağmen devam ettirilmiştir (Yaman, 2019). GİGM verileri doğrultusunda Şekil 9’a göre 24 Aralık 2022 tarihinde Türkiye içerisinde geçici koruma kapsamında 3.577.714 Suriyeli bulunmaktadır.

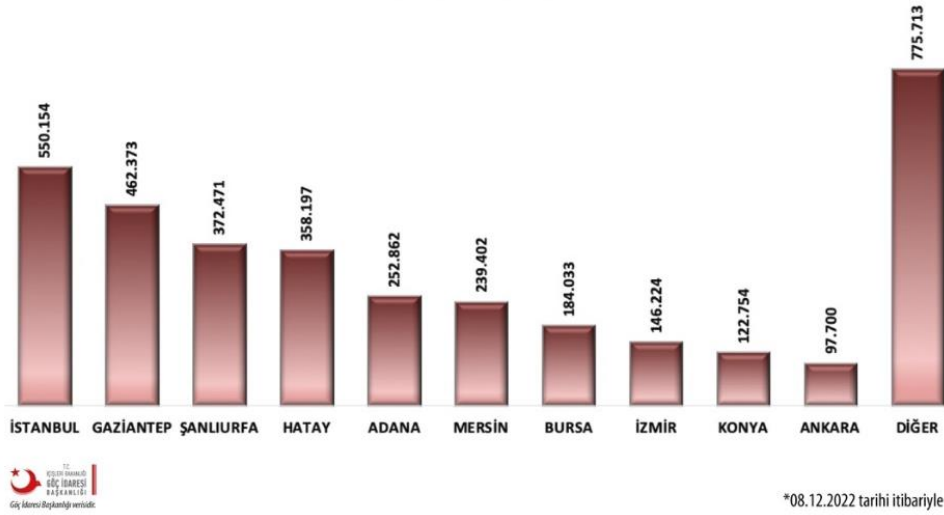
⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. İçişleri Bakanlığı GİGM’nin 27.10.2022 tarihli ve 24312041-122220 sayılı yazısı

Şekil 9. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: GİGM, 2022

GİGM'nin 20 Ekim 2022 tarihli verileri doğrultusunda Türkiye'de geçici koruma kapsamında yaşayan Suriyelilerin bulunduğu ilk 10 ildeki sayıları aşağıda Şekil 10'da yer almaktadır. İlk 10 şehir arasında bulunan Hatay ve Adana'da geçici barınma merkezleri bulunmaktadır.

Şekil 10. Türkiye'de Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Kaynak: GİGM, 2022

Şekil 10’da görüldüğü gibi en çok Suriyeli’ye ev sahipliği yapan şehir 550.154 kişi ile İstanbul ve onu 462.373 ile Gaziantep, 372.271 kişi bulunan Şanlıurfa takip etmektedir. Yerli nüfusa oranlandığında en yoğun olan şehir %37,57 oran ile Kilis’tir. Suriyeli sayısı 87.756 iken Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak 145.826 kişi kayıt altında bulunmaktadır. Tunceli 38 kişi ile Türkiye’de Suriyelilerin en az olduğu şehirdir. GİGM’nin 8 Aralık 2022 verileri doğrultusunda Suriye nüfus oranının ülke genelinde %4,2 olduğu ifade edilmektedir.

Geçici barınma merkezinde olmayan ve çalışmak zorunda kalan Suriyeliler ilk olarak çalışma izinleri bulunmadığı için düşük ücret karşılığında çalışmıştır. Bunu avantaj olarak gören işveren düşük ücretli olduğu için memnun olurken kayıtlı işçi çalıştıran işverenler rekabet avantajı olmamasından dolayı şikâyetçiydi. Bu soruna çözüm amaçlı 2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Geçici Koruma Yönetmeliği ve 2016/8375 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik çıkarılarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğe göre “*geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izini olmaksızın Türkiye’de çalışmaları veya çalıştırılmaları yasaktır*” ifadesi Madde 4’de yer almaktadır (Demir, 2020, s. 301). BM’nin 6458 sayılı YUKK ile toplu olarak sığınma kriterlerine tam uyum sağlayan ve ‘Geçici Koruma’¹⁰ uygulanan Türkiye’deki yaşayan Suriyelilerin durumuna yasal dayanak kazandırmıştır (Adıgüzel, 2016, s. 89-90).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Göç hareketleri, Türkiye’nin toplumsal yapısında önemli değişimlere neden olan bir faktördür. Özellikle Balkan ülkelerinden gelen göçler, Cumhuriyet dönemiyle birlikte mübadele adı altında başlamış ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında devam etmiştir. 1989’da Bulgaristan’dan gerçekleşen göçler ve 1992-1995 yılları arasındaki Yugoslavya’nın parçalanmasıyla sonuçlanan iç savaş döneminde de bu göç hareketleri devam etmiştir.

¹⁰ Ülkemizde geçici koruma 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı YUKK’un 91’inci maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 13/10/2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde sağlamaktadır.

Bunlara ek olarak, 2011 yılından itibaren Suriye'de yaşanan olaylar nedeniyle meydana gelen zorunlu göçler de Türkiye'nin toplumsal yapısını etkileyen bir olgu haline gelmiştir. Suriye'deki çatışmaların başlamasıyla birlikte milyonlarca Suriyeli, Türkiye'ye sığınmış ve Türk toplumunda önemli bir demografik değişime yol açmıştır (Tümtaş, 2016, s. 1348). Ancak Suriye savaşı ile başlayan büyük kitlesel göçün etkileri özellikle ekonomik anlamda halen tartışılmakta ve akademik çalışmalara konu olmaktadır.

Araştırmanın amacı savaş sonrası ülkesini terk etmek zorunda kalan geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin, kişi başı gayri safi yurt içi hasıla, istihdam, göç yoğunluğu ve hudutta uzaklığının incelenmesi ve bu değişkenlerin mekânsal tercihler üzerine nasıl bir etki oluşturduğunu tespit etmektir.

Çalışmada il merkezleri ile hududa uzaklık arasındaki mesafe hesaplanırken Google Earth programı kullanılmıştır. 81 il merkezi ile hudut kapılarının işaretlendiği haritalar yoluyla Quantum Coğrafi Bilgi Sistemleri (QGIS) programı kullanılarak il merkezleri ve hududa uzaklığını gösteren mesafe matrisi (81x9) elde edilmiştir. Haritalandırma en düşük ve en yüksek değerler arası eşit yüzdelerlik dilimler hesabı yapılarak kategorize edilmiştir. İller ile hudut kapıları arasındaki mesafe hesaplanırken nüfus yoğunluğunun il merkezlerinde daha yoğun olduğu düşünülerek, her ilin yönetsel merkezinin olduğu nokta baz alınmıştır. Değişkenlere ait veriler TÜİK, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) veri uygulaması ve İçişleri Bakanlığı GİGM'de toplanmıştır.

Tablo 13'te analizlerde kullanılan değişkenler ve bu değişkenlere ait açıklamalar doğrusal ve logaritmik olarak gösterilmiştir.

Tablo 13. Analizlerde Kullanılan Değişkenler Tablosu

Değişkenler		
Doğrusal	Huduttan Uzaklık	D
	Göç Yoğunluğu	M
	İstihdam	E
	Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	GSYH
Logaritmik	Huduttan Uzaklık	LOGD
	Göç Yoğunluğu	LOGM
	İstihdam	LOGE
	Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	LOGGSYH

Bu araştırmada hududa yakınlık analizi için kullanılan yöntem Jones'nun (1995) yılında yayınlamış olduğu makaleye dayanmaktadır. Göç olgusu aynı zamanda göçmen akışlarındaki coğrafi farklılıkları da açıklamaya çalışmaktadır. Jones bu durumu mekânsal seçicilik olarak ifade eder. Mekansal seçiciliğin iki geniş yönünü tartışmaktadır. Birincisi, bir yerin potansiyel varış noktalarına görece konumu ve erişilebilirliği (örneğin, araya giren engellerin olmaması) göç oranını etkilemektedir. İkinci olarak, bir yerin mutlak konum özellikleri (örneğin, büyüklüğü, ekonomik ve kültürel fırsatları) hem yerlilerin hem de potansiyel göçmenlerin çekiciliğini etkilemektedir. Dolayısıyla hem engeller hem de menşe-hedef faktörleri göçmenlerin diğer yerlere kıyasla bir yeri seçme derecesini belirlemektedir. Coğrafi seçiciliğin her iki yönüyle çoklu regresyon çekim modeli formülü ile dikkate alındığını ifade etmektedir.

4. ARAŞTIRMA SORUSU

Araştırmanın soruları, “illerin göç yoğunluğu hududa uzaklıktan etkilenir mi?, istihdam ile hududa uzaklık arasında nasıl bir ilişki vardır?, gayri safi yurtiçi hasıla ile hududa uzaklık arasındaki ilişki ve göç yoğunluğu ile istihdam arasındaki ilişki nasıl değişmektedir?, istihdam mı göç yoğunluğunu etkiler yoksa göç yoğunluğu mu istihdamı etkiler?” olarak belirlenmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI, SINIRLARI ve KISITLARI

Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeliler istihdama katkısı ve çalışma koşulları üzerine etkilerini inceleyen çalışmalar veri eksikliğinden dolayı kısıtlıdır. Çalışmada kullanılan GİGM'nin belirli aralıklarla yayınladığı verilerden yola çıkarak, Türkiye'de göç hareketlerinin başına buyruk bir süreç olmamakla beraber tamamen devletin kontrolünde olduğu söylenebilir.

Göç 2011'de başlamış olsa da geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere ilişkin göç verilerine 2016 yılı ve sonrası için ulaşılmaktadır. Çalışma Bakanlığı illere göre çalışma izni olan yabancıların verilerini paylaşmaktadır. Suriyelilerin istihdam rakamları ile ilgili doğrudan veri bulunmamaktadır. Çalışmada R^2 değerleri oldukça düşük olduğu için dışlanan değişken sorunu mevcuttur. Yani bağımsız değişken bağımlı değişkeni yeterince açıklayamamaktadır.

Tablo 14. Türkiye'nin Suriye'ye Açılan Sınır Kapılarının Durumu

	Hudut Kapısının Adı	Hudut Kapısının Bağlı Olduğu İl	Durumu	Sınır Ülkesi
1.	KARKAMIŞ	Gaziantep	Sürekli Açık	SURİYE
2.	CİLVEGÖZÜ	Hatay	Sürekli Açık	SURİYE
3.	ÖNCÜPINAR	Kilis	Sürekli Açık	SURİYE
4.	ÇOBANBEY	Gaziantep	Sürekli Açık	SURİYE
5.	AKÇAKALE	Şanlıurfa	2016 (Açık) 2017 (Açık) 2018-2019 (Kapalı) 2020 Sonrası (Açık)	SURİYE
6.	CEYLANPINAR	Şanlıurfa	2020 Sonrası (Açık)	SURİYE
7.	KUMLU (Zeytin Dalı Hudut Kapısı)	Hatay	2019 Sonrası (Açık)	SURİYE
8.	YAYLADAĞI	Hatay	2016-2017 (Açık) 2018 Sonrası Kapalı	SURİYE
9.	NUSAYBİN	Mardin	2016-2017 (Açık) 2018 Sonrası Kapalı	SURİYE
10.	MÜRŞİTPINAR	Şanlıurfa	Sürekli Kapalı	SURİYE
11.	ŞENYURT	Mardin	Sürekli Kapalı	SURİYE

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2023)

Çalışmada illerin yoğunluk haritaları çıkarılarak, sınırın hudut kapılarına uzaklıkla göç yoğunluğu ve istihdam arasında ilişki regresyon doğrusu ile belirtilmiştir. Yukarıda tablo 14'te Türkiye'nin Suriye'ye açılan 9'u açık ve 2'si kapalı olan 11 sınır kapısı verilmiştir. Bu bağlamda Mürşitpınar ve Şenyurt sınır kapıları sürekli kapalıdır. O yüzden analize dahil edilememiştir.

6. LİTERATÜR TARAMASI

İnce (2018), uluslararası göç bağlamında “Türkiye’deki geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin mekânsal yoğunlaşması” adlı çalışmasında, Suriyelilerin Türkiye’ye gelmesinde birçok faktörün etkili olmakla birlikte, en önemli nedenlerinin fiziksel yakınlık ve Türkiye’nin uyguladığı açık kapı politikası olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Hayter (2004)’e göre de fiziki mesafe, zorunlu göçlerin olduğu durumda belirleyici bir faktör olarak görülmektedir.

Kaya ve Aydın (2021), “Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri” adlı çalışmasında, 2012-2019 yılları arası çeyrek verilerle analiz yapmaktadır. Çalışmalarında, göçmen nüfusu, büyüme, enflasyon, işsizlik ve konut talebi değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişkenlerin Türkiye ekonomisi üzerinde kısa ve uzun vadeli etkilerini analiz etmişlerdir. Analiz sonucuna göre, Suriyelilerin göçmen sayısındaki artışın Türkiye ekonomisi üzerinde kısa vadede etkisinin olmadığı fakat uzun vadede enflasyon, işsizlik, büyüme ve konut talebi üzerinde etkisinin olduğunu saptamışlardır.

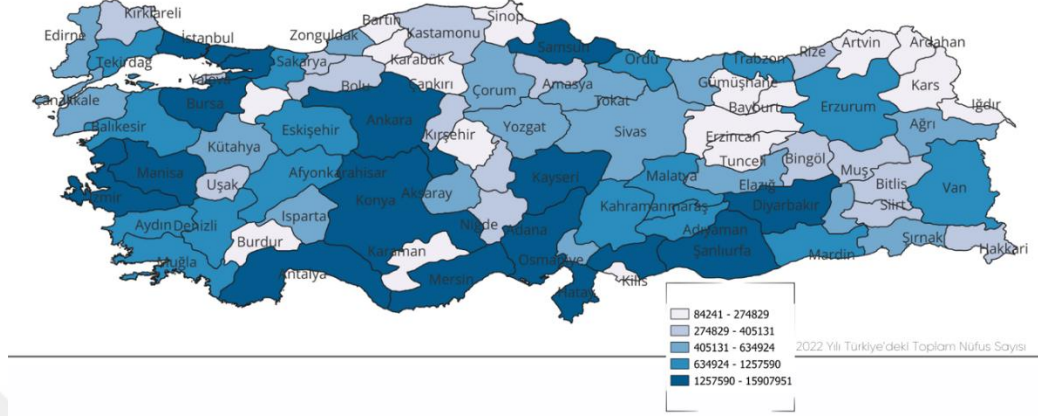
Drinkwater vd. (2022), “Göçün ekonomik etkileri” adlı çalışmasında, göç ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda büyüme ile göç arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Öndes ve Kızılgöl (2020), Türkiye’de iç göçü etkileyen faktörleri panel veri analizi modeliyle incelemiştir. Bu çalışmada, Türkiye’nin İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 1’de yer alan 12 alt bölgede 2008-2012 yılları arası mekânsal ilişki göz önünde bulundurularak çeşitli değişkenlerin iç göç üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda göç alan ve göç veren bölgelerde mekânsal ilişkinin var olduğu vurgulanmıştır.

Akıncı (2020), 2004-2017 yılları arasında Suriyeli mülteci akımını belirleyen faktörleri, panel veri analiz yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, mülteci sayısı ile büyüme oranı, doğumda beklenen yaşam süresi ve işgücüne katılım oranı arasında pozitif ilişki bulunurken; enflasyon, GSYH ve kişi başına düşen gelir arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

7. ANALİZ BULGULARI (Uygulama / Analiz / Haritalandırma)

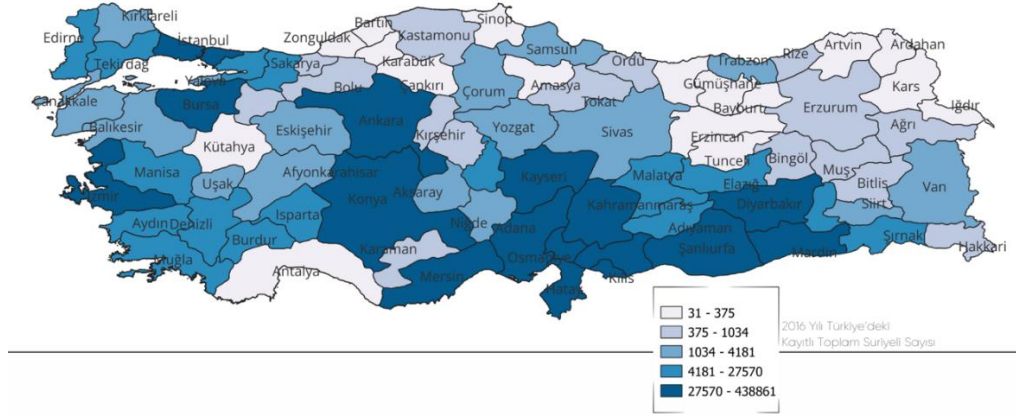
Bu bölümde verilen haritalar QGIS programı aracılığıyla hazırlanmıştır.

Şekil 11. 2022 Yılı Türkiye'deki Toplam Nüfus Sayısı

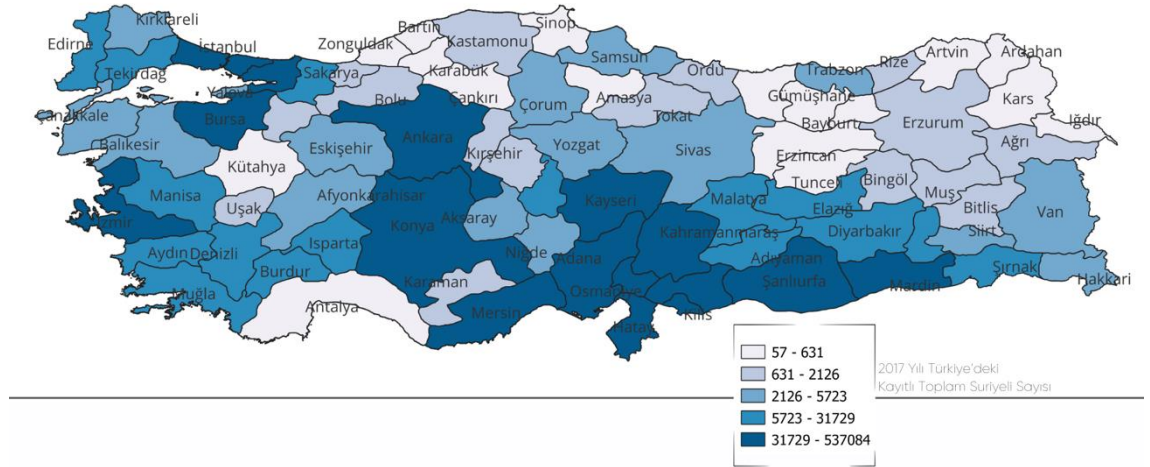
Şekil 11'de 2022 yılında Türkiye'deki illerin nüfus sayıları verilmiştir. TÜİK'in Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre nüfusun en fazla olan il 15.907.951 kişi ile İstanbul'dur. İstanbul'u 5.782.285 kişi ile Ankara, 4.462.56 kişi ile İzmir, 3.194.720 kişi ile Bursa ve 2.688.4 kişi ile Antalya takip etmektedir. Nüfusa en az sahip olan il 84.241 kişi ile Bayburt'tur. Bayburt'u, 84.366 kişi ile Tunceli, 92.481 kişi ile Ardahan, 144.544 kişi ile Gümüşhane ve 147.919 kişi ile Kilis takip etmektedir.

Aşağıda verilen şekillerde 2016 yılından 2022 yılına kadar Türkiye'deki geçici koruma kapsamındaki kayıtlı toplam Suriyeli verileri hakkında bilgi verilmektedir.

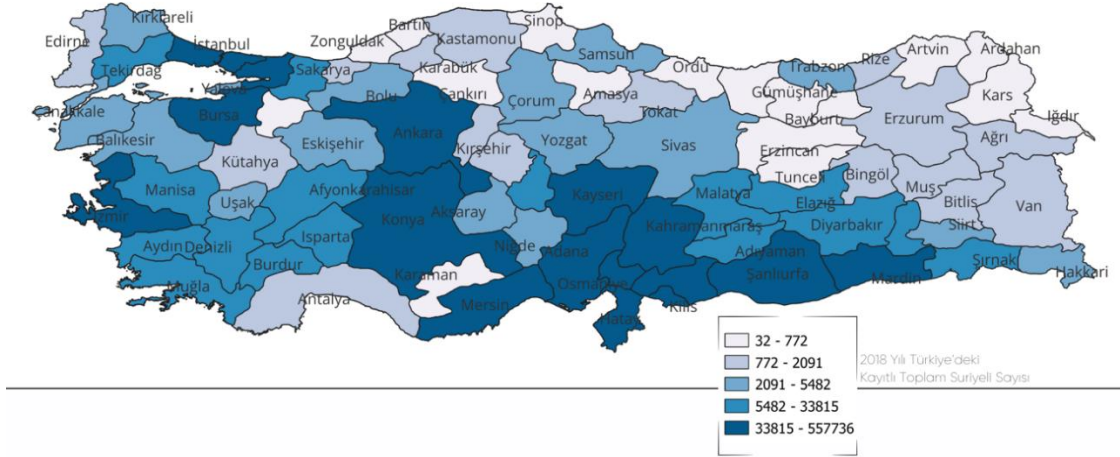
Şekil 12. 2016 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 12'de Türkiye'deki kayıtlı toplam Suriyeli sayısına bakıldığında, 2016 yılında Suriyeli sayısının sırasıyla en yoğun olduğu iller; İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep ve Adana olduğu görülmektedir. Suriyeli sayısının sırasıyla en az olduğu iller ise, Bartın, Bayburt, Artvin, Gümüşhane ve Sinop gibi illerdir.

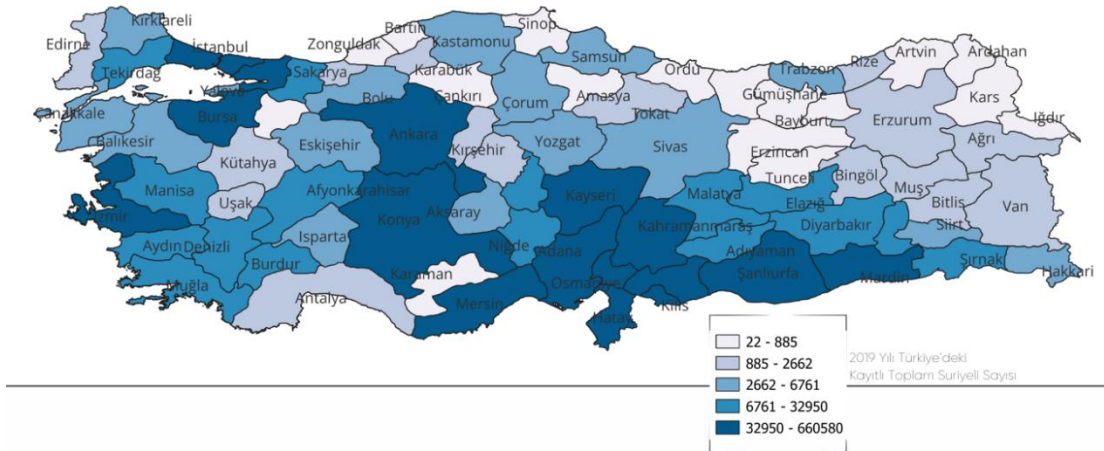
Şekil 13. 2017 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 13'e göre 2017 yılında en çok Suriyeli barındıran şehir 537.084 kişi ile İstanbul olarak görünürken, bu sayı Şanlıurfa'da 462.077, Hatay'da 456.761, Gaziantep'te 349.039, Adana'da 191.263, Mersin'de 170.362'dir. En az Suriyelinin olduğu şehir ise 57 kişi ile Bayburt'tur. Bayburt'u 60 kişi ile Artvin, 65 kişi ile Tunceli takip etmektedir.

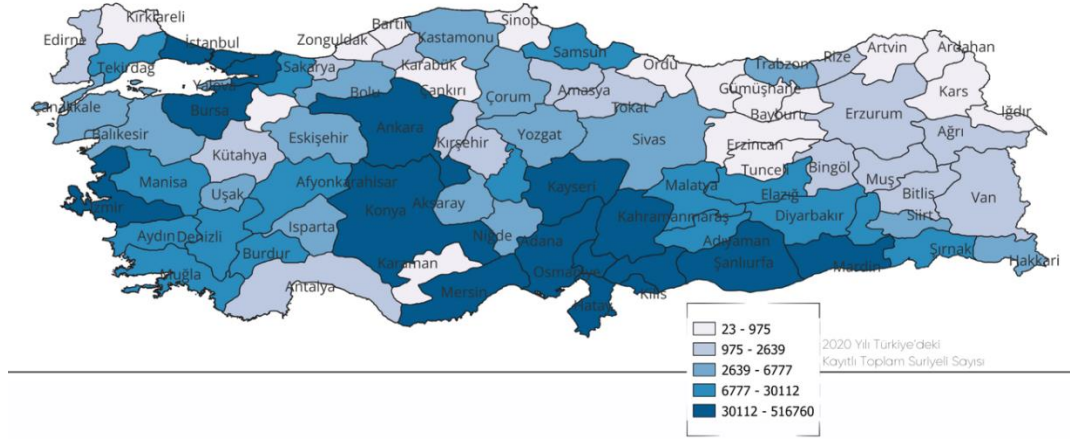
Şekil 14. 2018 Yılı Türkiye’deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 14’e göre 2018 yılında Kilis’te bulunan geçici koruma kapsananındaki Suriyeli sayısı 2017 yılına göre 15.658 kişi azalmıştır. Bu azalışı 12.578 kişi ile Kahramanmaraş ve 12.185 kişi ile Hatay takip etmektedir. 2017 yılına göre en fazla artış olduğu il 73.811 kişi ile Gaziantep’tir.

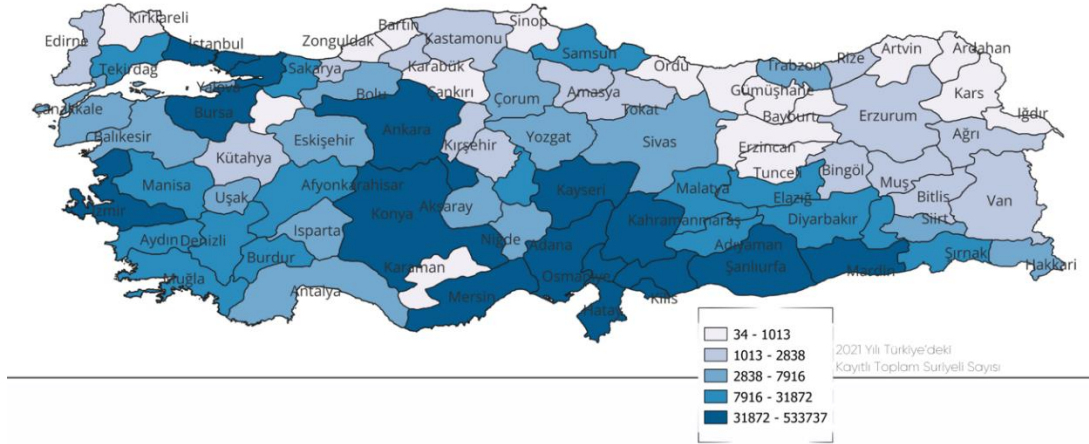
Şekil 15. 2019 Yılı Türkiye’deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 15’te 2019 yılında Türkiye’deki kayıtlı toplam Suriyeli sayısına baktığımızda en yoğun iller Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve İstanbul iken Bayburt, Artvin, Tunceli ve Iğdır illerinde Suriyeli nüfusun en az olduğu görülmektedir. 2018 yılında Ordu ilinin beşli sınıflandırmaya göre 4. sırada iken 2019 yılına gelindiğinde 3. sıraya yükseldiği görülmektedir.

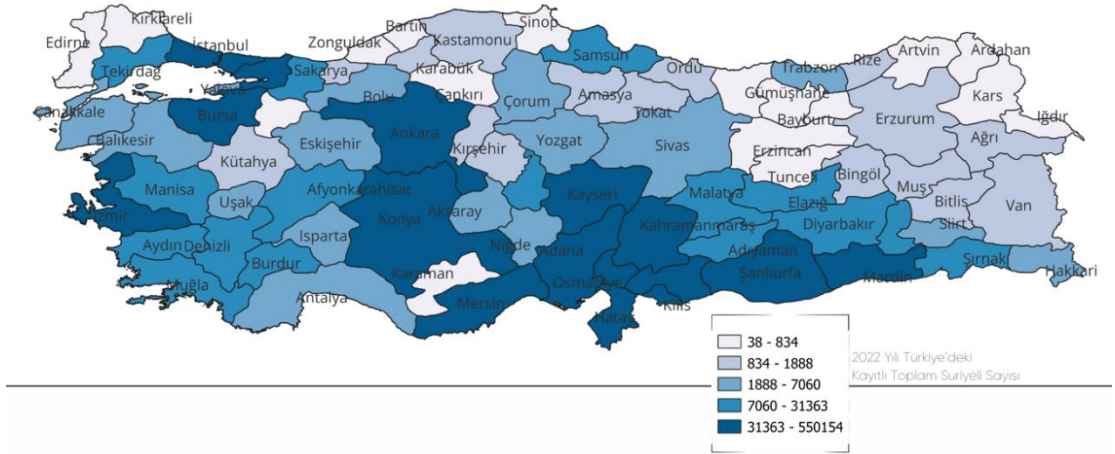
Şekil 16. 2020 Yılı Türkiye’deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 16’da 2020 yılında geçici koruma kapsamında en çok Suriyeli bulunan il, 516.760 kişi ile İstanbul olurken, bu sayıyı 450.332 kişi ile Gaziantep takip etmektedir. Suriyelilerin en az olduğu iller ise 23 kişi ile Bayburt, 38 kişi ile Tunceli ve 41 kişi ile Artvin’dir.

Şekil 17. 2021 Yılı Türkiye’deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 17’de 2021 yılı için Türkiye’deki toplam Suriyeli sayısına bakıldığında 2020 yılına göre en fazla artışın olduğu iller 16.977 kişi ile İstanbul, 16.456 kişi ile Mersin ve 10.164 kişi ile Gaziantep takip etmektedir. En fazla azalışın olduğu il 3.500 kişi ile Osmaniye’dir.

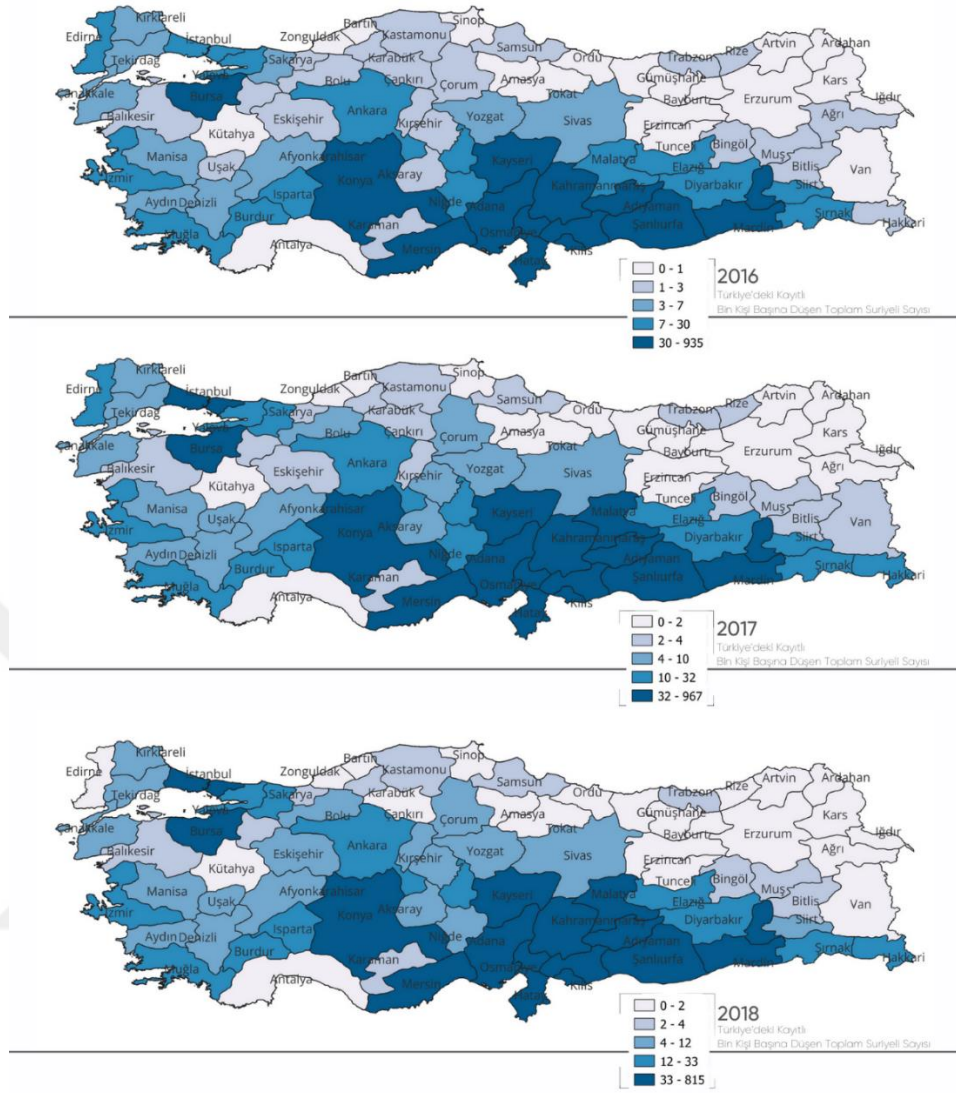

Şekil 18. 2022 Yılı Türkiye’deki Kayıtlı Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 18’de 2022 yılı için Türkiye’deki toplam Suriyeli sayısına bakıldığında 550.154 kişi ile en fazla geçici koruma kapsamında Suriyeli bulunduran il İstanbul’dur. En az Suriyelinin olduğu il ise 38 kişi ile Tunceli, 66 kişi ile Artvin’dir. 2021 yılına göre en fazla artışın olduğu il 16.417 kişi ile İstanbul olurken en fazla azalışın olduğu il, 77.525 kişi ile Hatay olduğu görülmektedir.

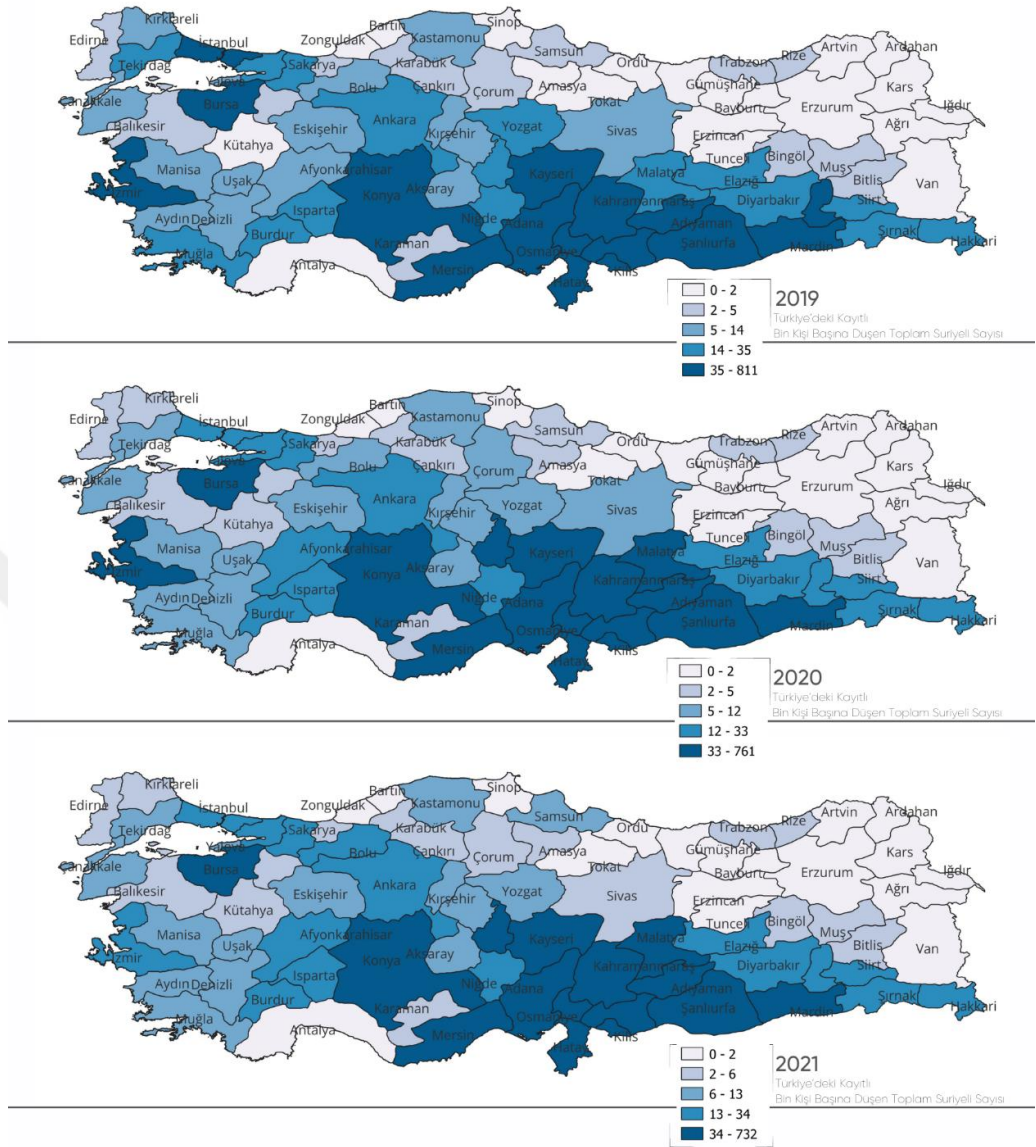
Haritalandırmada eşit yüzdelik dilimler hesabı yapılarak kategorize edildiğinde 2016 yılından 2022 yılına kadar İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana ve Mersin illerinin en yüksek değerler arası olduğu görülmektedir. En düşük değerlerde bulunan illerin ise Bayburt, Artvin, Tunceli, Gümüşhane ve Iğdır olduğu görülmüştür.

Aşağıda verilen şekillerde 2016’dan 2022 yılına kadar Türkiye’deki kayıtlı bin kişi başına düşen toplam Suriyeli sayısı verileri hakkında bilgi vermektedir.

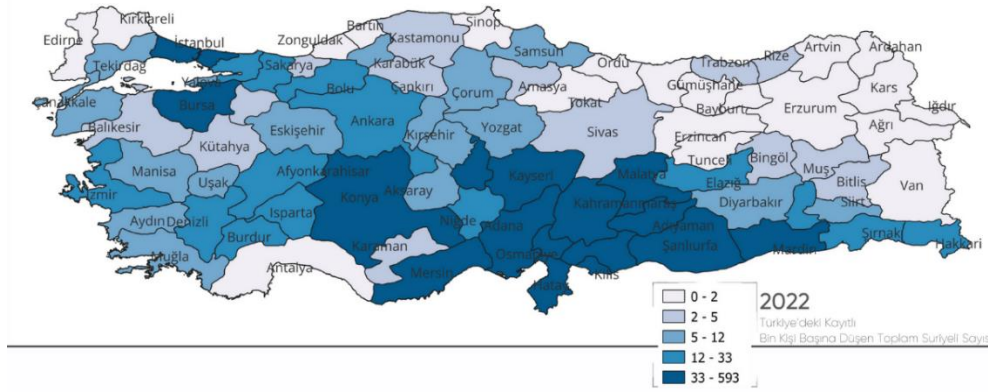
Şekil 19. 2016, 2017, 2018 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Bin Kişi Başına Düşen Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 19'a bakıldığında illerde bulunan kayıtlı Suriyeli sayısındaki artışın nedenleri arasında sınıra yakınlık, sanayi, tarım ve hayvancılığın gelişmiş olması sayılabilir. 2016, 2017, 2018 yılları dikkate alındığında; Suriye ile sınırı olan iller arasında en fazla kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli, sırasıyla Kilis, Hatay ve Şanlıurfa illerinin olduğu gözlemlenirken, Suriye ile sınırı olmayan illere bakıldığında en fazla kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli sayısı Osmaniye, Mersin Kahramanmaraş ve Adana illerinin olduğu görülmektedir. Diğer taraftan ilgili yıllarda 30 Büyükşehir Belediyeli iller arasında kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli sayısı en az olan iller Antalya, Erzurum ve Ordu olduğu görülmektedir.

Şekil 20. 2019, 2020, 2021 Yılı Türkiye'deki Kayıtlı Bin Kişi Başına Düşen Toplam Suriyeli Sayısı

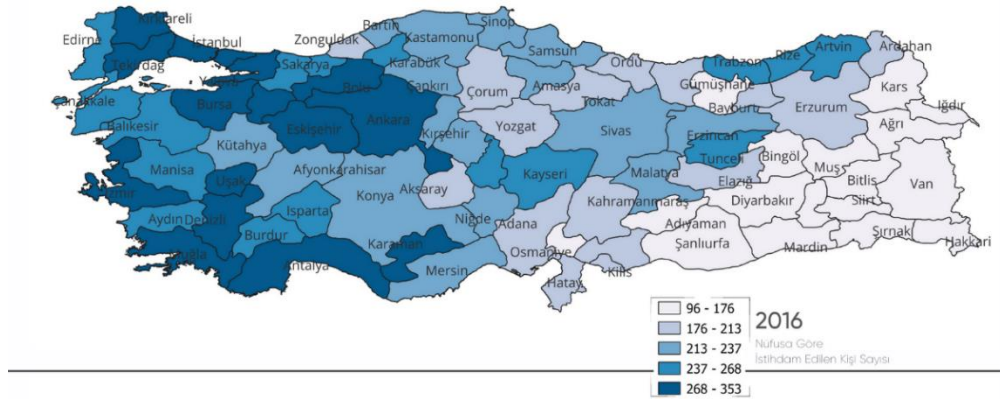
Şekil 20'ye bakıldığında 2019, 2020, 2021 yıllarında; Suriye ile sınırı olan iller arasında en fazla kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli sayısı sırasıyla Kilis, Hatay ve Gaziantep illerinde olduğu gözlemlenmektedir. Suriye ile sınırı olmayan illere bakıldığında ise en fazla kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli sayısı Osmaniye, Mersin Kahramanmaraş, Adana, Bursa ve Kayseri olarak görülmektedir. Diğer taraftan ilgili yıllarda 30 Büyükşehir Belediyeli iller arasında kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli sayısı en az olan iller Antalya, Erzurum ve Ordu olduğu görülmektedir.

Şekil 21. 2022 Yılı Türkiye’deki Kayıtlı Bin Kişi Başına Düşen Toplam Suriyeli Sayısı

Şekil 21’e bakıldığında 2022 yılında; Suriye ile sınırı olan iller arasında en fazla kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli sayısı sırasıyla Kilis, Gaziantep ve Hatay illerinde olduğu gözlemlenirken, Suriye ile sınırı olmayan illere bakıldığında en fazla kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli sayısı sırasıyla Mersin, Adana, Kahramanmaraş, Osmaniye, Kayseri, Bursa ve Konya illerinde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan ilgili yıllarda 30 Büyükşehir Belediyeli iller arasında kayıtlı bin kişi başına düşen Suriyeli sayısı en az olan iller Antalya, Erzurum ve Van olduğu görülmektedir.

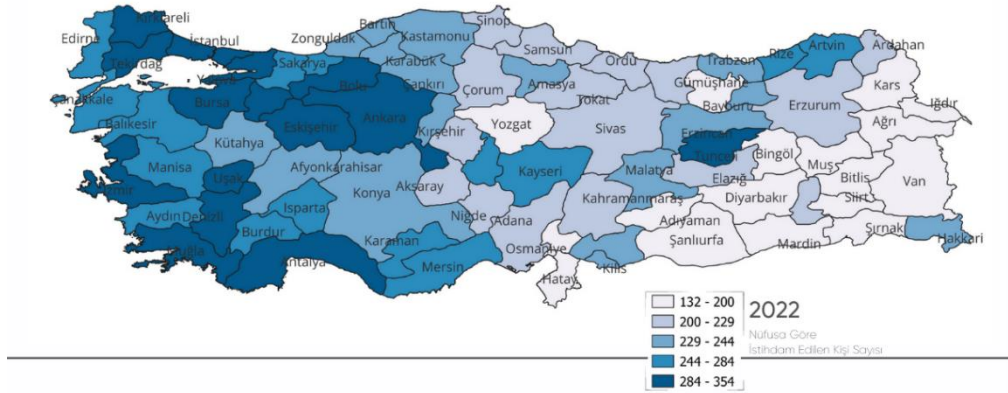
Kayıtlı Suriyeli sayısının ardından aşağıdaki şekillerde Türkiye’de 2016 ve 2022 yıllarının nüfusa göre istihdamın değişimine bakılmıştır.

Şekil 22. 2016 Yılı Nüfusa Göre İstihdam Edilen Kişi Sayısı

Şekil 22’ye göre Türkiye’de nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısının nüfusa oranlanıp binle çarpılmasıyla elde edilen rakamlara bakıldığında, 2016 yılında, nüfusa göre istihdamın en yoğun olduğu iller Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kocaeli (İzmit),

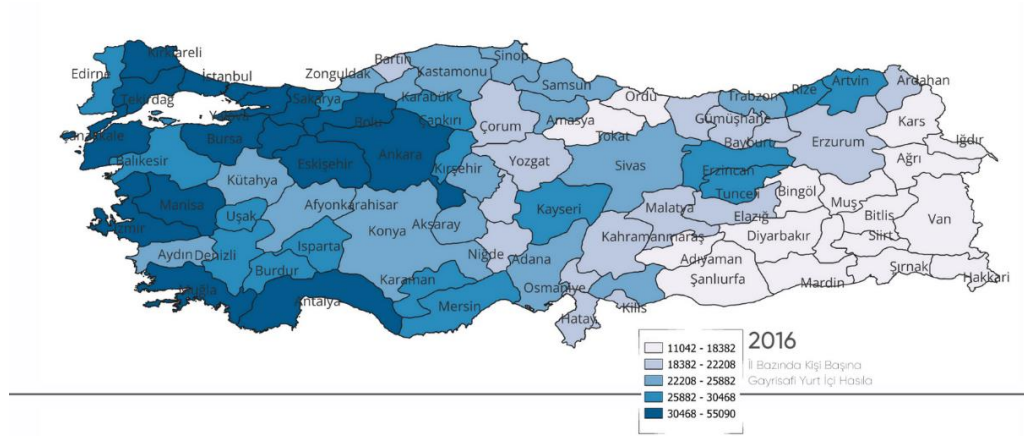
Muğla, Antalya'dır. Nüfusa göre istihdamın düşük olduğu iller ise sırasıyla Ağrı, Muş, Van, Şanlıurfa, Şırnak ve Bitlis'tir.

Şekil 23. 2022 Yılı Nüfusa Göre İstihdam Edilen Kişi Sayısı

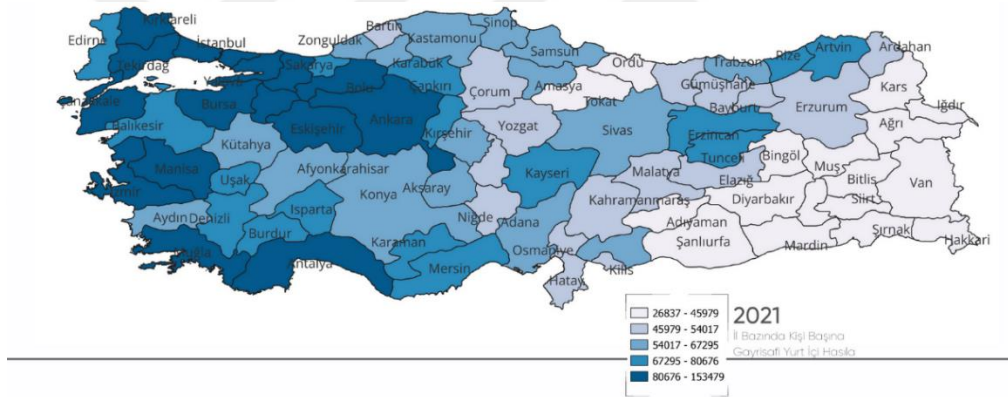
Şekil 23'ye bakıldığında 2022 yılında nüfusa göre istihdamın verilerine bakıldığında, en yoğun illerin İstanbul, Kocaeli, Muğla, Tekirdağ ve Yalova olduğu görülmektedir. Nüfusa göre istihdamın düşük olduğu iller ise Ağrı, Muş, Şanlıurfa ve Van'dır. 2016 yılına göre 2022 yılında Hakkari, Batman ve Şırnak illerinde nüfusa göre istihdamın verilerinde artış olurken Ankara, Karaman ve Burdur illerinde azalış olduğu görülmektedir.

Aşağıda verilen şekillerde Türkiye'de 2016 ve 2021 yıllarına ait il bazında kişi başı gayrisafi yurt içi hasıla verileri hakkında bilgi vermektedir.

Şekil 24. 2016 Yılı İl Bazında Kişi Başı Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

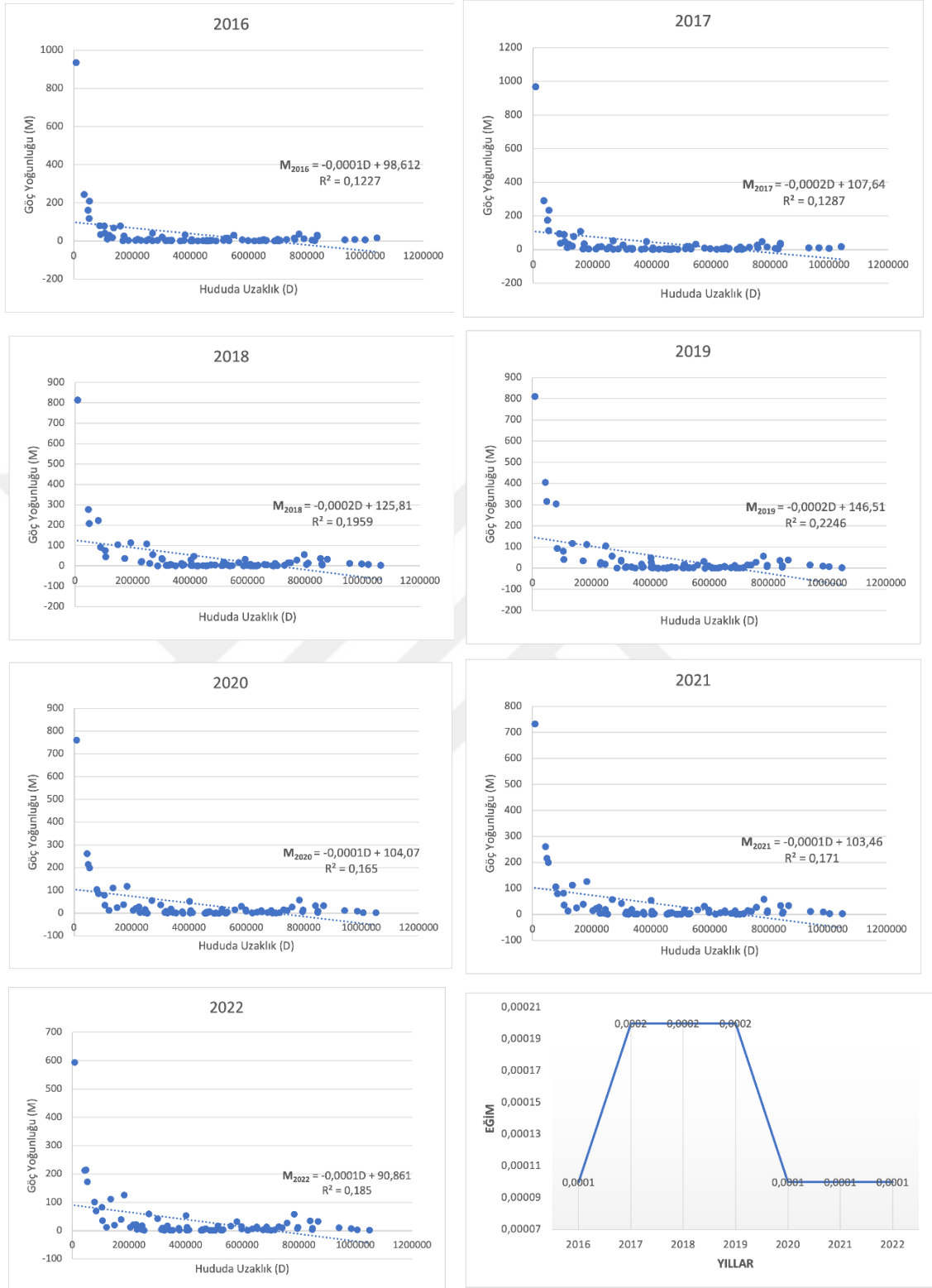
Şekil 24'e bakıldığında 2016 yılında il bazında kişi başı gayrisafi yurt içi hasılda İstanbul ilk sırada yer almaktadır. İstanbul ilini Kocaeli, Ankara ve Tekirdağ illeri takip etmektedir.

Şekil 25. 2021 Yılı İl Bazında Kişi Başı Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

Şekil 25'e göre 2021 yılında il bazında kişi başı gayrisafi yurt içi hasılda Kocaeli ilk sırada yer almaktadır. Kocaeli ilini İstanbul ve Tekirdağ takip etmektedir. 2016 ile 2021 yılı arasındaki il bazında kişi başı gayrisafi yurt içi hasıladaki en fazla fark bulunan il Kocaeli olurken en az fark bulunan il ise Şanlıurfa'dır.

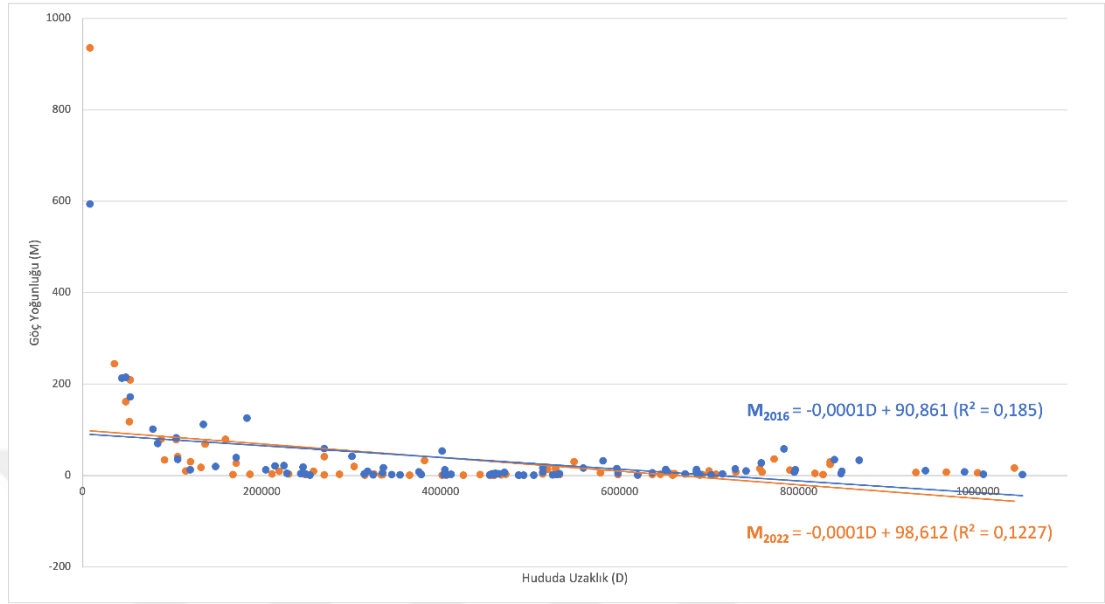
Haritalandırmanın ardından illerin göç yoğunluğu ile hududa uzaklıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Değişkenler arasında yapılan regresyon analizleri sonuçları aşağıdaki şekillerde verilmektedir.

Şekil 26. 2016- 2022 Yılı Arası Göç Yoğunluğu ile Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki

Şekil 26'ya bakıldığında illerin hududa uzaklıkları artıkça göç yoğunluklarının azaldığı görülmektedir. Aradaki ilişkiyi eğim katsayısı ile göstermek de mümkündür.

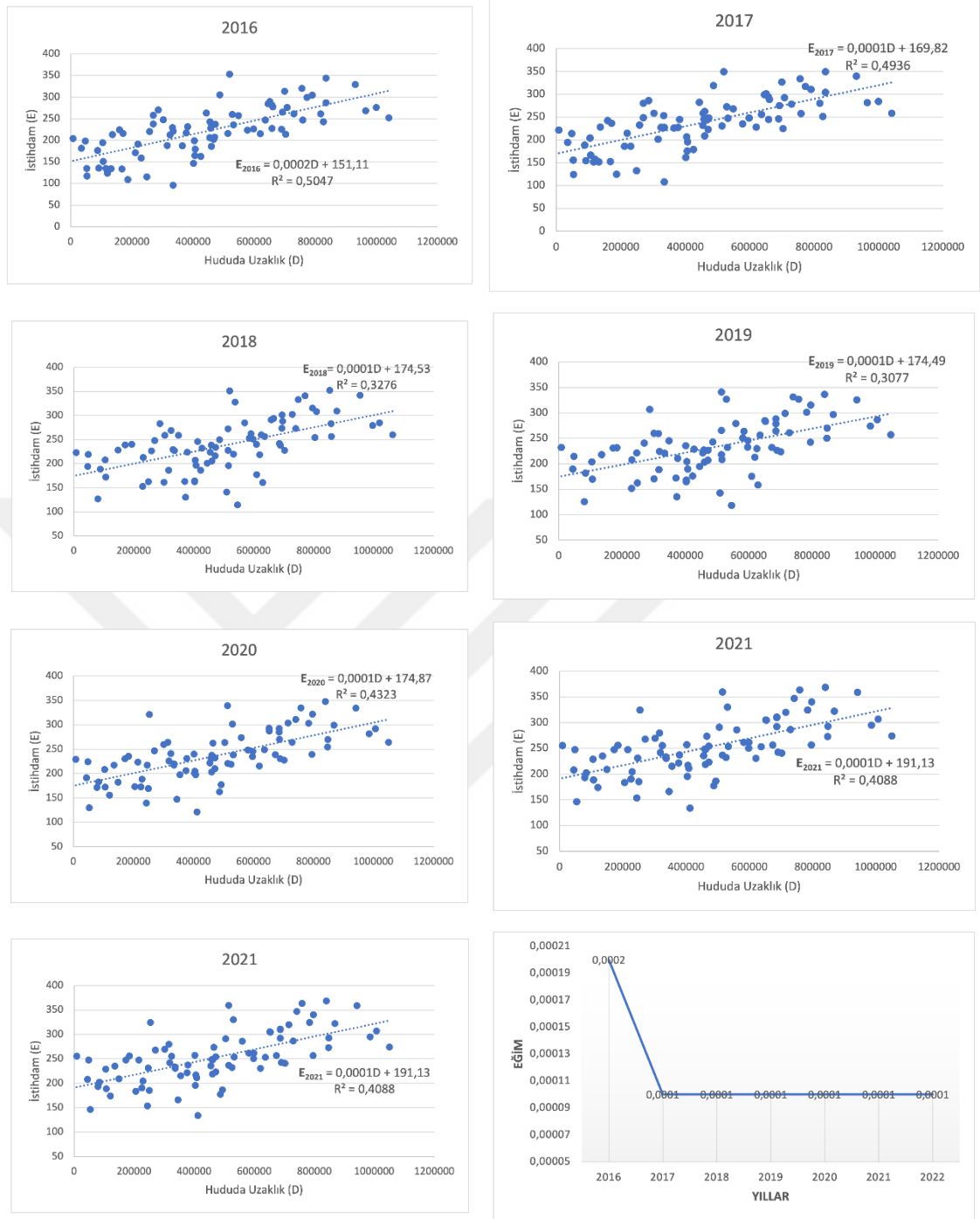
Eğim katsayısı, 2017, 2018 ve 2019 yıllarında biraz artmış daha sonra eski seviyesine dönmüştür.

Şekil 27. 2016 ve 2022 Yılı Göç Yoğunluğu ve Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki

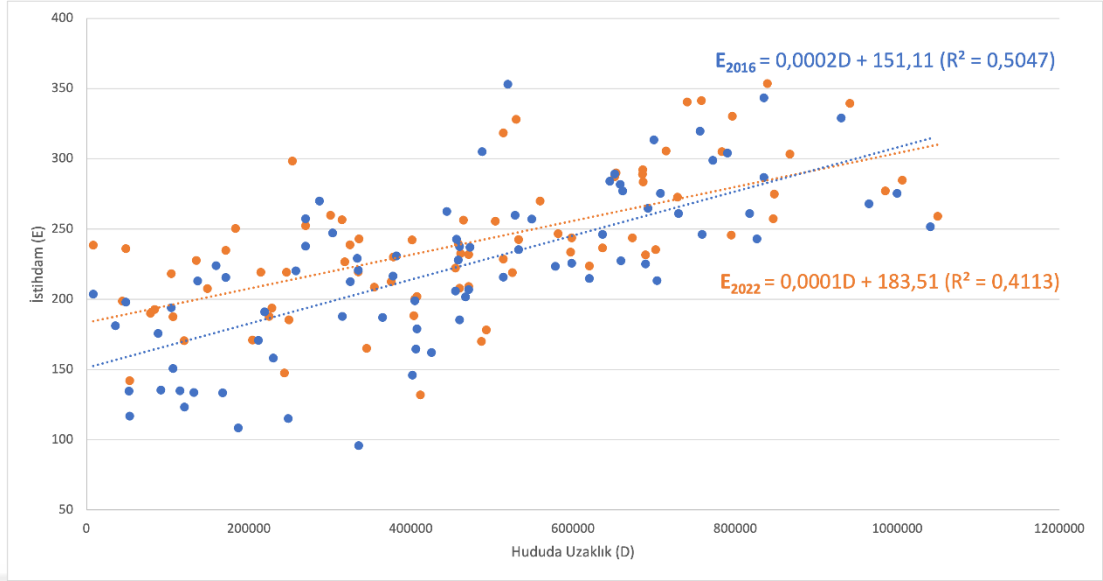
Şekil 27'ye göre göç yoğunluğu ile hududa uzaklık değişkeni arasında ters yönlü bir ilişki görülmektedir. Hududa uzaklık arttıkça göç yoğunluğu 2022'ye doğru azalmaktadır. Bu ilişkinin gücünün 2016 yılında daha fazla iken 2022 yılında daha az olduğu görülmüştür. Yani, 2016 yılında hududa yakın illerdeki göç yoğunluğu daha fazla iken 2022 yılına gelindiğinde bu yoğunluk azalmıştır. 2016 yılında hududa yakın bölgelerde göç yoğunluğu fazla olduğu fakat Suriyelilerin zamanla hududa uzak bölgelere yerleştikleri düşünülmektedir. Dolayısıyla hududa uzak yerlerde de zamanla yoğunluk artmıştır.

Aşağıdaki şekilde nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ile hududa uzaklık arasındaki ilişki incelenmektedir.

Şekil 28. 2016- 2022 Yılı Arası İstihdam ile Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki

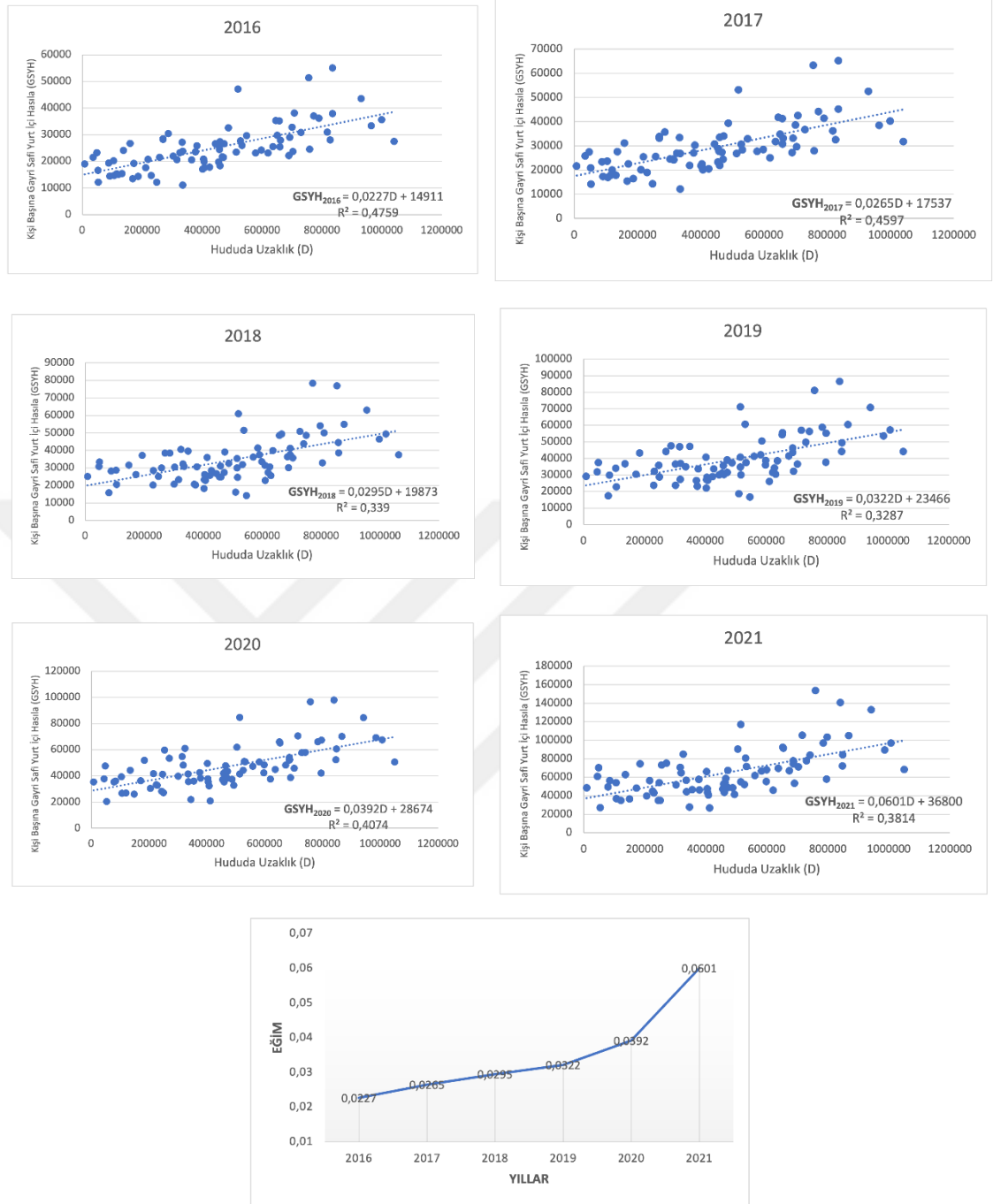
Şekil 28’de nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ile hududa uzaklık arasındaki ilişkinin gücüne bakıldığında 2016 yılından sonra bir miktar azalma olduğu ve sonraki yıllarda sabit kaldığını eğim katsayısı ile göstermek mümkündür.

Şekil 29. 2016 ve 2022 Yılı İstihdam ve Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki

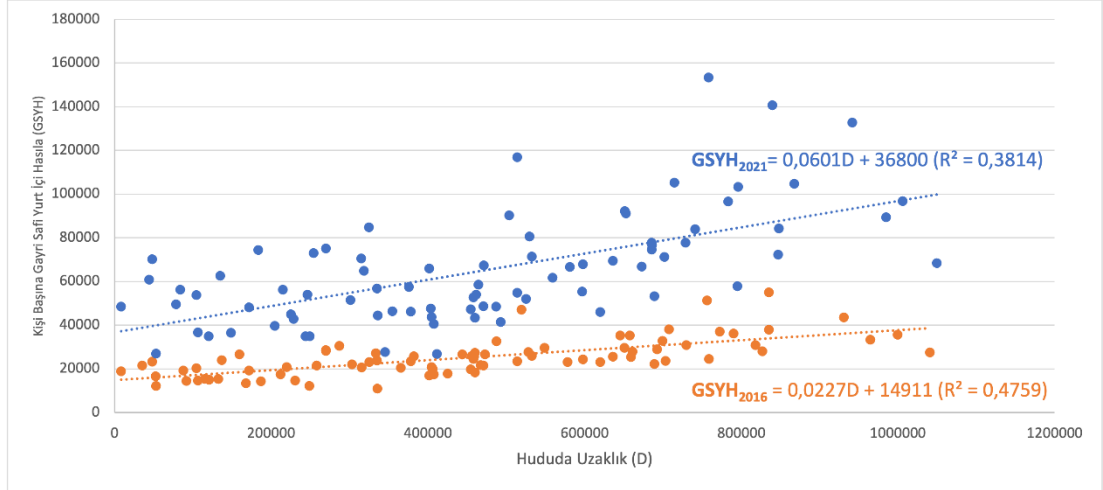
Şekil 29'a göre nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ve hududa uzaklık arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle huduttan uzaklaştıkça istihdam artmaktadır. 2016 yılında regresyon denklemi, $E_{2016}=0,0002D+151,11$ iken 2022 yılına ait regresyon denklemi ise $E_{2022}=0,0001D+183,51$ olarak saptanmıştır.

Aşağıdaki şekilde 2016'dan 2021'e gayri safi yurt içi hasıla ile hududa uzaklık arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Şekil 30. 2016- 2021 Yılı Arası Kişi Başı Gayri Safı Yurt İçi Hasıla ile Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki

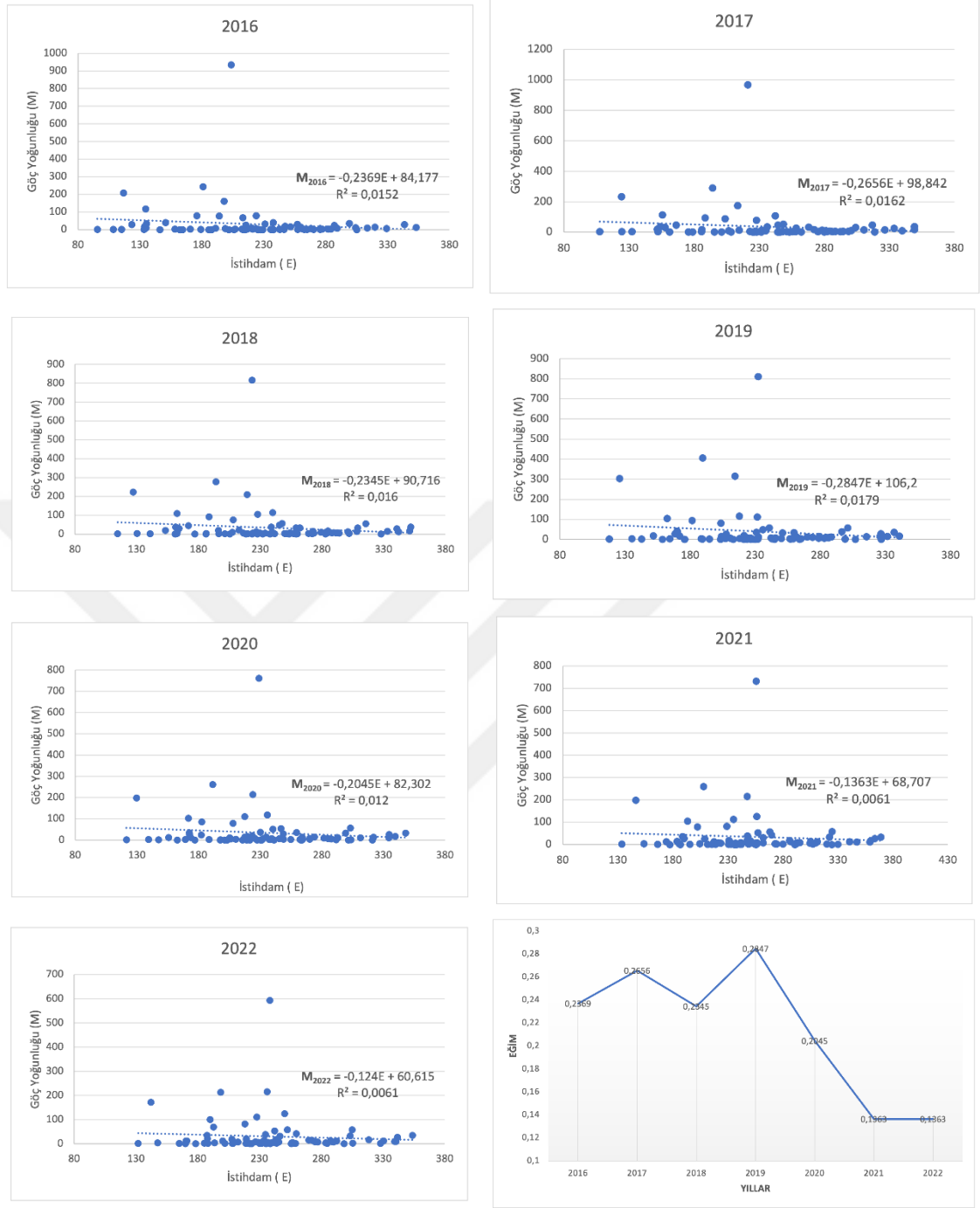
Şekil 30’da regresyon denkleminde bakıldığında eğim katsayısının pozitif olduğu ve 2021 yılında bu katsayının daha fazla olduğu görülmektedir. 2016 yılında 0,0227 iken 2021 yılına gelindiğinde bu rakamın 0,060 olduğu görülmektedir.

Şekil 31. 2016 ve 2021 Yılına Ait Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Hududa Uzaklık Arasındaki İlişki

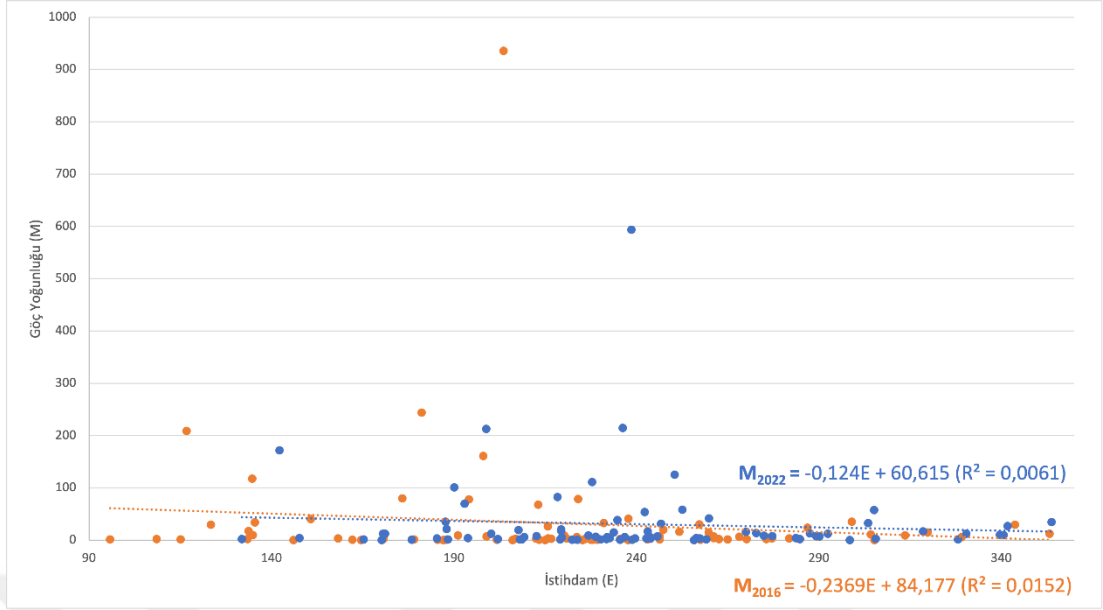
Şekil 31'e bakıldığında 2016 ve 2021 yıllarında hududa uzaklık ile kişi başı GSYH arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. İllerin sınırdan uzaklığı arttıkça kişi başı gayri safi yurtiçi hasılları da artmaktadır. 2016 yılında hududa uzaklık değişkeniyle kişi başı GSYH değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, regresyon denklemi, $GSYH_{2016} = 0,0227D + 14911$ 'dir. 2021 yılına ait regresyon denklemi ise $GSYH_{2021} = 0,0601D + 36800$ olarak saptanmıştır.

Kişi başı gayri safi yurt içi hasıla ile hududa uzaklık arasındaki ilişkiye bakıldıktan sonra aşağıda illerin göç yoğunluğu ile nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Değişkenler arasında yapılan regresyon analizleri sonuçları aşağıdaki şekilde verilmektedir

Şekil 32. 2016- 2022 Yılı Arası Göç Yoğunluğu ile İstihdam Arasındaki İlişki

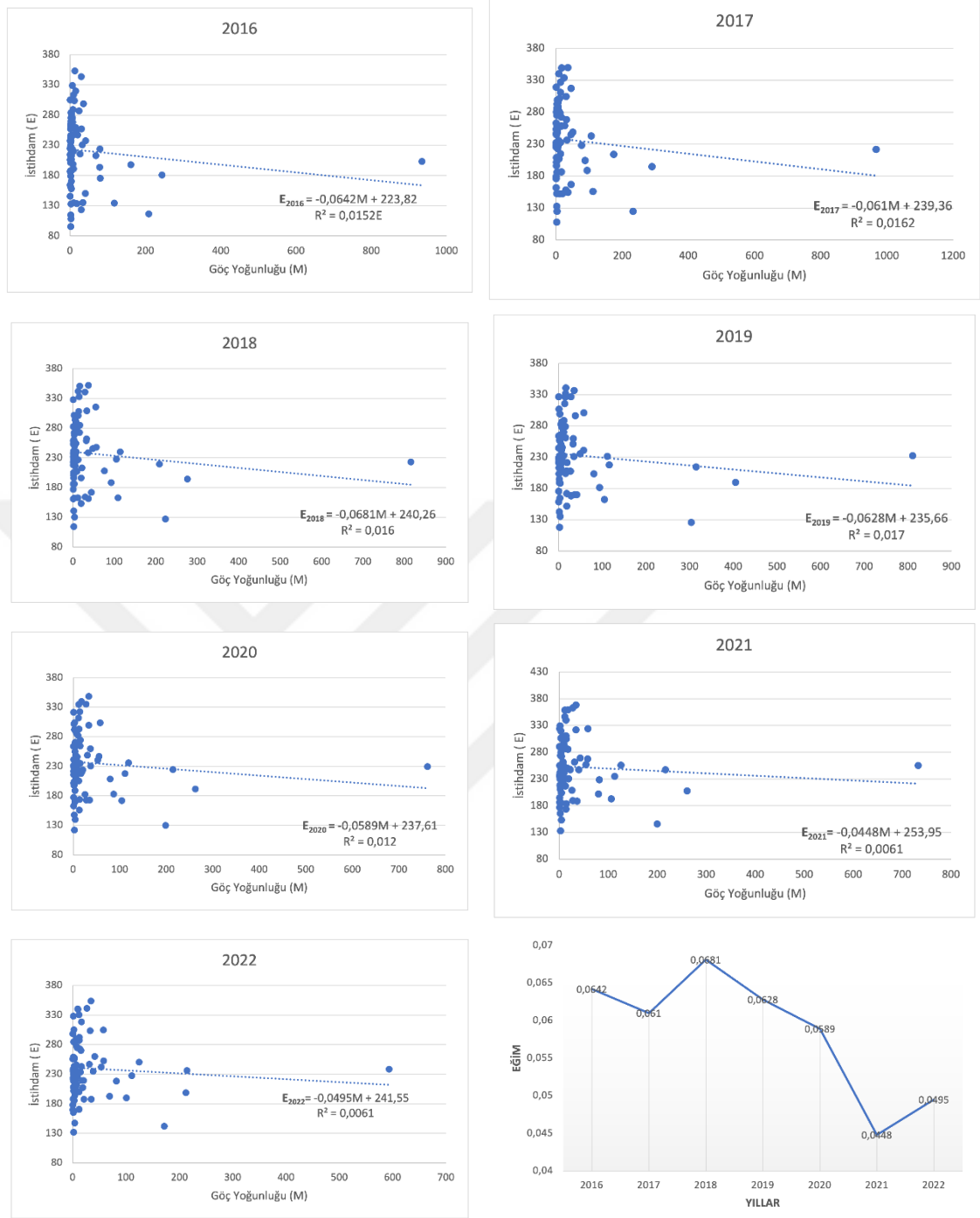
Şekil 32’de verilen eğim grafiğine göre 2016 yılında 0,24 olan eğim katsayısı 2017 yılında 0,27’ye artmış, 2018’de 0,23 olarak hesaplanırken, 2019’dan 2021’e (0,28’den 0,14’e) düşmüştür. 2021 ile 2022 yılında ise 0,14 sabit kalmıştır.

Şekil 33. 2016 ve 2022 Yılına Ait Göç Yoğunluğu ile İstihdam Arasındaki İlişki

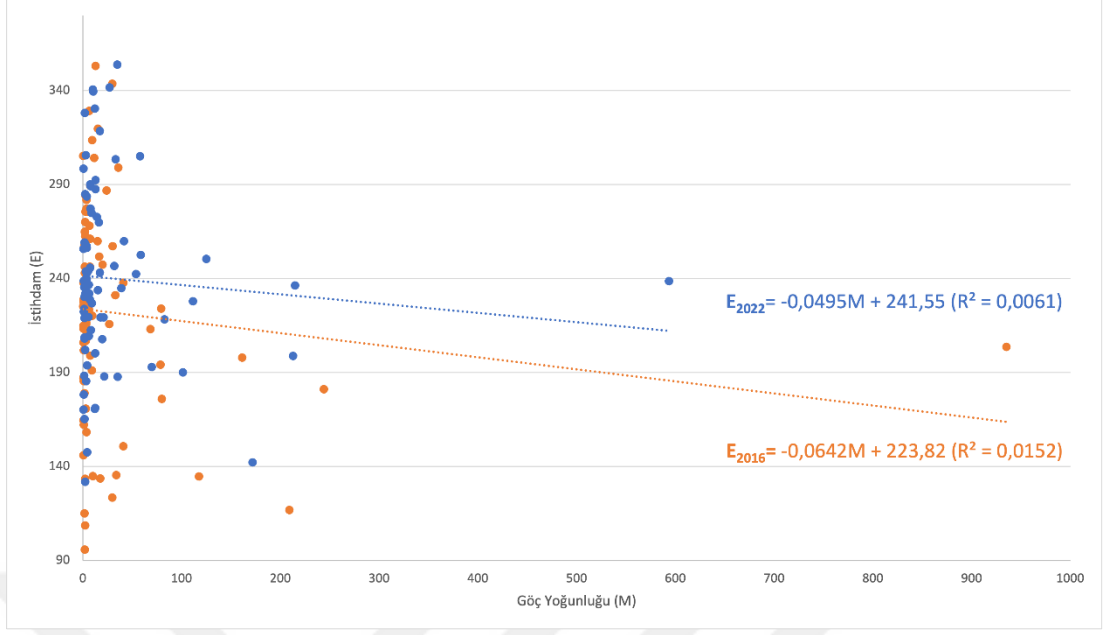
Şekil 33'e bakıldığında göç yoğunluğu ile nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı değişkeni arasında ters yönlü bir ilişki görülmektedir. İstihdam arttıkça göç yoğunluğunun azalmaktadır. Bir diğer ifadeyle göç yoğunluğu fazla olan yerlerde istihdam düşük olmaktadır. Fakat bu ters yönlü ilişki giderek zayıflamaktadır. Göç yoğunluğu zamanla huduttan uzaklaşıyor, büyük şehirlere doğru kaydığı düşünülmektedir. Bunun etkisiyle başlangıçta göç yoğunluğunun arttığı illerde istihdam azalıyor gibi görünmektedir. Fakat bu ters yönlü ilişkide göçmenlerin huduttan uzaklaştıkça istihdama olan negatif etikleri azalmaktadır. Bunun sebebi huduttan büyükşehirlere gitmeleri şeklinde yorumlanmaktadır.

Aşağıdaki şekilde 2016- 2022 yılları arası nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ile göç yoğunluğu arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Şekil 34. 2016- 2022 Yılı Arası İstihdam ile Göç Yoğunluğu Arasındaki İlişki

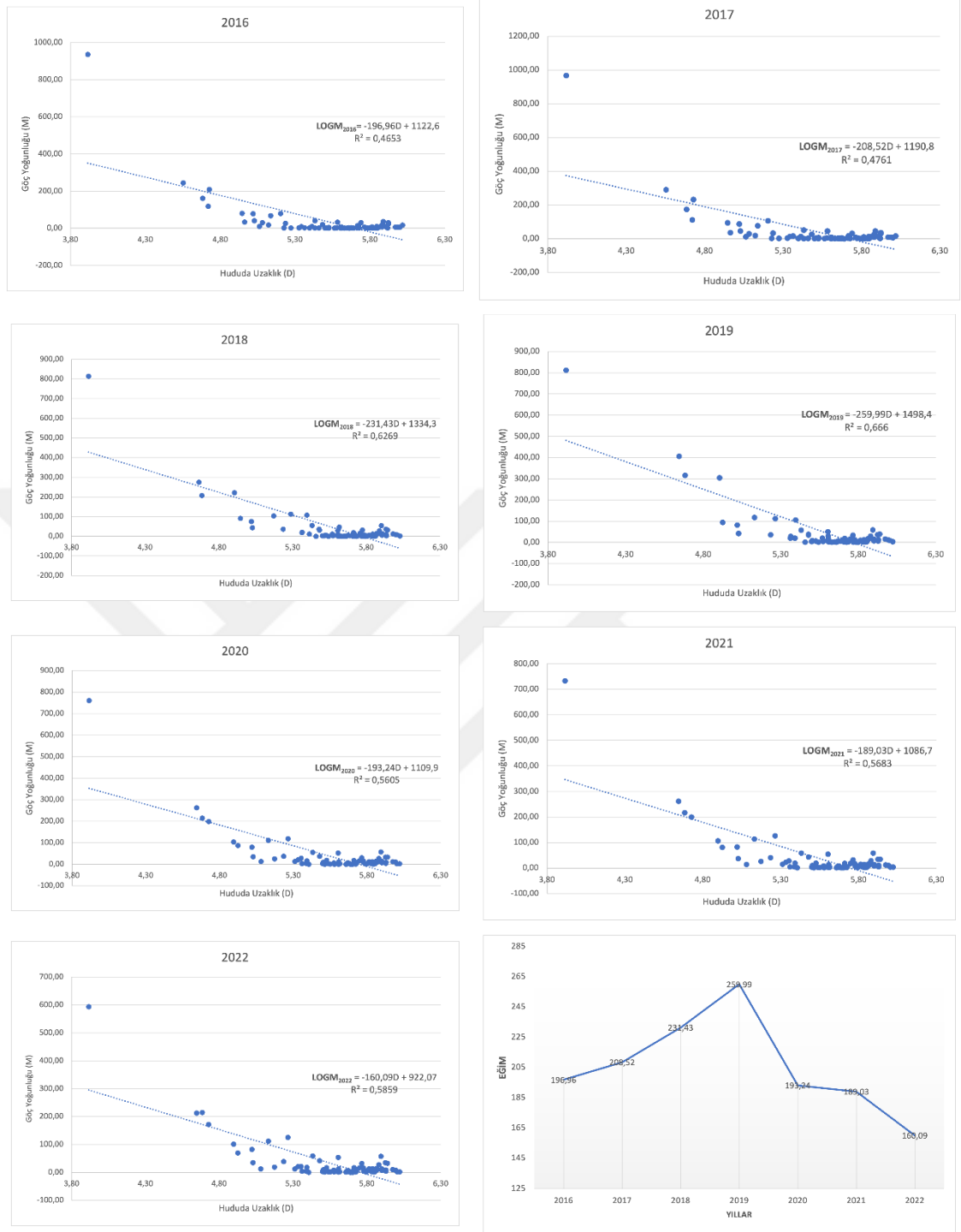
Şekil 34'te verilen eğim grafiğine göre 2016'dan 2017'ye bir azalış olduğu, 2018 yılında artış olduğu ve 2019-2021 yılları arası azalış olurken, 2022 yılında hafif bir artış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ilişkinin 2016'dan 2022'ye doğru zayıfladığı görülmektedir.

Şekil 35. 2016 ve 2022 Yılına Ait İstihdam ile Göç Yoğunluğu Arasındaki İlişki

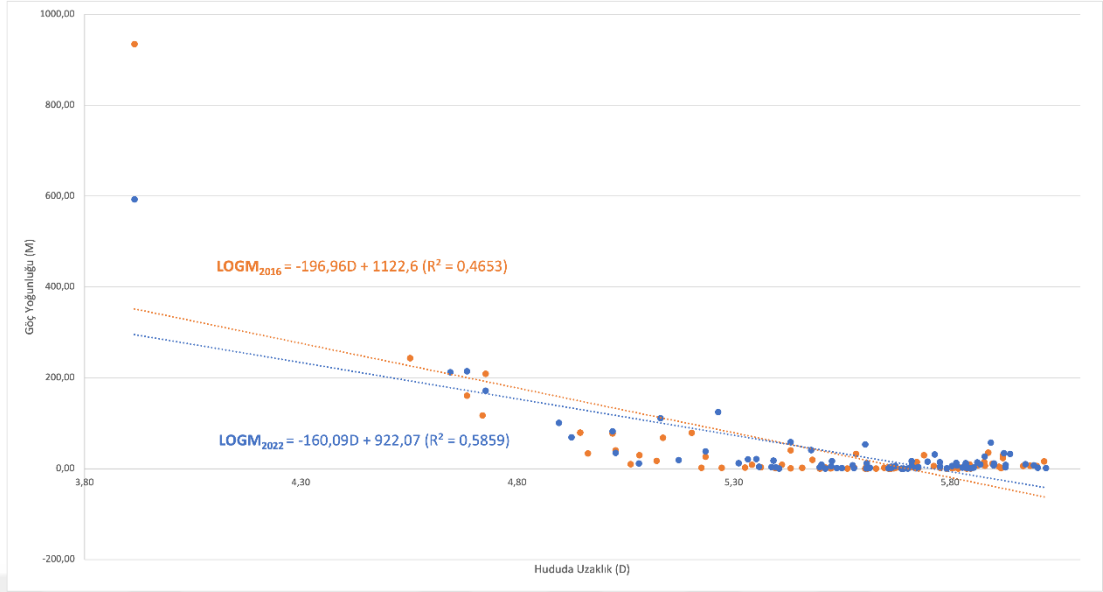
Şekil 35'e bakıldığında 2016 ve 2022 yıllarında nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ile göç yoğunluğu arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Göç yoğunluğu arttıkça istihdamın azaldığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle göç yoğunluğu fazla olan yerlerde istihdam düşük olmaktadır. Regresyon denklemi, 2016 yılında $E_{2016} = -0,0642M + 223,82$ iken 2022 yılında $E_{2022} = -0,0495M + 241,55$ olarak saptanmıştır.

Çalışmanın bu kısmında aradaki ilişkiyi daha net görebilmek için doğrusal ilişkinin bir de logaritmiği alınmıştır. Aşağıdaki şekillerde 2016-2022 yılları arası göç yoğunluğu ile hududa uzaklık arasındaki logaritmik ilişkiye bakılmıştır.

Şekil 36. 2016- 2022 Yılı Arası Göç Yoğunluğu ile Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki

Şekil 36’da eğim grafiğinde 2016 yılından 2019 yılına artış görülürken bu yıldan sonra azalma görülmektedir.

Şekil 37. 2016 ve 2022 Yılı Göç Yoğunluğu ve Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki

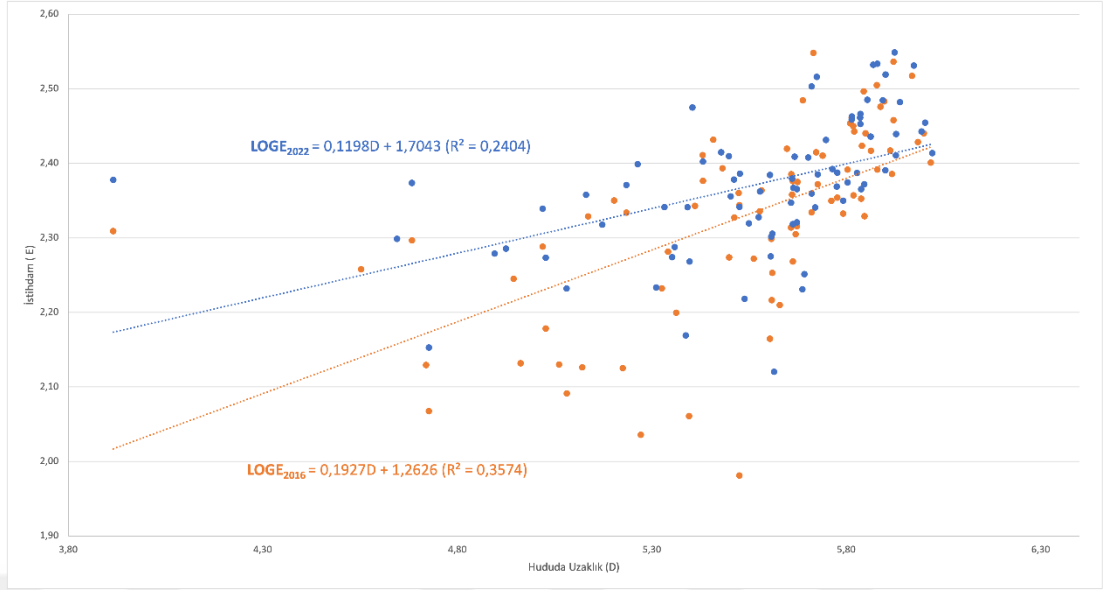
Şekil 37’ye bakıldığında 2016 ve 2022 yıllarında göç yoğunluğu ile hududa uzaklık arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu görülmektedir. Hududa uzaklık arttıkça göç yoğunluğunun 2022’ye doğru azaldığı görülmektedir. Bu azalma 2016 yılında daha fazla iken 2022 yılında daha az olarak saptanmıştır. Dolayısıyla 2016 yılında hududa yakın illerdeki göç yoğunluğu daha fazla iken 2022 yılına gelindiğinde bu yoğunluk azalmıştır.

Aşağıdaki şekilde 2016-2022 yılları arası nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ile hududa uzaklık arasındaki logaritmik ilişkiye bakılmıştır.

Şekil 38. 2016- 2022 Yılı Arası İstihdam ile Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki

Şekil 38’deki eğim grafiğine bakıldığında ise 2016’dan 2019 yılına kadar bir azalış olduğu (0,192’den 0,114’e) ve 2020 yılında eğim katsayısının 0,139 olduğu ve bu katsayının 2022’de 0,119 düştüğü görülmektedir.

Şekil 39. 2016 ve 2022 Yılı İstihdam ve Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki

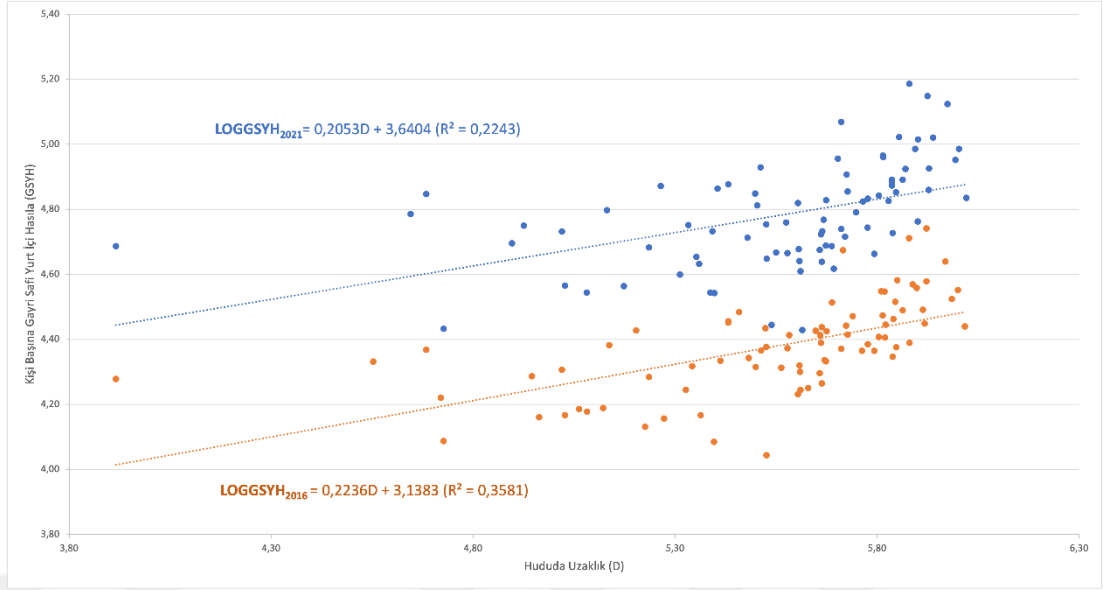
Şekil 39’te görüldüğü üzere nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ile hududa uzaklık değişkenleri arasındaki logaritmik ilişki pozitif yönlüdür. Diğer bir ifadeyle huduttan uzaklaştıkça istihdam edilen kişi sayısı artmaktadır. Regresyon denkleminde bakıldığında 2016 yılında $\text{LOGE}_{2016} = 0,1927D + 1,2626$ iken 2022 yılında $\text{LOGE}_{2022} = 0,1198D + 1,7043$ şeklinde olmuştur.

Aşağıdaki şekilde 2016-2021 yılları arası kişi başı gayri safi yurt içi hasıla ile hududa uzaklık arasındaki logaritmik ilişkiye incelenmiştir.

Şekil 40. 2016- 2021 Yılı Arası Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki

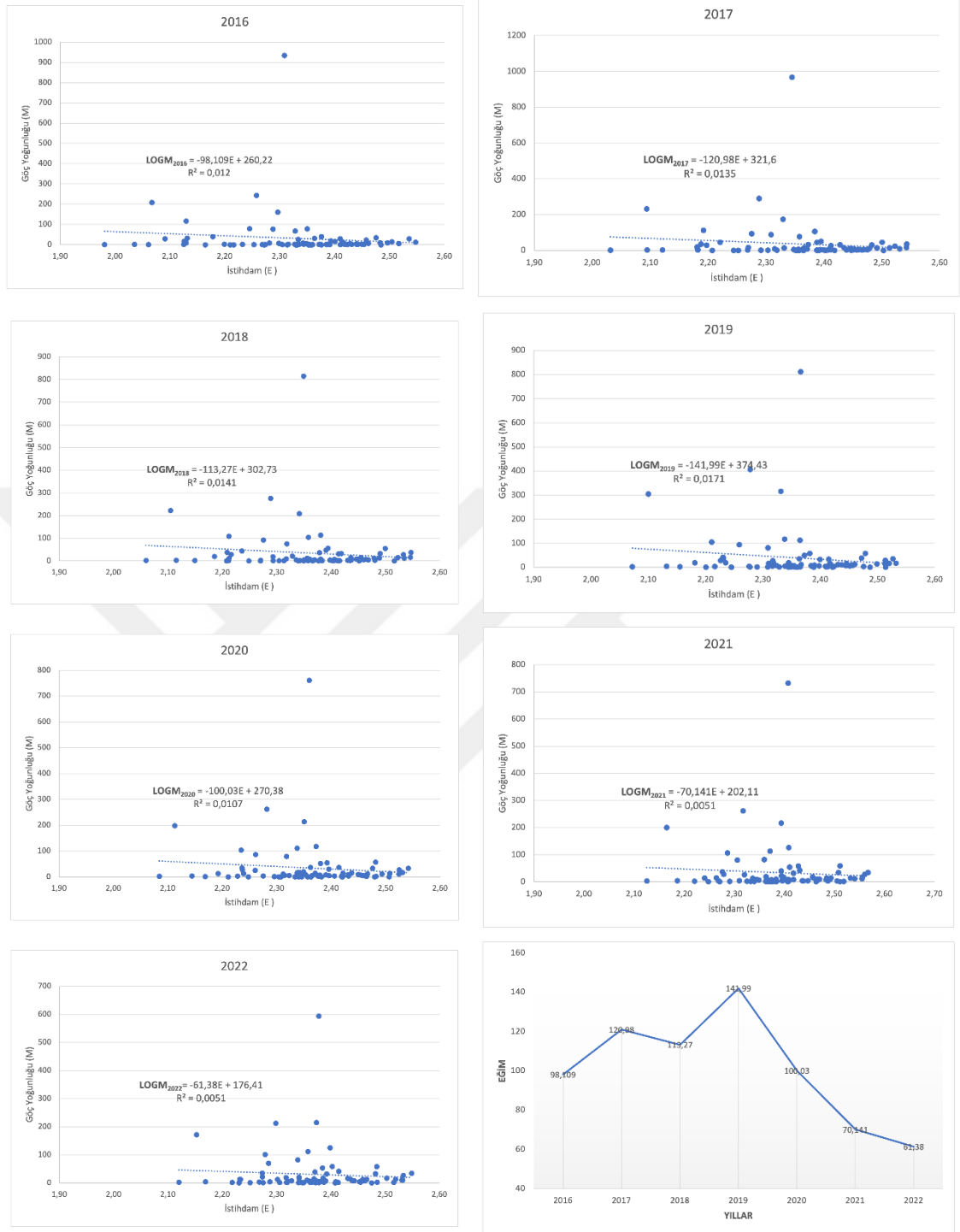
Şekil 40'ta eğim grafiğine bakıldığında 2016'dan 2019'a (0,223'ten 0,177'ye) azalış olduğu ve sonraki yıllarda artış olduğu görülmektedir.

Şekil 41. 2016 ve 2021 Yılına Ait Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile Hududa Uzaklık Arasındaki Logaritmik İlişki

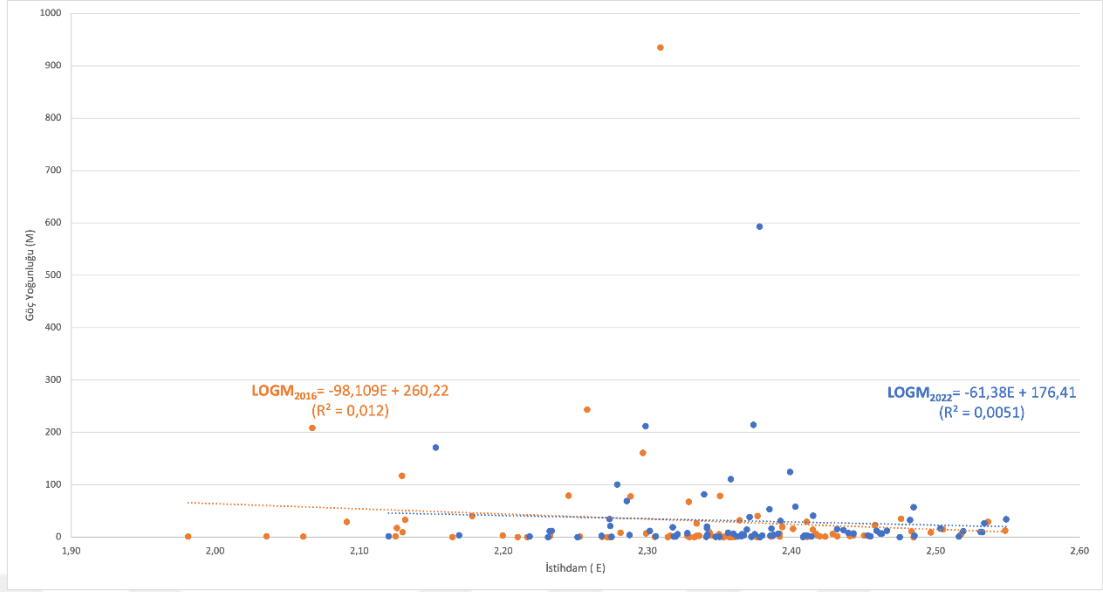
Yukarıdaki Şekil 41’de 2016 ve 2021 yıllarında hududa uzaklık ile kişi başı GSYH arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. İllerin hududa uzaklığı arttıkça kişi başı gayri safi yurtiçi hasılları da artmaktadır. 2016 yılı hududa uzaklık değişkeniyle kişi başı GSYH değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında, regresyon denklemi, $\text{LOGGSYH}_{2016} = 0,0223D + 3,1383$ iken 2021 yılına ait regresyon denklemi ise $\text{LOGGSYH}_{2021} = 0,2053D + 3,6404$ şeklinde olmuştur.

Aşağıdaki şekilde 2016-2022 yıllarına ait göç yoğunluğu ile nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı arasındaki logaritmik ilişkiye bakılmaktadır.

Şekil 42. 2016- 2022 Göç Yoğunluğu ile İstihdam Arasındaki Logaritmik İlişki

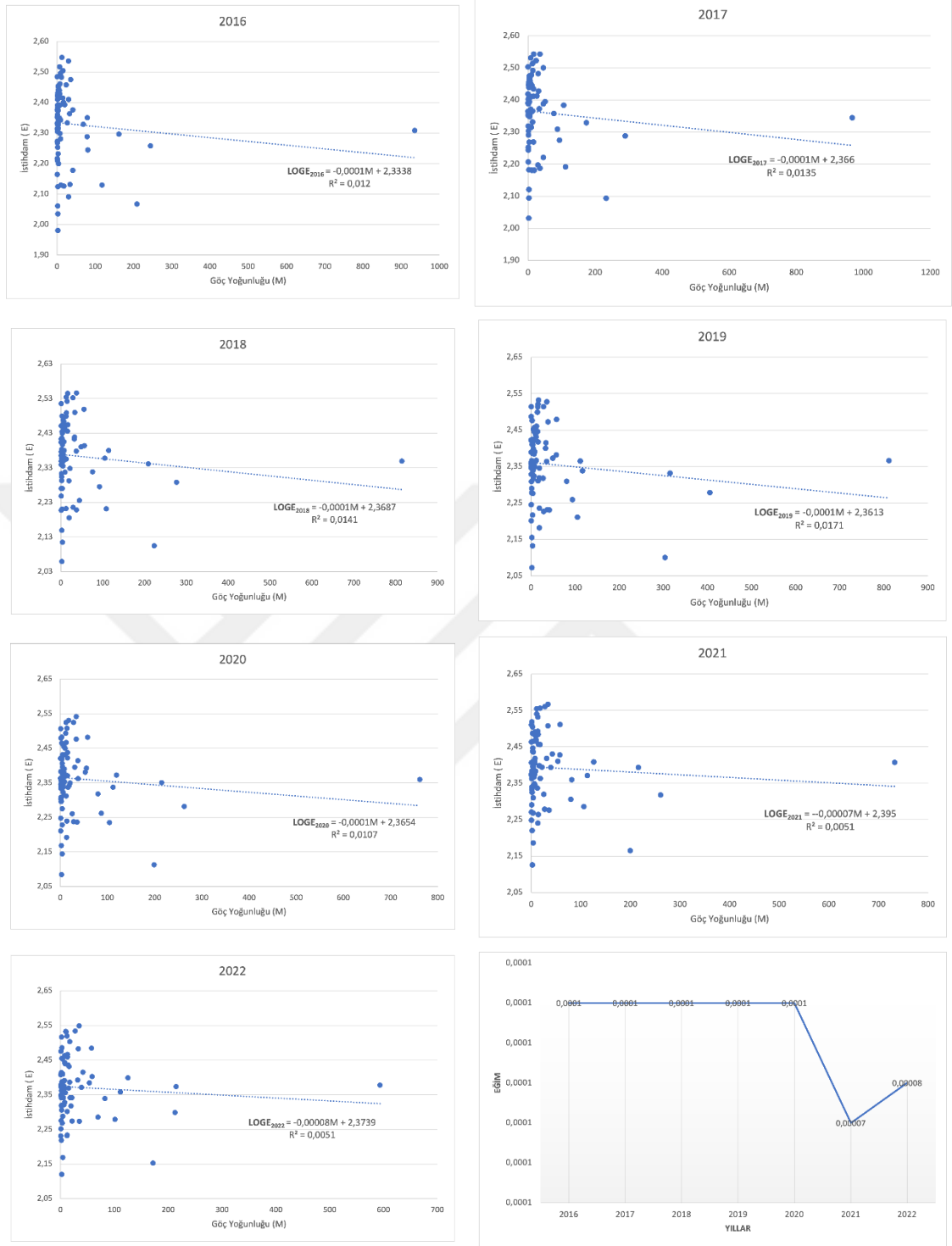
Şekil 42’de verilen eğim grafiğine göre 2016 yılında 98,11 olan eğim katsayısı 2017 yılında 120,98’e yükselmiş, 2018’de 113,27 olarak görülürken 2019-2022 yılları arası azalarak (141,99’dan 61,38’e) düşmüştür.

Şekil 43. 2016 ve 2022 Yılına Ait Göç Yoğunluğu ile İstihdam Arasındaki Logaritmik İlişki

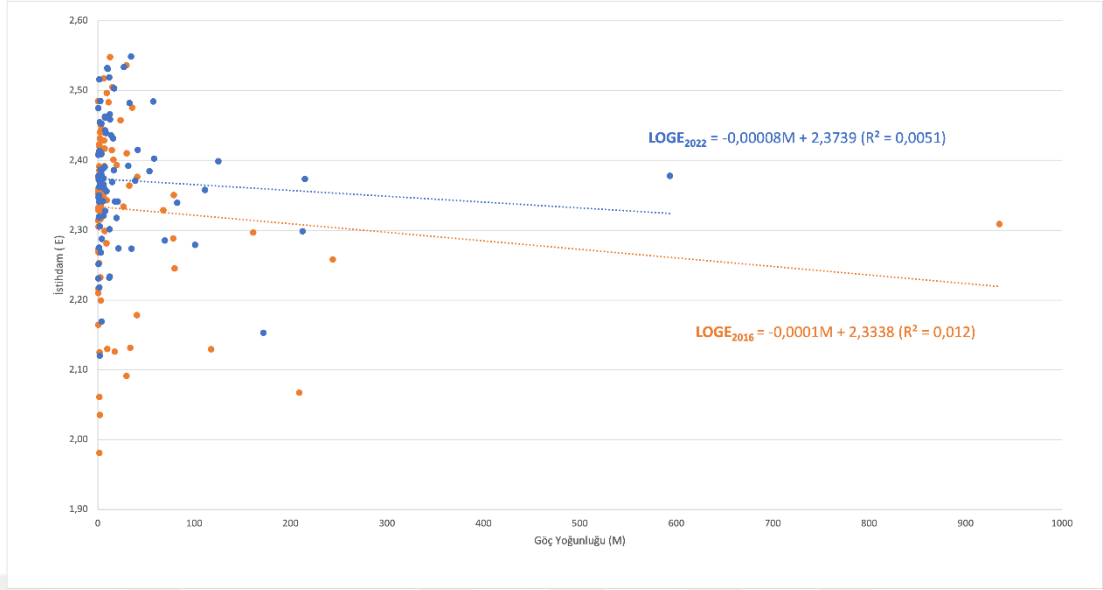
Şekil 43'e bakıldığında göç yoğunluğu ile nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı arasında ters yönlü bir ilişki görülmektedir. Nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı arttıkça göç yoğunluğunun azaldığı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle göç yoğunluğu fazla olan yerlerde nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı düşük olmaktadır. Fakat zamanla bu ters yönlü ilişki giderek zayıflamaktadır.

Aşağıdaki şekilde 2016-2022 yılları arası nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ile göç yoğunluğu arasındaki logaritmik ilişkiye bakılmıştır.

Şekil 44. 2016- 2022 Yılı Arası İstihdam ile Göç Yoğunluğu Arasındaki Logaritmik İlişki

Şekil 44'te verilen eğim grafiğine göre 2016'dan 2020 yılına kadar eğim katsayısının 0,0001 olarak sabit kaldığı, 2021 yılında bu katsayının 0,00007'e düştüğü 2022 yılında ise bir miktar artış ile bu oranın 0,00008'e yükseldiği görülmektedir

Şekil 45. 2016 ve 2022 Yılına Ait İstihdam ile Göç Yoğunluğu Arasındaki Logaritmik İlişki

Şekil 45'e göre 2016-2022 yılları arası nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı ile göç yoğunluğu değişkeni arasında ters yönlü bir ilişki görülmektedir. Nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı arttıkça göç yoğunluğunun azaldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle göç yoğunluğu fazla olan yerlerde nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısının düşük olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Geçmişten günümüze ülkelerin siyasal, ekonomik, çevresel ve sosyal açıdan çok önemli bir konu olarak değerlendirdikleri göç hızla büyüyen bir sorun haline gelmiştir. İnsanı her açıdan etkileyen göç, tarihin her döneminde değişik yönleriyle ele alınan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Dünya nüfusuna bakıldığında göç eden insan sayısı ciddi boyutlara ulaşmıştır. Göç konusunun, yaşanan bu yoğun hareketlilik sonrasında dünya sorunu haline geldiğini ifade etmek mümkündür. Dünya göç sorunu ile mücadele ederken, göç kavramı, göç türleri, göç eden kişi sayısı ve göç nedenlerinin araştırılmasının ve bulgularının paylaşılmasının literatüre katkısı açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Dünyada kültürel, ekonomik, inanç, sosyal, siyasal, çevresel ve eşitsizlik gibi birçok konudan dolayı göç sayısının artmakta olduğu sonucuna ulaşılmış ve bununla birlikte yeni göç türleri ve göç tanımları ortaya çıkmıştır.

Göç sonrası ortaya çıkacak olan sorunların ön görülebilmesi bu konuyla ilgili birçok soruna zemin hazırlamış ve üstesinden gelinemeyecek kadar güç bir durum haline gelmesine neden olmuştur. Göçlerin iyi yönetilebilmesi ülkeler için büyük önem arz etmektedir. Göç sadece yaşandığı ülkenin değil bütün dünyanın bir sorunu olarak değerlendirilen bir konudur. Hazırlanan göç politikaları ve iyi yönetilen göçler ülkenin durağanlığını engellemekte ve ekonomik alanlarda kötüye gitmesinin önüne geçmektedir. Ülkelerin refah seviyesinin yüksek olabilmesi için göç politikası belirlenmelidir. Göçün kontrol altına alınamadığı veya sayının çok hızlı artarak kontrol edilemediği durumlarda toplum olumsuz etkilenmektedir.

Göç, sosyal bilimlerde en önemli çalışma alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Dünyada toplumların hayatında çok büyük bir öneme sahiptir. Ülkelerin, toplumlarının refah seviyelerinin yüksek olmasını göz önünde bulundurarak göçü kontrol altında tutmak için ayrıntılı politikalar geliştirmeleri gerektiği düşünülmektedir. Göç verilerinin düzenli bir şekilde kaydedilmesi ve her yıl değerlendirilmesi önemlidir.

Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri göçtür. Tarih boyunca savaşlar, ekonomik sıkıntılar, iklim gibi birçok faktörün göç olgusunu etkilediği bilinmektedir. Irak Savaşı ile başlayıp Suriye savaşı ile çok hızlı bir yükseliş gösteren nüfus

hareketleri önemli göç sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Savaşlar ve ekonomik sorunlarla birlikte Türkiye'nin son yıllarda göç hareketlerinde uğrak yer haline geldiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin göç politikasında zaman içinde değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye'nin göç veren ülke konumundan göç alan ve transit ülke konumuna geçişi söz konusu olmaktadır.

Suriye savaşının başladığı 2011 yılı itibariyle Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısında yıllar itibariyle çok hızlı artış görülmektedir. Bu sayı GİGM'nin yayınladığı verilere göre Mayıs 2023 itibarıyla 3.381.429 kişi olup Türkiye nüfusuna oranı %3,81 olarak görülmüştür. Suriyeli sayısına demografik açıdan bakıldığında %52,90'ını erkek, %47,10'u kadın nüfusundan oluşmaktadır. Yıllar itibari ile en fazla Suriyeli bulunduran il İstanbul'dur. İstanbul'dan sonra toplam Suriyeli sayısının fazla olduğu iller sırası ile Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay olduğu görülmektedir. 2016-2022 yılları incelendiğinde Türkiye'de kayıtlı bin kişi başına düşen toplam Suriyeli sayısının en yoğun olduğu il Kilis olarak görülmektedir. Kilis'in yüz ölçümü açısından en küçük il olması bin kişi başına düşen toplam Suriyeli sayısının en yoğun olmasına neden olduğunu düşünülmektedir. Ayrıca bu yıllar arasında kayıtlı bin kişi başına düşen toplam Suriyeli sayısının Kilis'ten sonra Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep, Mersin ve Mardin'de yüksek olduğu görülmektedir. İstihdam olanaklarının fazla olduğu İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara, Kocaeli ve Konya gibi illerde Suriyeli sayısında yoğunluk bulunmaktadır.

2016 yılından 2022 yılına kadar olan zaman diliminde Türkiye'deki kayıtlı bin kişi başına düşen toplam Suriye sayısının arttığı illere bakıldığında 2016 ve 2017 yılında İzmir ilinin beşli sınıflandırmaya göre 2. sırada iken 2018 yılı sonrasına bakıldığında 1. sıraya yükseldiği görülmüştür. Yıllar itibariyle Türkiye'deki kayıtlı bin kişi başına düşen toplam Suriyeli sayısına bakıldığında sayının en az olduğu illerin Artvin, Iğdır, Giresun, Bayburt, Erzincan ve Kars olduğu görülmektedir.

Türkiye'de bölgesel olarak yaşanan ekonomik farklılıklar olmakta ve bu farklılıklar göç yoğunluğu ile analiz edilirse veya göçün geldiği esas hudut kapıları dikkate alınırsa uygulanacak politikaların sosyo ekonomik boyutları daha da önem kazanmaktadır. 2016'dan 2022'ye hududa uzak bölgelerin neden daha çok etkilendiğine bakılırsa Türkiye'nin sermaye yoğun üretim yapan bölgeleri batı

bölgeleridir. Diğer bir ifadeyle sanayi sektörünün daha güçlü olduğu ve dolayısıyla katma değer yaratıldığı bölgelerdir. 2016 yılında huduttan uzaklaştıkça yani batı bölgelerinde istihdamın daha yüksek olduğu görülmektedir. 2022 yılında da istihdamın batı bölgelerinde yüksek olduğu görülmektedir ancak 2022'deki istihdam oranının 2016'daki kadar yüksek olmadığı görülmektedir.

Çalışmanın analiz bölümünden elde edilen sonuçlara göre geçici koruma kapsamında Türkiye'deki kayıtlı en fazla Suriyeli, hudut kapısına yakın olan yerler ve İstanbul, Ankara, Bursa ve Konya gibi büyük şehirlerde olduğu görülmektedir. Yani dönemsel olarak büyük şehirlerde göç yoğunluğunda azalma olsa da sınıra yakın bölgelerde her zaman yüksektir. Ayrıca Suriyeli sayısı büyük şehirlerde yüksek çıkarken göç yoğunluğun az çıkmasının sebebi ise büyük şehirlerin nüfusunun yüksek olmasına bağlıdır.

Çalışmada hududa uzaklık arttıkça göç yoğunluğunun azaldığı ya da hududa uzaklık azaldıkça göç yoğunluğunun arttığı bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bu bulgu literatürle uyumludur. Hayter (2004) fiziki mesafenin zorunlu göçlerde önemli bir faktör olduğunu öne sürmüştür. Benzer şekilde, Dengiz (2018) yaptığı çalışmada, Suriyelilerin Hatay ilini seçmelerindeki en önemli unsurun coğrafi yakınlık olduğunu tespit etmiştir. Tüm bu çalışmalara göre hududa uzaklık gibi göç alan ve göç veren yerlerin fiziksel yakınlıkları göç yoğunluğunu artıran bir faktördür. Ancak hududa uzak bölgelerin kişi başı GSYH ve istihdam oranları hududa yakın bölgelere oranla daha yüksek bulunmuştur. Yani göç yoğunluğunun hududa yakın bölgelerde yoğun olması ve aynı zamanda o bölgelerde istihdam oranlarının düşük olması nedeniyle, gelen Suriyelilerin ekonomik sorunlar yaşamasına sebep olabilmektedir.

Hududa uzaklık ile kişi başı GSYH arasındaki ilişkiye bakıldığında, hududa uzaklık arttığında kişi başı GSYH ve istihdamın arttığı görülmektedir. Yani hududa uzak bölgelerin kişi başı GSYH ve istihdam oranları sınıra yakın bölgelere oranla daha yüksektir.

Çalışmada merak edilen sorulardan bir diğeri ise; “Göç yoğunluğu mu istihdamı etkiler yoksa istihdam mı göç yoğunluğunu etkiler?” sorusudur. Sonuçlar incelendiğinde hem göç yoğunluğu istihdamı etkiler hem de istihdam göç yoğunluğunu etkilemektedir. Göç yoğunluğu ile nüfusa göre istihdam edilen kişi sayısı

değişkeni arasında ters yönlü bir ilişki söz konusu olmaktadır. Yani göç yoğunluğu arttıkça istihdamın azaldığı görülmektedir. Ancak bu ilişkinin giderek zayıfladığı saptanmıştır. Göç yoğunluğu zamanla huduttan uzaklaşmakta ve bu göç yoğunluğu büyük şehirlere doğru kaymaktadır. Bunun etkisiyle başlangıçta göç yoğunluğu artan illerde istihdam azalmaktadır. Fakat bu ters yönlü ilişki göçmenleri huduttan uzaklaştıkça istihdama olan negatif etkilerini azaltmaktadır. Bunun sebebi ise göçmenlerin huduttan büyükşehirlere gitmeleridir.

Çalışma genel istihdam oranları ve sayıları üzerinden yorumlanmıştır. İleride yapılacak çalışmalarda doğrudan Suriyeli istihdam sayıları ve oranları üzerinden gerçekleştirilip işgücü anlamında katkıları tartışılabilir. Mevcut araştırma nicel bir araştırmadır. Nitel araştırma dahilinde geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sosyal ve ekonomik sorunlarına yönelik keşfedici araştırmalar yapılabilir. Araştırma Türkiye’deki göç ve ekonomik kalkınma üzerine kurgulanmıştır. Bu çalışmaya ek olarak Avrupa’da göç alan ülkelerin göç durumları ile ekonomik kalkınmaları arasındaki ilişkiler uluslararası boyutta incelenebilir.

Çalışmada istihdam edilen ya da çalışma belgesi almış olan Suriyeli sayılarına herhangi bir veri tabanında ulaşılammıştır. Türkiye İstatistik Kurumu ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gibi kurumların bu tür istatistikleri düzenlemeleri gelecek araştırmalar için önem arz etmektedir. Araştırma Türkiye’deki göç ve ekonomik kalkınma üzerine kurgulanmıştır. Bu çalışmaya ek olarak Avrupa’da göç alan ülkelerin göç durumları ile ekonomik kalkınmaları arasındaki ilişkiler uluslararası boyutta incelenebilir.

KAYNAKÇA

- A. Stouffer, S. (1940), Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *İçinde Source: American Sociological Review* (ss. 845-867). American Sociological Association.
- Abadan Unat, N., (2022), Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Adaş, C. G. (2001), Etkin Ücret Eklentili Harris-Todaro Modeli. *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, 39(1).
- Adıgüzel, Y., (2016), Göç Sosyolojisi, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Adıgüzel, Y., (2020), Göç Sosyolojisi, 4. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Ağanoğlu, H. Y., (2012), Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanları Makus Tarihi: Göç, 7. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Ağır, B. S., (2014), Güvenlik ve Göç Kavşağında Kosova Sorunu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69(3), ss. 455-479.
- Ak, R., (2013), Göç, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Trakya Kalkınma Ajansı, Tekirdağ.
- Akçadağ, E., (2012), Yasa Dışı Göç ve Türkiye, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 42, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul.
- Akgür, Z. G., (1997), Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993), 1. Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Akıncı, Ş., (2021), Suriyeli Mülteci Akımını Belirleyen Faktörler: Ekonometrik Bir Analiz, *Ortadoğu Etütleri*, 13(1), ss. 71-90.
- Akkayan, T., (1979), Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul.
- Akkoyunlu Ertan, K. ve Ertan, B., (2017), Türkiye'nin Göç Politikası, İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar, 1(2), ss. 7-39.
- Altay, H., (1981), Anayurttan Anadolu'ya, 1. Baskı, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Amin, S., (1997), Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme, çev. Lim, S., 2. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Aydın, F., (2014), Uluslararası İşgücü Anlaşmaları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- Aysal, N., (2017), "*Türk-Rum Nüfus Mübadelesi: Ortodoksların Anadolu'dan Zorunlu Göçü*" içinde Köse, O., Geçmişten Günümüze Göç II, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun.
- Bahar, H. İ., (2009), Sosyoloji, 3. Baskı, Usak Yayınları, Ankara.
- Bakkaloğlu, A., (2021), Uluslararası Göç Yönetim ve Entegrasyonu, Türkiye Örnekleme, The Journal of International Scientific Researches, 6(2), ss. 204-217.
- Battır, O., (2020), Dünden Bugüne Uluslararası Göç; Kuram, Algı ve Siyasa, 1. Baskı, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Bayraklı, C., (2007), Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, (2022), UNHCR'nin Mülteci Nüfus İstatistikleri, Erişim Tarihi: 23.9.2022, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
- Bozdağlıoğlu, Y., (2014), Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 180, ss. 9-32.
- Carling, J., (2022), What is the meaning of 'migrants'? Erişim Tarihi: 12.05.2022, <https://www.meaningofmigrants.org/>
- Çağlayan, S., (2006), Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, ss. 67-91.
- Çağlayan, S., (2019), "*Göç Kavramı ve Kuramları*" içinde Kent Sosyolojisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Çakır, S., (2011), Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011(24), ss. 129-142.
- Çelik, F., (2007), Türkiye'de İç Göçler: 1980-2000, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22, ss. 87-109.

- Çetiner, S. ve Günay, E., (2021), Uluslararası Göçün Sosyo-Kültürel Etkilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(47), ss. 1-21.
- Çiçekçi, B. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, Cenevre.
- Çiçekçi, B. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, Cenevre.
- Çuha, N., (1999), Türkiye’de Göç Olgusu ve Eskişehir İl Merkezinde Kurulun Göçmen Mahalleler. Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 12(34), ss. 82-90.
- David, B., Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017), *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* (I. A. Tuncay, Çev.; 1. Baskı). Hece Yayınları.
- Dedeoğlu, S., (2011), Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(01), ss. 27-48.
- Demir, O., (2020), "*Türkiye’nin Suriyeli Göçmen Sınırı*" içinde Barışık, S., Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye’nin Suriye Deneyimi, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, İstanbul.
- Demirel, M., (2010), Türkiye’de Bosna Göçmenleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2), ss. 285-306.
- Dengiz, S., (2018), Göç Hareketlerinin Girişimcilik Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi: Hatay İli Üzerine Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Diehl, C. ve Liebau, E., (2014), Turning Back to Turkey – or Turning the Back to Germany? Remigration Intentions and Behavior of Turkish Immigrants in Germany Between 1984 and 2011, The German Socio-Economic Panel Study at DIW, Berlin.
- Diniz, S. Ö. ve Arslan, Ç., (2022), Ters Göç, Refah ve Mekân İlişkisi, Başkent Üniversitesi İnsan Hareketi Uluslararası Dergisi, 2(2), ss. 200-241.
- Doğan, C., (2012), 2000–2010 Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkiler, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu İktisadi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Doğan, K., (1990), Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan, 1. Baskı, Türk Basın Birliği, Ankara.

- Drinkwater, S., Levine, P., Lotti, E. ve Pearlman, J., (2003), The Economic Impact Of Migration: A Survey, International Journal for Economic Development, 5(2), pp. 1-29.
- Ekici, S. ve Tuncel, G., (2015), Göç ve İnsan, Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), ss. 9-22.
- Eraydın, A., (1988), Sermaye Birikim Sürecinde Kentler, Defer Dergisi, 5, ss. 133-153.
- Erdoğan, M. M., 2015, "*Türkiye’de Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler*" içinde Kaya, A., Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Eyidiker, U., (2020), Geçiş Ekonomisi Kavramı ve Bir Geçiş Ekonomisi Örneği Türkmenistan, Sosyal Bilimler Metinleri, 2020(1), ss. 13-35.
- Genç, H. ve Bozkurt, İ. M., (2010), Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e Emek Göçü ve Göçmenlerin Sosyo-Ekonomik Durumu (1850-1915), Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28(1), ss. 71-103.
- Göç İdaresi Başkanlığı, (2022), Kitlesel Akınlar, Erişim Tarihi: 10.11.2022, <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2013), Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6458). İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları No.3. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/264>)
- Göç Vakfı, (2019), Erişim Tarihi: 07.06.2022, <http://gocvakfi.org/tag/uluslararasi-goc-orgutu/>
- Görgün, M., (2018), Ekonomi Temelli Göç Yaklaşımları Perspektifinde Göçmenlerin Karar Alma Süreçleri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(3), ss. 1153-1162.
- Gül, O. K., (2007), Doğu Türkistan’dan Türkiye’ye Hazin Bir Göç Hikâyesi, Journal of Turkish Studies, 2(1), ss. 252-273.
- Gülen, A., (2012), İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 50, ss. 389-428.
- Günay, E., Atılğan, D. ve Serin, E., (2017), Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), ss. 37-60.

- Güner, Z., (2017), Lozan’da Türk-Yunan Mübadele Siyaseti, 1. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Güzel, B., (2020), Türkiye-Gürcistan Sınırında Düzensiz Göç Hareketleri: Doğu Karadeniz Örneğinde Göçmen Deneyimleri, Sonçağ Akademi Kültür Yayınları, Ankara.
- Harris, J. R. ve Todaro, M. P. (1970), “Migration, Unemployment and Development: Two Sector Analysis” The American Economic Review, 60(1), 126–142.
- Hayter, T., (2004), Open Borders: The Case Against Immigration Controls, 2th Edition, Pluto Press, London.
- IMF, (2023), GDP Per Capita, Current Prices, Erişim Tarihi: 13.03.2023, <https://www.imf.org/external/datamapper/ngdpdpc@weo/oemdc/advec/weoworld/tur/deu>
- IOM. (2019), *World Migration Report 2018* (s. 364). International Organization for Migration.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B., (2013), Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective, PERCEPTIONS: Journal of International Affairs, 18(3), ss. 167-190.
- İçduygu, A. ve Sert, D., (2009), Turkey Country Profile, Focus Migration, 5, pp. 1-9.
- İçduygu, A. ve Biehl, K., (2012), "*Türkiye’ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi*" içinde İçduygu, A., Kentler ve Göç, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999), "*Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri*" içinde Celal, M., 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İçduygu, A., (2013), Turkey and International Migration, 2012-13, OECD Göç Uzman Grubu Raporu, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F., (2014), Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, Mirekoç Proje Raporları, Koç Üniversitesi Göç Araştırma Merkezi, İstanbul.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydınğün, İ., (1998), "*Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi*" içinde İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydınğün, İ., Türkiye’de İçgöç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- İnce, C., (2019)., Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18), ss. 2579-2615.

İŞKUR. (2011), 50. Yılında Yurtdışına İşçi Göçü. *İstihdam*(3).

Jones, R. C., (1995), Immigration Reform and Migrant Flows: Compositional and Spatial Changes in Mexican Migration After the Immigration Reform Act of 1986. *Annals of the Association of American Geographers*, 85(4), pp. 715-730.

Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Üyeleri, (2014), Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Göç, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.

Kara, M. A., (2017), Göç Yazıları: Kuramdan Alana Türkiye’de Göç, 1. Baskı, Kırmızı Çatı Yayınları, Samsun.

Karpat, K. H., (2015), "Önsöz" içinde Erdoğan, M. M. ve Kaya, A., Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kasım, K., Rittersberger-Tılıç, H., Atasü-Topcuoğlu, R. ve Demir, O. Ö. (2014), *Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi* (Değerlendirme Raporu). Uluslararası Göç Örgütü.

Kaya, M., (2009), Beyin Göçü / Entellektüel Sermaye Erozyonu. *Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 5(13), ss. 14-29.

Kaya, O. ve Aydın, Ü., (2021), Economic Impact of Syrian Refugees on Turkish Economy, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), ss. 1151- 1171.

Kaygalak, S., (2009), Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yayınları, İstanbul.

Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016), Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri: Batman Örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1).

Kazanç, M. B., (2014), İkili İşgücü Anlaşmalarının Türkiye'nin Yurtdışı İstihdamı Üzerine Etkileri ve İŞKUR İçin Öneriler, Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kılıç, H. ve Biffl, G., (2022), Turkish Migration Policy from the 1960s Until Today: What National Development Plans Tell Us, *Journal of International Migration and Integration*, 23(4), pp. 2047-2073.

- Kıvrak, E. F., (2019), Ekonomik Büyüme ve Göç: AB ve Türkiye Arasındaki Göç Sorunu Kapsamında Göçün Türkiye'nin Ekonomisine Etkileri, Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, Avrupa Birliği İktisadi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kızılcıkelik, S., (2018), Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası, 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kirişçi, K., (1999), *"Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi"* içinde Bilanço 1/1923-1998 Siyaset-Kültür-Uluslararası İlişkiler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kirişçi, K., (2007), Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration, 12(1), pp. 91-97.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012), Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3), ss. 163-184.
- Koyucu, A., (2015), Kentleşme ve Göç, Hikmetevi Yayınları, İstanbul.
- Kurt, H., (2006), Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri, Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(1), ss. 148-178.
- Küçükler, Y., (2015), Birinci Dünya Savaşı Döneminde Yaşanan Rum Göçü ve Kadük Bir Mübadele Girişimi, Journal of Turkish Studies, 10(1), ss. 437-454.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. and Taylor, J. E., (1993), Theories of International Migration: A Review and Appraisal, Population and Development Review, 19(3), pp. 431-466.
- McCormick, J., (2015), Avrupa Birliği Siyaseti, çev. Özsel, D., Adres Yayınları, Ankara.
- Mohammad Ali, A., (2021), 1979-2019 Yılları Arası SSCB, Taliban ve NATO Dönemlerinde Afganistan'ın Göç Sorunları, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Mooney, E., (2005), The Concept Of Internal Displacement and the Case For Internally Displaced Persons as a Category of Concern, Refugee Survey Quarterly, 24(3), pp. 9-26.

- Naz, Y., (2015), Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye'deki Güncel Sorunları, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Isparta.
- OECD, (2021), International Migration Outlook 2021, OECD iLibrary, Paris.
- Oran, B., (2009), Türk Dış Politikası- Cilt I (1919-1980), 15. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öndes, H. ve Ayvaz Kızılgöl, Ö., (2020), Türkiye'de İç Göçü Etkileyen Faktörler: Mekânsal Panel Veri Analizi, Business and Economics Research Journal, 11(2), ss. 353-369.
- Öner, A. Ş., (2021), *"Türkiye'nin Göç Yönetiminin Dünü ve Bugünü"* içinde Tilbe, F., Göç ve Emek Okumaları, 1. Baskı, Transnational Press London.
- Özdal, B. ve Vardar Tutan, E. (2018), "Temel Kavramlar ve Olgular" içinde Özdal, B., Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye, Dora Yayınevi, Bursa.
- Özdal, B., (2018), Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye, 1. Baskı, Dora Yayınevi, Bursa.
- Özdemir, H., (2012), Türkiye'de İç Göçler Üzerine Bir Değerlendirme, Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Akademik Bakış Dergisi, 30, ss. 1-18.
- Özdemir, M., (2008), Türkiye'de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Özgöker, U. ve Doğan, G., (2019), Uluslararası Göç ve Mülteci Krizi, 1. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Özyakışır, D., (2013), Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Pazarlıoğlu, M. V., (2007), İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 14(1), ss. 121-135.
- Perruchoud, R. ve Cross, J. R. (2013), IOM Göç Terimleri Sözlüğü.
- Petersen, W., (1958), A General Typology of Migration, Amerikan Sociological Review, 23(3), pp. 256-266.
- Richmond, A. H., (1988), Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees, Current Sociology, 36(2), pp. 7-25.

- Sağıroğlu, A. Z., Ünsal, R. ve Özenci, F., (2022), Türkiye Göç ve İnsan Hareketlilikleri Yıllık Raporu-2021, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sağlam, S., (2006), Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 5, ss. 33-44.
- Saracoğlu, D. S. ve Roe, T. L., (2004), Rural-urban Migration and Economic Growth in Developing Countries, In Society for Economic Dynamics 2004 Meeting Paper, 241, pp. 1-32.
- Schoorl, J., Heering, L., Esveldt, I., Groenewold, G., Bosch, A., De Valk, H. A. G. and De Bruijn, B., (2000), Push and Pull Factors of International Migration: A Comparative Report, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Selimoğlu, İ., (2009), "Cumhuriyet Döneminde Bursa'ya Mübadele Sonrası Göçler" içinde Dörtok Abacı Z., Bursa'nın Zenginliği Göçmenler, 2. Baskı, Osmangazi Belediyesi Kültür Yayınları, Bursa.
- Sirkeci, İ. ve Esipova, N., (2013), Turkish Migration in Europe and Desire to Migrate to and from Turkey, International Journal of Social Sciences and Humanities, 3(1), pp. 1-13.
- Suğur, N. (Ed.). (2019), Göç Olgusu ve Uluslararası Göç Kuramları. İçinde *İnsan ve Toplum* (2. Baskı). Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Şimşir, B. N., (1986), Bulgaristan Türkleri, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (1991), 1990 Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (2003), 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2022), Türkiye ve Göç, Erişim Tarihi: 15.5.2022, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/turkiyevegoc_tr.pdf
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, (2022), Erişim Tarihi: 15.09.2022, www.goc.gov.tr
- T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, (2018), Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu, Kurumsal İletişim Birimi, Ankara.

- Taştan, A., (2020), Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Uluslararası Göç ve Kadın (Kırıkkale İli Örneği), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Teke Lloyd, F. A., (2019), Türkiye Göç ve Mülteci Politikasının Dış Politika Ekseninde Değerlendirilmesi: 2000-2017, Alternatif Politika Dergisi, 11(3), ss. 502-526.
- Tekeli, İ. ve Erder, L., (1978), Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-26, Ankara.
- Tekeli, İ., (1998), *"Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi"* içinde İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ., Türkiye’de İçgöç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ., (2008), Göç ve Ötesi, 1. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- The World Bank, (2022), Dünya Gelişmişlik Göstergeleri, Erişim Tarihi: 25.10.2022, <https://databank.worldbank.org/>
- The World Bank, (2023), Fertility rate, total (births per woman) - Türkiye, Germany, Erişim Tarihi: 31.03.2023, <https://www.data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=TR-DE>
- Tokgöz, G., (2006), Uluslararası Emek Göçü, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Topcuoğlu, R. A., (2016), Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama, İnsan Hakları Yıllığı, 34, ss. 1-20.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C., (2016), Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(4), ss. 1347-1359.
- Tuna, M. ve Özbek, Ç., (2012), Yerlileşen Yabancılar: Güney Ege Bölgesinde Göç, Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- TÜİK, (2018), Uluslararası Göç İstatistikleri, 2017, Haber Bülteni, Erişim Tarihi: 5.12.2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2017-30607>
- TÜİK, (2019), Uluslararası Göç İstatistikleri, 2018, Haber Bülteni, Erişim Tarihi: 5.12.2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=International-Migration-Statistics-2018-30711>

- TÜİK, (2020), Uluslararası Göç İstatistikleri, 2019, Haber Bülteni, Erişim Tarihi: 5.12.2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Göç-İstatistikleri-2019-33709>
- TÜİK, (2022), Erişim Tarihi: 15.06.2022, <https://www.tuik.gov.tr>
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (2022), Erişim Tarihi: 21.08.2022, <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. (2022), Erişim Tarihi: 17.05.2022 <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, (2017), Göç İstatistik Raporu, Erişim Tarihi: 17.08.2022, https://www.kizilay.org.tr/upload/dokuman/dosya/88360142_goc-istatistik-raporu-mayis-2017.pdf
- Türkdoğan, O., (1975), Türkiye'de Göçler, Sorunları ve Çözüm Yolları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 35(1-4), ss. 40-67.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, (2023), Hudut Kapıları, Erişim Tarihi: 02.01.2023, <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/gumruk-idareleri/hudut-kapilari>
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, (2011), Başyazı, İstihdamda 3. Dergi, 5, ss. 4-5.
- Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, (2022), İkili İşgücü Anlaşmaları, Erişim Tarihi: 05.12.2022, <https://www.csgb.gov.tr/uigm/genel-bilgiler/ikili-ismucu-anlasmalari/>
- Uygun, E. D., (2022), Arnavutluk'un Avrupa Birliği Yolu: Atina Çıkması, 1. Baskı, İzmir Akademi Derneği Yayınları, İzmir.
- Üner, S., (1972), Nüfusbilim Sözlüğü, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-17, Ankara.
- Ünver, C., (2003), Almanya'ya Türk İşgücü Göçü: Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkanlar ve Fırsatlar, Journal of Social Policy Conferences, 45, ss. 177-226.
- Ünver, O. C., (2015), "Azerbeycan Türkleri Örneğinde Avrasya Coğrafyasında Türkiye'ye Yönelik Yüksek Nitelikli İnsan Göçü" içinde Kaya, A. ve Erdoğan, M. M., Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (2013), Birinci Bölüm, Erişim Tarihi: 20.09.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>
- Yabancılar.org, (2019), Göç Çeşitleri, Erişim Tarihi: 13.08.2022, <http://www.calismaizinleri.net/goc-cesitleri>

- Yalçın, C., (2004), Göç Sosyolojisi, 1. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yalçınkaya, M. H. ve Dülger, S., (2017), Küreselleşmenin Beyin Göçü Üzerindeki Etkisi: Türkiye, Journal of Social And Humanities Sciences Research, 4(14), ss. 1646-1654.
- Yaman, F., (2019), Göç ve Toplum: Dünya ve Türkiye’de Değişen Nüfus Hareketleri, 1. Baskı, Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Yarma, S., (2013), Göç, Entegrasyon ve Din: Avrupa’da Yaşayan Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(26), ss. 610-623.
- Yıldırımoglu, H., (2005), Uluslararası Emek Göçü “Almanya’ya Türk Emek Göçü”, İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 8(1), ss. 129-153.
- Youssof, M. M., (2019), Zorunlu Göç Uyum Sorunları: Erzurum Örneği, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Yücelden, Ş., (1976), "Yugoslavya Türkleri" içinde Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Yükseker, D., (2008), *"Diyarbakır’da Yerinden Edilme Sorunu: Geri Dönüş, Kentsel Sorunlar ve Tazminat Yasası’nın Uygulamaları"* içinde Kalaycıoğlu, E. ve Ege, E., Zorunlu Göç ile Yüzlemek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, 2. Baskı, TESEV Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Enbiya MERAL

Eğitim Bilgileri

Lisan : Süleyman Demirel Üniversitesi

